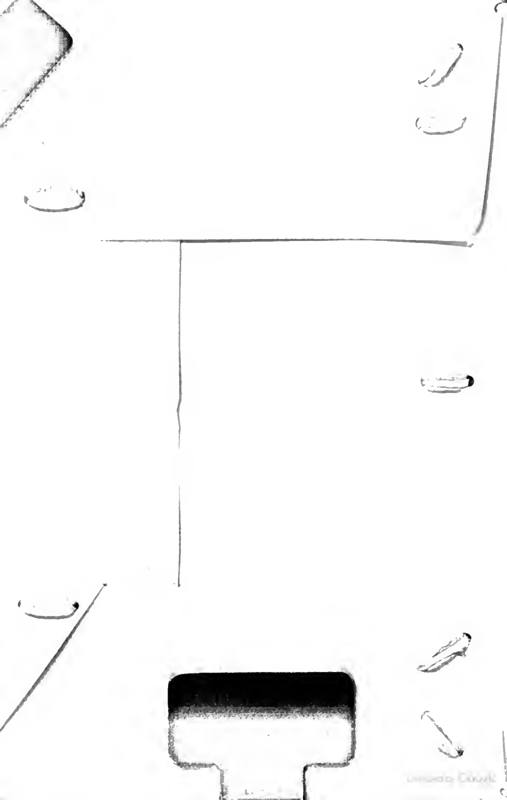
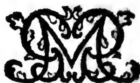

CASSIODORII
SENATORIS
COMPLEXIONES
IN EPISTOLAS
ET ACTA APOSTOLORUM
ET APOCALYPSIN

E vetustissimis Canonicorum Veronensium membranis nunc primum erutae.

Testificantur in terra tria mysteria, aqua, sanguis, & spiritus; quae in passione Domini leguntur impleta: in caelo autem Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: & hi tres unus est Deus.
Cass. in Ep. 1. Ioh.

FLORENTIÆ. MDCCXXI.

EX TYPOGRAPHIA IOSEPHI MANNI.
Superiorum Permissu.

REGIÆ
CELSITUDINI
IOANNIS
GASTONIS
MAGNI ETRURIÆ
PRINCIPIS

SCIPIO MAFFEIUS.

ÆSITANTI mihi, præstantissimum hoc tanti Scriptoris monumentum emitteremne modo, ut acriter poscebatur, an in aliud tempus, quemadmodum constitueram, differrem, ea cogitatio sollicitudinem, dubita-

bitationemque abstulit statim, ac rescidit omnem, cum succurrit, posse me ex maturata eius editione occasionem arripere, obsequentissimum & multis nominibus, SERENISSIME PRINCEPS, tibi devinctum animum publice profitendi. Iis scilicet me, postquam in hac Metropoli feliciter commoror, humanitatis, & clementiæ vinculis obstrinxisti, ut nihil impensius exquirerem, nihil exoptarem vehementius, quam officii mei testimonium quoddam, cultusque singularis non minimum argumentum quomodocumque exhibere. Illud ad hoc accedit, quod præmium maximum, decusque inusitatum manere probe sciam quascumque sub faustissimis auspiciis tuis prodituras lucubrationes; nimirum procul dubio fore, ut a te legantur, intime intelligantur, & mira,

qua

qua polles, ingenii vi non minus acute, quam vere, & apte diiudicentur. Idem obtingit libris fere singulis, qui in manus deveniant tuas; horas enim aliquot sæpissime legendo transigis, quod voluptatis atque oblectamenti genus quotusquisque est hac ætate nostra inter privatæ etiam sortis proceres, qui probet, qui intelligat, qui amplectatur? Nemo certe fuit inter omnes celebratissima illa, ac prorsus singulari humanitate quandocumque a te in colloquium admissos, qui mentis acumen, ingeniique elegantiam non admiraretur summopere; & summis laudibus non prosequeretur. Externi etiam homines, & e valde dissitis a nobis regionibus huc profecti, variis eorum linguis ita passim a te interpellari solent, ut

 non

non verba tantum, proprietatemque dictionis, sed ipsam gentis suæ, patriarumque civitatum enuntiationem, & nativum sonum audire sibi videantur. Decent hæc quidem omnia, decent quammaxime Etruriæ imperaturum; omni ævo scilicet studiis, & artibus non fortis *tantùm, ut olim ille, sed docta quoque* Etruria crevit: [1] *cuius spectatissimæ Provinciæ ex inclita hac Urbe rationem habere, & argumentum sumere liceat: nam ut vetera, & toties decantata sileantur, paucissimas profecto his ipsis temporibus civitates, seu præstantissimi in re literaria viri, seu scientiarum adiumenta, priscorumque monumentorum cura spectentur,*

---

1 Virg. Georg. lib. 2.

tur, Florentiæ comparandas deprehendere est. Plurimis ea quidem titulis felix; at nullo magis, quam quod iis Principibus regatur, qui paterno potius imperio utentes quam regio, sic alunt, ac fovent, ut cum perquam multæ in hac iniquitate temporum Italiæ civitates minuantur sensim, & populi frequentia decrescant, augeatur ipsa in dies, & feliciter efflorescat. Ego vero, PRINCEPS SERENISSIME, qui ab aliquot iam mensibus incredibili quadam cum voluptate hoc cœlo fruor, huiusque propterea publicæ felicitatis sum particeps, etiamsi dum præclarum hoc, & hactenus frustra perquisitum opus tibi sisto, non tam munus exhibere, quam officio satisfacere optime intelligam, spero tamen fore, ut hilari, ac beni-

gna fronte, quæ tua lenitas est, & clementia, a te excipiar, atque ut studiis meis fautorem aliquando, adiutoremque te præstes.

AD DOCTUM HUMANUMQUE LECTOREM.

CUR præſtantiſſimum hoc opuſculum multo ante, & ubi primum in illud incidi, non ediderim; cur modo, poſtquam in longe diſſitis ſtudiis verſor, repente emittam; unde habuerim; qua occaſione tum iſtum, tum alios plures maximi pretii codices repererim, ac detexerim, monendus,

do-

docendusque es amice Lector. Octo fere elapsi iam anni sunt ab Ecclesiasticæ antiquitatis thesauro in ipsa Patria mea per me invento, atque effosso, quo sacras literas, eruditionemque universam, Dei Optimi Maximi ope & auxilio, amplificaturum aliquando me, ac iuvaturum spero. Investigandi, detegendique occasio fuit huiusmodi. Sermonem habueram cum amicis non semel de Itinerariis Italicis, sive de libellis iis, quæ in unaquaque civitate rariora, & observatione magis digna habeantur, recensentibus, quibus instrui, & summa fide adhibita uti solent, quicumque fere ab externis Provinciis ad Italiam peragrandam se conferunt. Ostendebam, quantum in eo scriptionis genere non imi tantummodo subsellii homines, seque ut plurimum exscribentes invicem, sed ipsi quandoque peccassent summi & literati viri; vel diversam admodum a vero rerum speciem exhibentes, vel putantes, posse quem-

quam

quam diebus paucis in urbe aliqua subsistentem, quorumcumque, quæ notatione digna in ea sunt, notitiam assequi. De Verona præsertim nostra cum verba facerent, cùm hallucinatos esse declarabam non uno loco, tùm multa ab iis prætermissa memorabam, quæ in primis describenda erant, & celebranda: ut enim eorum quidpiam attingam, quæ maiori studio ab istis explorari solent, nemo unus Comitum Bivilaquarum cimelia, aureo XVI seculo collecta, & præclare collocata, ac disposita nominavit umquam; etiamsi inter illa, præter eximias pictas tabulas, æreas imagines, Mss. codices, & excusos, quod in his rebus primas tenet, L circiter vetusta e marmore simulacra numerentur, Augustorumque tam certæ ac præstantes protomæ, ut Romæ quoque, nedum Veronæ, spectanda, & magnifacienda supellex haberi possint. Addebam tamen, non tam in his omnibus viaticorum huiusmodi largitores, externos fere omnes,

cul-

culpandos eſſe, quam incuriam noſtram, deſidiam, dicamne? inſcitiam etiam quandoque noſtrorum hominum, ac ſtuporem; quorum plurimi cum præclariora quæque, ad rerum præſertim, ac temporum notitiam ſpectantia, aut ignorent, aut rideant; ut quæ præ manibus habemus innoteſcant, ab extremis finibus veniant neceſſe eſſe, qui perquirant, qui illuſtrent. Arrepta hinc occaſione iuvenes aliqui ſummo ingenio, qui multa mecum erant familiaritate coniuncti, inſtare acrius ceperunt, ut quod Veronam ſpectaret, libellum adornare ne pigeret, quo ſingula memoratu digna cum in hoſpitum, tum etiam in civium commodum recenſere niterer, atque explicare. Iis obſequi cupiens, opuſculum aggredi minime diſtuli. Dum id molior, cum quidquid etiam manuſcriptorum codicum, veterumque documentorum præſtantius, ac rarius apud nos ſervaretur, indicare mihi conſtitutum eſſet; Capitularium librorum mentio ſubiit,

quæ

quæ apud plures Scriptores mihi aliquando occurrerat : & quamvis una in civitate vox omnium esset, a maioribus etiam tradita, nihil omnino ex antiquissima ea Bibliotheca reliquum esse, accessi tamen ad Canonica Ecclesiæ primariæ claustra, ut locum, quo olim fuerat, lustrarem, & an veteres saltem plutei superessent, inspicerem. Frustra perquirens, accepi a prudentibus viris pluribus, de loco nihil constare, pluteorum neque hac ætate, neque patrum memoria visum quicquam, vel auditum esse. Necdum tamen a proposito destiti ; cum enim cogitarem, non Guarini ævo tantum, qui ex ea S. Zenonis Sermones eruerat, & Ambrosii Camaldulensis, qui *celeberrimam* vocat in Hodœporico, *miraque vetustatis volumina* in ea spectavit, Bibliothecam stetisse ; sed & Panvinii ætate [1] magna eius *extasse vestigia*, & S. Caroli quoque, quem celebrat Pau-

[1] Antiq. Veron. p. 153.

Paulus Manutius in nuncupatoria Epistola, quod S. Cyprianum restitui curasset, *accersito Verona miræ vetustatis exemplari*; incredibile mihi videbatur, nullas ab eo tempore exuvias nobis superesse. Quamobrem cum inter præstantiores ipsos Canonicos patriæ historiæ notitia, & antiquitatis amore Carolus Carinellius excelleret, illum adiens, in quem etiam tabularii cura tunc ex officio incumbebat, enixe obtestatus sum, ut arcas, scrinia, forulos scrutaretur omnes, exploraretque, an eorum codicum reliquiæ haberentur ullæ, quorum vel pulvis ipse mihi in pretio esset. Apprime is tum erudito sui ipsius genio impulsus, tum amore singulari, quo me pro humanitate, qua præstat, perpetuo prosequutus est, hanc indaginem instituit: postque paucos dies advenit hilari vultu, quiddam repertum iri asserens sperare se in latibulo, quod excuti ab ambobus simul cupiebat. Properavi confestim ad Capitulares ædes,

ip-

ipsumque in subobscurum cubiculum sequutus sum, in quo præaltum mihi armarium ostendit, Cancellarii scriptis refertum, supra cuius fastigium nescio quid veterum chartarum, & lignea quædam librorum integumenta, in περιψηµάτων speciem illuc olim coniecta, apparere videbantur. Scala statim arcessita, & applicata, moræ impatiens ascendo; eiusque repositorii summitatem nulla tabula terminatam deprehendo, sed detectam, & cavam, ita ut velut ampla ibi capsa efficeretur. Acervo quisquiliarum, & fragminum, qui superstabat, reiecto, cavum omne codicibus plenum video, mirantibus, puto, insuetam, & quam ab immemorabili temporis spatio non aspexerant, diurnam lucem. Quosnam vero codices, Deus immortalis! primus quem arripui, nigrumque, & secularem, quo obruebatur, pulverem nihil morans, extraxi, maiori Romana litera, & quidem magnifice, atque adamussim effigiata fulgebat: secundus celeri ea scriptura

ptura constabat, quam literaria omnis Respublica modo Gothicam, modo Saxonicam, modo Longobardicam appellat, & putat usque in hanc diem, Francogallicam item quandoque, viro maximo P. Mabillonio novitatem nominis concipiente; ego vero mere Romanam invictis, ni fallor, & ineluctabilibus argumentis ostendam aliquando, atque evincam. Rursus pergo; & non nisi maiusculis notis, aut millenaria quæ videretur, etiamsi alterius formæ, scriptione exarati libri prodibant. Unus in mentem venit, quem ad sequiorem ætatem statim reiicerent, quicumque a scriptura ipsummet codicis seculum designari putant: illum tamen Theodorus Ecclesiæ Veronensis Lector *Agapeto* V. C. *Consule*, hoc est anno Christi DXVII, exaravit. Alienabar pæne mente, ac sensibus præ admiratione, & vigilans somniare videbar mihi, cum scirem uno vel altero eius vetustatis codice regias quandoque commendari Bibliothecas, atque illu-

illustrari. Extractos demum omnes ab illo tumulo ita collocari, ac disponi Canonicus Carinellius iussit, ut evolvendi mihi facultas esset: quin post tempus aliquod, cum quid circa eos codices meditarer aperuissem, Capitulique res agi ipsi videretur, & Veronensis Ecclesiæ dignitati maxime consuli, admonitis ad quos tunc temporis spectare poterat, quosdam ex redivivis hisce Mss. pro arbitrio utendos tradidit, & domum meam comportari indulsit. Tum vero lucubrationibus variis sive inceptis, sive meditatis valedicens; Poeticis præcipue, cuius facultatis illecebra quicquid florentis ętatis oblectamentorum atque ineptiarum cura mihi non eripuit, absumpsit; studia mea ad hos potissimum codices contuli: quorum plurimos (nec tamen omnes) mutilos deprehendi, acephalos, semesos, laceros, & reliquias potius librorum quam libros. Nec alio fere aspectu par erat monumenta emergere, quæ decem aut duodecim,

ad minimum autem novem feculorum ætatem tulerint: cum enim duæ veluti classes horum codicum sint, quarum una rubro numero signata visitur, nigro altera; prioris classis membranas a Pacifico Veronensis Ecclesiæ nono feculo Archidiacono defluxisse, plura sunt quæ ferme evincant. Bibliothecam ab eo conditam retulit Panvinius; sive ex Epitaphii versu coniectans, *Bis centenos terque senos codicesque fecerat*, sive ex traditione quadam eo tempore adhuc superstite. Eam Bibliothecam *totius orbis terrarum celeberrimam* fuisse, arguebat idem Panvinius [1] ex his ipsis, ut opinor, eiusdem, *in Canonicorum Monasterio vestigiis*, de quibus in præsens fermo est. Has vero librorum, quos Pacificus qua collegit, qua exarari iussit, reliquias esse, id etiam confirmat, quod unus & alter scripti dicantur *Regnante Domino Nostro Hlotario Imperatore*. Ut autem constet, quo is an-

1 Antiq. Veron. p. 153.

anno decesserit, quam admirando ingenio floruerit, quamtumque Ecclesiam Veronensem, Capitulumque nostrum, multis ac praeclaris titulis, ut alibi persequar, illustrem decoraverit, Inscriptionem afferam, candido marmori incisam, & in cathedrali Templo pulchre collocatam, cuius priorem tantum partem vulgarunt Panvinius, Ughellius, alii; XI disticha praetermittentes, quae ab ipso eximio viro, ut sepulcro suo aliquando inscriberentur, concinnata nullus dubito; cum e sensu, quinti praesertim versus, & decimitertii; tum quia stilum praeseferunt a rithmico praecedente elogio longe diversum: quibusdam enim interlucent tum Latinae loquutionis, tum Poeticae venustatis luminibus, quae in eius aetatis monumento alio nullo reperire est: nonum distichum exempli gratia cum quibusvis medii aevi lucubrationibus compara. Qui celebrati huius ingenii fętum aliquem nancisci summopere cupiebant, elegans pro tempore epi-

gramma, quod prę oculis quotidie habentes non agnoſcebant, plaudentes excipiant. Hoc ipſo epigrammate, linguas Hebraicam, & Græcam calluiſſe ſe, Archidiaconus noſter nobis indicat; nomen enim ſuum Hebraice, & Græce reddit, cum ſe *Pacificum* vocat, & *Salomonem*, & *Irenæum*. Lapidis ſcripturam, ſive orthographiam ſervo, meliori tantum, & multiplicata interpunctione lectorem iuvans.

✠ *Archidiaconus quieſcit hic vero Pacificus,*
Sapientia preclarus, et forma prefulgida.
Nullus talis eſt inventus noſtris in temporibus:
Quod nec ullum advenire umquam talem credimus.
Eccleſiarum fundator, renovator optimus
Zenonis, Proculi, Viti, Petri, et Laurentii,
Dei quoque Genitricis, necnon et Georgii.
Quicquid auro, vel argento, et metallis ceteris,

Quic-

Quicquid lignis ex diversis, et marmore candido,
Nullus umquam sic peritus in tantis operibus.
Bis centenos, terque senos codicesque fecerat:
Horologium nocturnum nullus ante viderat:
En invenit argumentum; et primum fundaverat.
Glosam veteris, et novi Testamenti: posuit
Horologioque carmen sperae Cęli optimum:
Plura alia grafiaque prudens inveniet.
Tres & decim vixit lustra, trinos annos amplius:
Quadraginta et tres annos fuit Archidiaconus:
Septimo vicesimo ætatis anno Caesaris Lotharii
Mole carnis est solutus, perrexit ad Dominum.
Nono sane Calendarum obiit Decembrium,
Nocte sancta, que vocatur a nobis Dominica.

Lugent qoque ſacerdotes, et miniſtri optimi,
Eius morte nempe dolet infinitus populus:
Veſtros pedes quaſi tenens, voſque precor
cernuus,
O lectores, exorare queſo pro Pacifico.

Hic rogo pauxillum veniens ſubſiſte viator,
Et mea ſcrutare pectore dicta tuo.
Quod nunc es, fueram, famoſus in orbe
viator,
Et quod nunc ego ſum, tuque futurus eris.
Dilicias mundi pravo ſectabar amore;
Nunc cinis, et pulvis, vermibus at-
que [1] cilbus.
Quapropter potius animam curare memento,
Quam [2] carne; quoniam hæc manet, illa
perit.
Cur tibi plura paras? quam parvo cernis
in antro
Me tenet hic requies, ſic tua parva [3] fiet.
Ut flores pereunt vento veniente minaci,
Sic tua namque caro, gloria tota, perit.
Tu mihi redde vicem Lector, rogo, car-
minis huius, Et

1 l. *cibus*. 2 l. *carnem*. 3 l. *fiunt*.

Et dic, da veniam, Christe, tuo famulo.
Pacificus, Salomon mihi nomen, atque Ireneus,
Pro quo funde preces mente legens titulum.
Obsecro, nulla manus violet pia iura sepulcri,
Personet Angelica donec ab arce tuba.
Qui iaces in tumulo terrae, de pulvere surge,
Mangnus adest iudex milibus innumeris.
Tolle hinc segnitiem, pone fastidia mentis,
Crede mihi, frater, doctior hinc redies.

Anno Dominice Incarnationis DCCCXLVI. *Indictione* X.

Perscrutari ingressus, quidnam veterum scriptorum hi codices nobis servassent, Christiana tantùm monumenta, librosque Ecclesiasticos reperi; in eo maximæ, quam mente conceperam, spei parum, ut fatear, respondentes, quod anecdota in tanto librorum numero perpauca occurrerent. Plura tamen erui luce dignissima; & ex vulgatorum collatione multa didici, quæ novisse, Christianæ, ac literariæ Reipu-

 bli-

blicæ magnopere intersit. Cur ergo premis? interpellabit quispiam, cur tot annos differs? cur adhuc occultas? Hoc volebam nescius ne esses, erudite Lector, & hoc ipsum est, de quo teneri quodammodo videor rationem reddere. Prima equidem protrahendi causa ex ipsa rei mole, ac difficultate oritur; neque enim in his rebus aut properare deberet qui posset, aut posset qui vellet. Multa sæpe volumina, multæ voluminum congeries percurrendæ, atque excutiendæ sunt, ut decem versus satis caute scribantur. Immane quantum temporis collationes absorbent! quot editiones, quot ab Henrico Canisio usque in hanc diem collectiones pervolutandæ, ut ἀνεκδότοις tantum monumentorum satis constet? devorandus sane alacriter labor, ubi rariorum ut plurimum librorum ea supellex omnis in promptu esset: at quam incredibili corporis, animi, marsupii defatigatione perquirenda mihi fuerant plurima variis in civitatibus,

&ab

& ab remotissimis regionibus arcessenda? Nec parum obstitit, quod incisor numquam fuerit ad manus: quamvis enim duo ex celeberrimis nostræ ætatis Veronæ pedem fixerint, altero, quod literis sculpendis operam non det, altero, quod chiragra impediri soleat, uti non licuit. Addas velim, non Capitularibus tantum codicibus, sed præstantioribus omnibus, qui Veronæ servantur, constitutum mihi esse *Bibliothecam Veronensem Manuscriptam* instruere: adesse quidem apud nos putantur nulli; at mille & ducenti numerantur in una Saibantiana bibliotheca: paucissimi sane habebantur Græce loquentes; iam vero horum quoque, me adnitente, non vulgaris copia est advecta. Insidet animo, quod maxime expediat, undecumque decerpere; de antiqua Latinorum scriptura disceptationem præmittere; ac postremam Operis partem ex documentis selectis (Veronensibus ut plurimum) instituere, quorum classis prior Ægyptiacis papyris

papyris exarata, & a me præsertim conquisita, & possessa contineat: ea occasione nova quædam ad artem Criticam diplomaticam pertinentia proferre vellem, quæ raptim tradere nemini certe liceat. Has moras ab ipsa re: maiores autem a me ipso contraxi, & ab anterioribus institutis, & a supellectilis meæ tenuitate, quam fateri, imo profiteri minime vereor: cum enim in Capitulares codices incidi, præclariores, interioresque Ecclesiasticas literas ne primoribus quidem labris attigeram; Græcas tantum delibaveram; Hebraica elementa vix videram; Latine disserendi ante aliquot tantùm menses primo periculum feceram, Criticæ nec ipsum nomen, ut hodie vulgariter accidit, satis assequebar. Incipiendum mihi ergo fuit eo ipso ætatis anno, quo popularis meus Panvinius desiit; hoc est post prælongam immortalium voluminum adornatam seriem decessit. Verum quidem est, P. Abbatem Bacchinium, ad quem confugi, cui-

cuique par referendi nulla umquam facultas ſuppetet, mira mihi tam longæ viæ compendia monſtraſſe: ſacra tamen Biblia, Concilia, Patrum non exiguam partem perlegere oportuit; a quibus quantum ſtudia mea abfuiſſent, carmina Italica varii generis, Tragœdia, Eroticæ Theſes, de re Poetica diſceptationes ſatis teſtantur: necnon Italica ſcriptio *de Scientia, quam Equeſtrem vocant*; cui tamen id acceptum refero, quod ad profanæ ſaltem eruditionis limina mihi iter ſtraverit, ut quibus moribus, quibuſve opinionibus in iis quæ, ut hodie loquimur, ad Honorem ſpectant, Romani, Græcique vixerint, eruerem, ac patefacerem. Diſquiſitionis illius nullam audio rationem hucuſque habitam eſſe ab antiquariarum lucubrationum indagatoribus, qui de Diis umbratilibus, de fibulis, de caligis diſceptationes magno ceteroquin ſtudio conquirunt, & Latine etiam transferunt: videtur tamen ea perveſtigatio, quæ ad vitam

per-

pertinet, & ad mores repurgandos valde conducit, ut magis ardua, & minus trita, ita multo utilior existimanda. Ad rem ut redeam, quæ præterea me ab his codicibus sæpe distraherent, acciderunt multa. Cum Christophoro Pfaffio V. Cl. de rebus gravissimis decertandum mihi fuit: de studiorum methodo, & universali Gymnasio recte instituendo sententia mea, qualiscumque esse potuerit, fuse proponenda: patria priscorum temporum historia pertexenda, & Italicarum Regionum sub Romanis Metropoles ablegandæ: vernacularum e Latinis, Græcisque Scriptoribus versionum catalogo, quem antea descripseram, cùm translatio agglutinanda quædam, tùm de numismatum, ac lapidum primatu disceptatio: nova, quam protuli, de Fulminum generatione sententia iteratis argumentis vindicanda. Sed & plura evenerunt, quæ me non a Manuscriptorum tantum, sed a quibuscumque omnino studiis divellerent: sex mihi

pu-

publico officio absumptos menses; complures rursus Serenissimo Bavariæ Electorali Principi feliciter dicatos conterranei mei probe norunt. Satis multa attulisse, quibus procrastinanti mihi ultro ignosci debeat, opinor; cum in iis omnibus nulla mihi culpa imputari possit. Verumtamen cum annos rursus aliquot cunctaturus sim, in eo me extra culpam non esse, sponte, & ingenue fateor: deflexi scilicet, tantamque provinciam intermittens, in alias sensim delapsus sum nec minus amplas, nec minus arduas; quibus demum non nisi ornatis & peractis ad pristinam revertar. Id qui contigerit, expono. Constitueram *Bibliothecæ Veronensi Ms* ineditarum Inscriptionum Parergon adiungere, quæ vel in Urbe nostra, vel in agro reperirentur. Dum vetustos lapides exploro in hunc finem, & exscribo, monumentorum eiusmodi is me amor incendit, ea cepit admiratio, ut dispersa, occultata, neglecta, cœli inclementia intereuntia colligendi in unum,

unum, publico, tutoque loco exponendi, contegendi quoque, & integra, atque incorrupta in futurum ęvum pręstandi, cupiditas me invaſerit maxima. Re felicius cedente, viriſque præſtantioribus ſymbolam conferentibus, aviditas inceſſit Græca quoque & externa, quotquot maxime poſſem, undique conquirendi. Satis proſpera, & in hoc fortuna uſus, cum nec labori parcerem, nec pecuniæ, *Muſeum Veronenſe*, ſive peculiarem collectorum marmorum editionem iure quodam a me flagitare cùm res ipſa, tùm doctiores ceperunt cives. Manum admovens, cum præclariſſima occurrerent, incogitatam de uſu ac præſtantia Inſcriptionum diſputationem ingreſſus ſum: verumtamen Gruterianam collectionem, lapidarios Scriptores, ſummoſque rei literarię proceres marmoribus paſſim utentes percurrens [bona venia dixerim] tot fallaciis obrutum, tot hallucinationibus demerſum, tot adhuc tenebris circumfuſum ſtudium hocce mihi viſum

ſum eſt, ut nihil ſatis tuto in hac materia præſtari poſſe arbitratus ſim, niſi nova quadam *Arte Critica Lapidaria* adornata, ac præmiſſa. Vix mentem cogitatio iſta ſubierat, mei compos, & rationis ſtudiorum meorum non amplius fui; tanta enim vi operis huius, & inſtituti imaginem, conformationemque in cerebri fibras adactam ſenſi, ut alia quæcumque abiicere, ſive in aliud tempus reiicere, coactus omnino fuerim. Cum quicquid hoc libelli futurum ſit, quam primum exigere averem, Patriam mihi relinquendam novi, in qua diverticula parata perpetuo eſſent: idcirco ſtatim ac per domeſticas tricas licuit, Florentiam me contuli, ut in hoc Muſarum domicilio, & quo mihi ab omni parte iucundius nullum, in eam opellam incumberem. Ultro fateor, inconſtantiam hanc, & ab uno ad aliud lucubrationis genus defectionem, minime laudandam eſſe, ſed improbandam, defugiendam, vituperandam: quo me ſatis tuear, non habeo: at

non

non in ſtudiorum tantum, ſed & in ratione vitæ inobſervata quadam, & occulta rerum connexione ita ducimur, ut ſæpe aberrationes noſtras ne quidem percipiamus, atque illuc ſenſim iam perveniſſe nos, quo tendere conſtitutum nobis minime fuerat, quandoque admiremur. Id quoque afferre pro me poſſim: nempe cum inter adverſa multa, moleſtiaſque, quibuſcum non infrequenter conflictavi, libertatis bonum mihi omnino intactum ſervarim, ita ut otii mei nemini prorſus rationem reddere obſtringar, ſive ad hæc me conferam, ſive ad illa, perinde eſſe: quin, ut etiam nullum ex inceptis commentariis, vires meas, quod optime intelligo, multum excedentibus, ad exitum perferam, quæ duo bona unice mihi a ſtudiis peto, nihilominus conſequar: ut vitam non ſine delectatione ducam, & ne quid interea deterius agam.

Verum enimvero cur in præſens contra ac decreveram, dies aliquot ma-

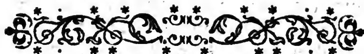
manum de tabula tollam, atque ad intermiſſos codices redeam, Caſſiodorii Complexiones emittens; curque hoc membrum a *Bibliotheca Veronenſis* corpore avellam, paucis perſequar. Morem in hoc gero amicis, & familiaribus; quorum voluntati ac conſilio, cum iterum atque iterum efflagitant, obſiſtere minime valeo. Admonuerunt ii per repetitas literas, viros quoſdam in civitate noſtra præſtantes repentino, & laudabili deſiderio correptos, quicquid anecdoti in Mss. Capitularibus continetur, in publicam lucem prolatum intuendi: quapropter cum vir eximius, undequaque doctiſſimus, & tum a dignitate, tum ab ingenuis moribus ſuſpiciendus, Veronam, quæ ipſi Patria eſt, adveniſſet; illum obſecraſſe, ut negotium hocce in ſe reciperet, & quam primum fieri poſſet, quam plura poſſet ex his membranis educeret: vel ignorabant ii ſcilicet, quam longam ego in iſtis codicibus ſingulis operam poſuiſſem, vel procraſtinantem me

 diu-

diutius, ac labores meos supprimentem, eam curam abiecisse, opinati sunt. Rogabant ergo viri amicissimi impense, atque enixe, ut vel ceteris omnibus posthabitis *Bibliothecam* meam perficere properarem, vel eius saltem specimen aliquod communicarem, quo de consilio meo atque instituto quicquam tamdem constaret. Parui, qua licebat: nempe ut de specimine edendo statim cogitarem. Inter illa, quæ manu mea transcripta, & quomodocumque illustrata mihi seposueram, hoc maxime opusculum pluribus de causis selegi; sed præcipue quod seiunctim prodire, & libellum ex se constituere minus improprie posset. Adnotationes relegens, tribus, aut quatuor locis versus quosdam adieci; ceterum quod antea scripseram, non attigi. De versione Scripturæ Sacræ, qua Cassiodorius utitur, multa commentari inceperam, quæ reiicere in aliud tempus cogor. Iam vero ad aras confugio, hoc est ad lapides meos iterum

rum me recipio, Veronenſes codices non niſi poſt annos aliquot, vitam, & valetudinem Deo Optimo Maximo ſuppeditante, reſumpturus. Quicquid interea eruere ab his, atque illuſtrare alii forte pergant, expectabo lubens, & lætus excipiam, cum probe norim, multo utilius in tam laborioſo, tantique momenti officio proſpectum, ac longe prçſtantius per quoſlibet alios Chriſtianæ, ac literariæ Reipublicæ conſultum iri.

DE COMPLEXIONUM OPERE ET CODICE

Cui debentur.

M. Aurelii Cassiodorii Senatoris cum ingenium singulare, & multiplici studiorum genere exercitum ac comprobatum, tum sacra præcipue, & digna Christiano homine ab eo percepta doctrina, summo eruditorum consensu ita celebrantur, ut quæcumque ab eo literis consignata sunt, nulla profecto laude, nulla ut avide arripiantur, indigeant commendatione. Inter lucubrationes, quas posteaquam militię Monasticę nomen dederat, exaravit, memorat ipse in Præfatione ad Orthographiam *Complexiones in Epistolis Apostolorum, & Actibus eorum, &*

Apo-

Apocalypsi, quasi brevissimas explanationes decursas. Memoria lapsus est vir eruditissimus Io: Alb. Fabricius Bibl. Lat. lib. 3. c. 16. cum harum mentionem fieri tradidit in Præfatione Variarum, quam multo ante conscripserat. Complexiones siquidem extremo senio confecit, cum post illas *ad amantissimos Orthographos discutiendos anno ætatis XCIII, Domino adiuvante, pervenerit*: quin ad disserendum de Orthographia, ex nonnulla de *Complexionibus Apostolorum* orta disputatione impulsum fuisse, eiusdem ad Orthographiam Prefationis initio discimus. Illæ vero nequicquam hactenus perquisitæ exoptatæque, atque inter deperdita communiter recensitæ, spe omni prorsus abiecta deplorabantur. Exiguam quidem ac postremam partem, quæ in Apocalypsin est, Daniel Mollerus editam docet, ut videre est apud Fabricium in Supplemento Bibliothecæ Latinæ: at quamvis editionem ipsam designaverit, Mollerum deceptum suspicor: sane inter eos quos

consului (consului autem per literas plurimos) qui illam noverit, inveni neminem. De Gulielmi Crovæi (apud Boernerum in Præf. Bibliothecæ Sacræ Ioannis) hallucinatione certe constat, qui in *Elencho Scriptorum Biblic.* Complexiones in Acta Apostolorum vulgatas credidit. At prodit nunc tamdem, & sacrarum literarum bono ex insperato scriptum hoc emergit. In duos libros dividitur; legitur enim in Actorum fronte, *Incipit liber II.* Trithemius olim de viris illustribus Benedictinis agens, libris xvi distinctum censuit. Stylus ipsissimus est, ac ceterorum Senatoris scriptorum; de quo sane cum iis sentire nequeo, quibus valde arridet, cum præruptum, ac confragosum dicendi genus amare nesciam: at seculi ea dictio, & oratio est, quam propterea iniuria quis Cassiodorio imputaverit: neque huiusmodi librorum a Rhetorica elegantia pretium ducitur. Nonnullis forte exanguis, ac ieiuna, fere etiam quandoque mutila expositio

hæc

hæc videri poterit, magiſque in ea pietas ſpectanda, quam ingenii acumen, aut præſtantia doctrinæ: nemo tamen inficias ibit, præclara etiam non pauca, variiſque de cauſis plurimi facienda in ea contineri. Nec valde mihi laborandum autumo, ut oſtendam, quo loco Eccleſiaſticum habendum ſit VI ſeculo exaratum opus; & a percelebri id quidem, eruditoque Scriptore, quem inter ſanctitate claros [1] Alcuinus, aliive, atque inter ſacros Eccleſiæ Doctores recenſet [2] Beda. Mirum in primis profecto eſt, quantum afficiamur, & novo ædificationis ſpiritu Catholici excitemur, cum antiqui nec antea cogniti monumenti quicquam deprehendentes, eadem dogmata inſpicimus, cumque eamdem a prioribus uſque ſeculis perpetua ſerie deductam doctrinam vetuſtiſſima ſcriptura, velut novo, & irrefragabili teſte traditam, comprobatamque intuemur. Quod eti-

1 in Fel. Urgel. l. 5.
2 Bed. Comm. in Ozram.

am mores ac pietatem ſpectat, præclara multa in his Complexionibus reperias: verum ut a doctis cupide excipiantur, id ſatis ſuperque ſit, in ſacris ſcilicet Novi Teſtamenti libris interpretandis verſari, Canonicaſque etiam Epiſtolas exponere, in quas Veterum commentarii vix unus, aut alter extant. Quod ſi cetera abeſſent, quibus Eccleſiaſtici libri commendari ſolent, ad huius pretium mirum in modum augendum diverſæ illæ sacri textus lectiones, & antiquæ verſionis fruſta, quæ nobis exhibet, abunde ſufficerent. Conſtat ſiquidem cum ex Canone, tum ex hemiſtichiis, quæ capitulis explanator præfixit, Vulgata eum, ſive Hieronyminiana verſione uſum non eſſe, ſed veteri. Proinde diſcrepantias vel minimas, Vulgata lectione margini adiecta, indicavi: illæ quidem ſtudium atque operam in sacrum textum, inque eius interpretationem conferentes iuvabunt ſummopere, multiſque, ac perutilibus animadverſionibus anſam præbebunt.

An-

Antiquæ autem versionis ab his Complexionibus excerpta fragmenta eo pluris facienda sunt, quo nobis a Cassiodorio traduntur, viro scilicet in optimis sacrorum librorum exemplaribus deligendis, ut ex Divinis Lectionibus intelligimus, accuratissimo, eorumque emendationem ex Fontium etiam inspectione acriter suadente. Discrepantias illorum etiam locorum subinde adnotavi, quæ in explanationis contextu non semel occurrunt: quamvis de iis ambigi possit, ipsisne exemplaris verbis, an paraphrastice, aut memoriter ab expositore adducantur: quæ suspicio orta mihi est aliquando in Actorum Complexionibus, cum a communi textu versus quidam nimis recedere viderentur. Infirmatur tamen suspicio hæc, quod in verbis ipsis prępositi textus hemistichia quandoque legantur, quę addita explicationis, seu connexionis gratia videri possint; ut illud Act. xiv. 18. *Cumque ibi commorarentur, & docerent*: itidem xvi. 1. *cumq. circu-*

is-

issent has nationes: quę tamen in exemplari suo interpretem legisse, nullus dubito: quin aut eadem, aut similia Gręcus aliquis codex prętulit, ut VValtonii præcipue Variantes Lectiones testantur. At de his penes eruditos iudicium esto: quibus in his Complexionibus nova quoque & peculiaris in capita sectio animadvertenda erit: id temporis scilicet sacrorum librorum ut emendationem, ita pro arbitrio quisque sibi partitionem concinnabat. De veteri capitum distinctione, Scripturæque sanctæ stichometria notum est, quam multa disputaverint viri docti. Numquam vero *frustra laborare* qui sacris Veterum lucubrationibus eruendis operam navat, vel unus harum Complexionum de Trinitate locus satis testatur: nondum enim ad hodiernos expugnandos Unitarios, vel profligandos tam invictum, tamque ineluctabile testimonium emerserat. Clamant isti, Scripturæ versiculum, quo Sanctissima Trias perspicue docetur S. Ioannis Epist.

I.

I. c. 5. in priſcis codicibus ut plurimum non reperiri, & ab antiquis Patribus lectum non eſſe, Africanis quibuſdam exceptis. At docet nos Caſſiodorii interpretatio lectum ab ipſo fuiſſe; quo conſtat & in Romanis exemplaribus extitiſſe: quibuſnam autem? nimirum ſeleâiſſimis, & qui iam tum haberentur antiqui: is enim PRISCOS, & Emendatos codices ad Sacræ Scripturę lectionem maxima cura deligendos in Divinis Lectionibus admonebat: quid putabimus ab ipſo præſtitum, quum non legendos tantum, ſed & interpretandos ſuſciperet? vix autem puto, Caſſiodorii ętate vetuſtatis laude celebrari codicem potuiſſe, qui ad Apoſtolica fere tempora, ſive ab iis haud ita longo intervallo diſſita non pertingeret. Quam emendatis etiam exemplaribus uteretur, intelligi poteſt ex Prefatione Divinarum Inſtitutionum, qua libros ceteros notariis emendandos tradidiſſe diſcimus, ſacros vero manu ipſum ſua emendaſſe. Quin de Ortho-

thographia fuse differere, non alia de causa profitetur aggressum esse se, quam ut sacra Biblia inculpatim exscriberentur.

Membraneus liber, in quo insigne hoc ecclesiasticę antiquitatis monumentum unice perennavit, eximię, ac venerandæ vetustatis notas præsefert omnes; adeo ut videri possit ab ipsius Cassiodorii ætate non ita multum abesse. Integer atque incorruptus, modo paginas quasdam excipias, quibus membrana vel perforata, & ab atramento exesa interlucet, vel fugientium literarum tenuissima vestigia vix retinet: universim bonæ etiam notæ, & multis aliis comparatus correctionis laude non carens; plures enim interdum paginas oculo inoffenso percurras, quamvis deinde menda turmatim alicubi occurrant: sive diversitas hæc, atque inconstantia mutato librario, sive remisso aliquando, & defatigato imputanda sit. Ut erudito seculi genio morem geram, formam literarum, scripturæque specimen

TAV.
XXXXIIII 9

Pag. X Tab. I.

CMATORIS
ITECON
FATIO
A

men propono: nec librarii nec temporis nota ulla visitur.

Habes in primo specimine cur Auctoris nomen nove scripserim, & secus ac soleat; cum enim post artem typographicam inventam numquam, quod sciamus tantæ vetustatis Cassiodorianus codex emerserit, atque ineditorum manus devenerit; id in primis nostro debebimus, ut vera tamdem huius nominis inflexio innotescat: *Cassiodorius* siquidem rectius est dicere, quod triplici huius Manuscripti testimonio liquet. His certe in rebus Tertulliani [1] canon obtinet: *id verius, quod prius*. Quin gentilitia nomina apud Romanos ut plurimum in *ius* desinere pervulgatum est. Ex Aurelia gente *Cassiodororum* familia primo fluxit: qua deinde in varias stirpes iterum distracta, *Cassiodorius* gentilitii nominis rationem obtinuit, in plures familias diffusi, etiamsi κατ' ἐξοχὴν ab illa præferretur,

1 adv. Marc. l. 4. c. 4.

tur, quæ Auctorem nostrum ediderat. Var. lib. 1. ep. 4. *Cassiodoros* [ut hactenus perperam scripsimus] *præcedentes fama concelebrat; quod vocabulum etsi per alias videatur currere, proprium tamen eius constat esse familiæ.*

Summam fidem in hac editione instruenda adhibui, & Ms. etiam in minutioribus, quantum fieri potuit, inhæsi. Qui antiquum monumentum ab exemplari unico primus eruit, ac profert, satis cautum, & circumspectum se præstare vix possit; is enim quid posteritati omni legendum sit imperat, ac iubet. Ad constitutam mihi fidem pertinere credidi, nihil immutare, ut syntaxin quandoque restituerem; & de meo nihil addere, aut ad sensum, qui mutilus videretur, integrandum, aut ad lacunas aliquas explendas: quas congruentibus quidem utcumque verbis supplere in promptu est ut plurimum; abstinendum tamen duxi, ubi eadem ipsa, quæ vel membrana albescente evanuerunt, vel corrosa defici-

uns

unt (velut p. 207.) obvia prorsus , & indubitata non sint. Emendationum, quas raro adhibui, ubi operæ pretium sit , admonebo , ut & ipsæ ab aliis emendari possint : hoc si præstitissent transactis temporibus Critici, veterum scripta aliquanto melius pernoscere-mus ; innumeros enim locos ex arbi-trio reficientes , antiquorum codicum lectiones ab oculis subduxerunt . Non ea tantummodo, quam mihi proposui, in Ms. exhibendo fides , sed impulit etiam me constans doctorum hominum sententia, ac voluntas, ut quædam scri-ptionis genera , a quibus Ms. liber numquam deflectit , intacta relinque-rem ; quæ in aliis editionibus nihil prohibebit corrigere , & ad meliorem usum traducere. Sunt ex his, *Epistula*, *temptare*, *fantastica*, *profeta*, *dicio*, *con-dicio*, *ammirans*, atque alia : *intellegere* perpetuo scribitur , ut in quam pluri-mis , & vetustissimis aliis codicibus : plebeiorum præcipue & rusticorum ho-minum is erat sonus, ut arguo e Cice-

ronis

ronis loco, de Orat. lib. 1. quem de his vocibus accipio: ridetur Cotta *iotam literam tollens*, *& e plenissimam dicens*, qua pronuntiatione non *oratores antiquos sed Messores imitari*, Crasso videbatur. Scribitur in hoc exemplari *caecitas*, *caelum*, *caelestis*; item *adicere*, *subicere*, *reicere*. Inconstanter in aliis: itaque modo *seculum*, modo *saeculum*: *cena*, & *caena*, ut apud veteres *scena*, & *scaena*. *Oboedio* hic fere semper, nec non *rettulit*. Molestum erat lectorem morari, quotiescumque particulæ *non*, *ut*, *quod* &c. aut redundant, aut desiderantur. Libri autem indolem, ac morem, minutasque itidem emendationes semel hic innuamus: hæc quid intersit scire, non nisi Criticis sacris initiati intelligunt. Primum consuetis permutationibus cognatarum literarum laborat liber: *peccavimus*, pro *peccabimus*, *super viam* bis, intervallo præter morem relicto, pro *superbiam*: item *accedere*, *cadet*, *montes*, pro *accidere*, *cadit*, *montis*: contra *si*, & *audiat* pro *se*,

se, & *audeat*: item *adque*, *aliquod*, quæ occurrunt ut plurimum, pro *atque*, *aliquot*. Scribitur in Ms. *inproba*, *conplectens*, *conpunctos*: præterea *opportunae*, *ponitur*, *conversos*, pro *opportune*, *punitur*, *conversus*: Caſſiodorii ætate familiaria menda: is ſiquidem Orth. cap. xv. *B* pro *V*, *V* pro *B*, *O* pro *V*, *N* pro *M* *contra orthographiæ præcepta vitioſe poſitas non relinquas*. Videas ſæpe *popolus*, *mondiſſimus*, *iracondia*: quam ab antiquo accepta conſuetudine, vetuſtiora monumenta teſtantur. Legitur etiam in codice, *piaetas*, *praetio*, *sae*: exinde manifeſto errore *patiatur*, *fidelium*, *nobis*, pro *potiatur*, *filium*, *bonis*: rurſus, *Dei quae*, *bis*, *neceſſe*, *reſpicere*, *huc*, *hic*: pro *Deique*, *is*, *neſciſſe*, *deſpicere*, *huic*, *ſic*: demum *ſe* pro *eſſe*, *eſſe* pro *ſe*, *victum* pro *vinctum*, *alibi*, pro *albi*, *nullis eſſe*, *ſſe*, pro *nullis ſe fuiſſe*, *vita et*, pro *vitiet*, *ſubripere* pro *ſubrepere*, *precationibus* pro *precautionibus*, *impediſſet* pro *impendiſſet*. Mirum eſt interdum, ut in contrarium

d abdu-

abducatur sententia a literula una, utque addita ea, vel dempta, periodus integra restituatur. Animadverti, eadem consonante concurrente, scilicet in fine unius dictionis, atque in capite alterius, primam a librario saepe omitti: *sive unu sive*; *cum ipso semper*, pro, *cum ipsos semper*: alibi ex opposito importune conduplicat: *niger regressus*, *illis suscipere*, cum scribendum erat, *niger egressus*, *illi suscipere*. *Regionis* pro *religionis*, ut etiam scribitur in Taurinensi codice, e quo initium Epitomes Institutionum Lactantii nusquam antea visum aliquot ab hinc annis emisi. Quid memorem deprehendisse me *seddomini*, pro *se domini*? *seddicit* pro *se dicit*? didici ex his quae non sunt huius loci. Praeludentes Italicae linguae phraseologias persequi non vacat: adverbia *promptissime*, *benigne*, *devote* ita in hoc opusculo enuntiari solent: *prontissima mente*, *benigna mente*, *devota mente*. Redarguerat Auctor noster Div. Lit. cap. xv. *librarios Grammaticae artis*

tis expertes ob, M literam, quam *si inconvenienter addas, aut demas, dictio tota confusa est*. At erat in Ms *prae passionem, de Hierosolymam*: fluebant hæc ab imperitæ plebis sermone, quem iisdem solœcismis superiori etiam ætate infectum fuisse constat. Trimalchionem, & socios eodem modo in convivio loquentes inducit Petronius, ut etiam a plebeia loquutione ridiculum aucupetur: *scimus te pra literas fatuum esse*.

Adnotationes addidi breviusculas: dissertationibus locus patebat multiplex; verumtamen non tam Cassiodorii tunc Opus exhibuissem, quam meum. Auctoris vitam nihil attinebat retractare post amplissimam, quam optimæ eiusdem editioni P. Garetius præmisit. Cum & aliam laudari deprehendissem a Card. Norisio nostro in Apologia Monachorum Scythiæ, nempe quam P. Dionysius a S. Martha Gallice edidisset, post longam indaginem reperi tandem, & percurri. Lib. IV.

de ſcriptis amiſſis verba faciens, *Catenam* memorat; ſeu *Commentarium ex pluribus Scriptoribus decerptum* in Epiſtolas Apoſtolorum, & Acta, & Apocalypſin. Complexiones noſtræ deſignantur; ſed quæ ad modum Catenæ elucubratæ minime credi poterant, cum Catenarum uſus longo poſt Caſſiodorium intervallo emerſerit: neque ex variis Scriptoribus illo ævo commentarius decerpi potuiſſet in Apoſtolorum (Catholicas ſaltem) Epiſtolas, quas pauciſſimi adhuc interpretes attigerant, ut in Adnotationibus perſequar.

CUm per epiſtolas Amicos eruditos de huius Operis editione monerem, Apoſtolus Zenus, Inviĉtiſſimi, & Literati æque ac literatorum hominum Amantiſſimi CAROLI VI Cæſaris Auguſti Hiſtoricus, & Poeta, inter alia, quæ his ipſis diebus doĉte reſcribit, quam rara medio etiam ævo harum *Complexionum* exemplaria fuerint; animadvertit: nam Notkero Balbulo, ſeculi x Scriptori, minime innotuerunt; ut ex eius opuſculo de Interpretibus Sacræ Scripturæ arguere eſt, quod in *Theſauri Noviſſimi Anecdotorum* (ad oras noſtras nondum tranſveĉti) tomo primo P. Bernardus Pez, Mellicenſis in Auſtria Monachus, nuper vulgavit.

Sollenne mihi perpetuo fuit, ut doĉtorum virorum iudicio ſcriptiunculas meas ſubiicerem, nihilque mihi acceptius accidit, quam cum quid peccarim admoneor. Vir inter amicisſimos, Antonius Maria Salvinius, ſeculi decus, cum in eum Epiſtolæ meæ locum,

huius

huius voluminis pag. 279. incideret, quo e *Regis* vocabulo de Romano Imperatore non agi, arguere videor; commode docuit, aliis quidem argumentis recte id probari, illo vero nequaquam; cum ex voce βασιλέως, qua ad Romanos Imperatores significandos Graeci uti solent, Latinis etiam Legendis, ut vocantur, Regis nomen eadem significatione saepe adhaesisse deprehendatur.

	Err.	*Corr.*
Pag. XII. *ver.* 9.	esse	est

INCIPIT
PRAEFATIO.

BREVES Apoſtolorum, quos nos proprie *Complexiones* poſſumus appellare, ſummatim dicendo diverſa complectuntur, quae ſibi tangenda eſſe proponunt; ut nec relatio iudicetur effuſior, nec aliquid brevitate conſtrictum praetermiſſum eſſe videatur. Sit ergo nobis propoſitae rei brevis, et abſoluta narratio, ſummas rerum in parvitate complectens, non cuncta verba diſcutiens, ſed ad inten-

tiones suas summatim dicta perducens; ad quod nos studium sensum Lectoris deducere festinamus, ut altius ad intellectum perveniat, ubi nostra eum deducere voluntas congrua intentione festinat. Inter *Breves* autem, et *Complexiones* hoc interest; quod *Breves* sunt subsequentium rerum particulatim divisa commonitio; *Complexiones* autem similium rerum iuncta copulatio: quod tibi iam notum facio, * Lector ammonitus, ut alterum interrogare non egeas, dum ipse plenissima quod dicimus satisfactione cognoscas. Nunc ad exponendum textum in Christi nomine veniamus.

* CASSIODORII SENATORIS, IAM
* DOMINO PRAESTANTE CONVERSI,
EXPLICIT PRAEFATIO.

IN-

INCIPIUNT COMPLEXIONES IN EPISTULIS APOSTOLORUM.

SANCTI PAULI AD ROMANOS.

I. PAULUS, *Servus Christi Iesu, vocatus Apostolus:* et cetera. Nomen suum competenter praeponit Epistulis, quoniam scri- I. 1.
bebat absentibus: vocatum se quoque a Deo dicit Apostolum, sicut Ananiae dictum est: *Vas electionis est mihi: ut portet nomen meum in Gentibus: et segregatum in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas, de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem*: per quae se dicit accepisse gratiam, ut in omnibus eum Gentibus praedicare debuisset. Ita catholicae fidei fundamenta in ipsis primordiis, velut doctus architectus, salutari praedicatione constituit. Benedicit

Act. IX. 15. Vulg. *mihi iste ... eoram Gentibus... prophetas suos in scripturis sanctis.*

etiam Romanos, ut gratiam, et pacem *a Deo Patre*, *et Domino Iesu Christo* percipiant; ubi etiam et Spiritus
* Sanctus intellegi debet: quoniam ex tribus una, vel duae nominatae Personae, totam plenissime noscuntur indicare Trinitatem; sicut in Actibus Apo-
Act.X.48. stolorum beatus Petrus ait: *et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari*; cum
Matth. XXVIII. 19.V. *Euntes ergo docete.* Dominus dixerit, *ite, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Legitur etiam in suprascripto libro, de solo Spi-
Act. I. 5. ritu Sancto: *Iohannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto*.

I. 8. II. *Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis:* et reliqua. In primis Deo gratias agit, Romanorum praedicans fidem, et pro eis se orare testatur assidue; promittens, habere se desiderium; ut ad eos tandem aliquando venire praevaleat ad confirmationem fidei, quae iam illis probabatur esse communis: nam frequenter se desiderasse dicit ad eos venire; sed testatur quibusdam impedientibus causis se fuisse prohibitum: scilicet ut doceret eos plenius, sicut et

ceteras nationes, ad quas fuerat destinatus, novi, et veteris Testamenti veritate patefacta; adiciens exemplum Ambacum prophetae, *iustum ex fide vivere*. Nec terrearis de profunditatibus sacris, quia maxime intentionis eius est, ut se ipse consequenter exponat. * II. 4.

III. *Revelatur enim ira Dei de caelo super omnem impietatem, & iniustitiam:* et reliqua. Iram Dei supra illos dicit esse manifestatam, qui cum supernam potentiam per creaturas eius, et inaestimabiles operas cognovissent, gloriam incorruptibilis Dei ad creaturas corruptibiles transtulerunt; idest ut homines volucres, et quadrupedes colere decrevissent. Hi dum se aestimant esse sapientes, stultitiae caecitate damnati sunt: quia totum inde mortiferum nascitur, ubi auctor rerum fuerit sacrilega impietate derelictus: in quo enim subveniat creatura fragilis, si offendatur omnipotentia creatoris? Hactenus fuit narratio delicti; post sequitur poena peccati. I. 18.

IIII. *Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum:* et cetera. Hic iam commemorat, qualis poena I. 24.

proveniat eis, qui se a Domini cultura summoverint; scilicet ut qui Deum incorruptibilem contemnere temptaverunt, relicti in desideriis, et inmunditiis cordis sui, ipsi se alterutra foeditate commaculent: primum, ut contra naturalem usum feminis utantur inlicite; ipsi quoque masculi mutua corruptione lacerati subdantur libidinibus suis, et ceteris flagitiis, quae caecatus sensus invenit: sed non solum haec facientes, verum etiam talibus consentientes simili detestatione condemnat.

II. 1. V. *Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui iudicas*: et cetera. Arguit eos, qui alios recte iudicant, et eadem se vita commaculant: patientia enim Dei sustinet dementer errantes; sed qui fuerit peccata confessus, gloriam suscipit, et honorem; illos autem, qui veritati non consentiunt, tribulatio, et angustia digna consequitur: acceptio siquidem personarum apud Deum non est, sed sola qualitas pensanda factorum; non enim tantum legis auditores grati sunt Deo, sed factores legis potius iustificabuntur.

II. 14. VI. *Cum enim Gentes, quae legem non*

non habent, naturaliter quae legis sunt, faciunt : et reliqua. Cum Gentes, quae legem non habent, naturali vivant institutione compositae; Iudaeus, quoniam legem accepit, eamque nec intellegere, nec custodire voluit, in iudicio Domini Christi amplius tenetur obnoxius: non enim quemquam beatum circuncisio facit esse, sed vita; maxime cum illa recisio praeputii ad circuncissionem cordis constet esse translata; cuius laus non ex hominibus, sed esse constat ex Deo.

VII. *Quid ergo amplius est Iudaeo? aut quae utilitas circumcisionis?* III. 1. Gentibus quidem, quae adhuc minime crediderant, praeponit Iudaeos; qui tamen legem Domini devotis cordibus acceperunt: nec iterum illud potest evacuare praecepta divina, si quidam eorum inoboedientes fuerunt: illis enim pereuntibus legis veritas manet; nam peccata hominum dicit commendare iustitiam Dei; ut cum nos delinquimus, ille in comdemnatione nostra semper iustissimus approbetur: qui vero aliud dicunt, eorum iusta damnatio est: quapropter *Iudaeos, et Graecos omnes sub peccato esse*, confirmat: Hoc

 etiam

etiam tertiidecimi Pſalmi comprobavit exemplo; dicens, univerſam carnem non lege iuſtificari poſſe, ſed gratia; quod Chriſti Domini comprobavit adventus, qui nobis in reatu poſitis fidei ſuae dona largitus eſt.

III. 27. VIII. *Ubi eſt ergo gloriatio tua? excluſa eſt: per quam legem? factorum? non: ſed per legem Fidei*: et reliqua. Iudaeorum gloriam, quam videbantur habere per legem, veniente Domino Salvatore, per legem Fidei profitetur excluſam: non enim per legem circuncifionis, vel alia huiuſmodi, iuſtificatur homo, ſed per legem Fidei; quoniam unus eſt Deus, et legis, et Fidei. Abrahae quoque ſubiungit exemplum; probans, non ex operibus eum gratiam Domini reperiſſe, ſed Fide.

* xxx. Pſalmi adiciens teſtimonium; beatos eſſe confirmans, quibus peccata dimiſſa ſunt: quem iuſtificatum non in circumciſione perhibet, ſed in praeputio eſſe per Fidem, Fides autem eius evidenter apparuit, quando Domino promittente, non dubitavit credere de ſe, et Sarra vetulis Iſaac ſibi filium naſciturum. Quapropter ſimilis erit illis iuſtitia, qui Dominum Chriſtum, et.

et propter delicta humana traditum, et propter iustificationem nobis conferendam crediderint suscitatum.

VIIII. *Iustificati igitur ex Fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum*. Iustificatos per Fidem pacem monet habere cum Patre; quando per Iesum Christum filium eius aeternae salutis munera perceperunt, qui magis in tribulationibus, et angustiis spei suae sumunt semper augmentum. Cum pro impiis Iesum Christum dicat esse mortuum, multo magis ab ira salvos facere promittit, quos suo sanguine iustificare dignatus est: peccante siquidem Adam, mortem humano generi constat inflictam; etiam eis, qui mandata Domini, sicut fecit Adam, minime praevaricasse noscuntur: sed sicut per Adam mors pertransivit in posteros, multo amplius in adventum Domini Iesu Christi gratia, et donum aeternae vitae abundabit in plurimos. V. 1.

X. *Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnatione, sic et per unius iustitiam in omnes homines in iustificatione*. Adhuc in eadem probatione persistit: nam per Adam dicit V. 18.

su-

suscepisse mortem genus humanum; sed per Dominum Christum aeternae beatitudinis praemia consecutum: et sicut per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam iusti constituentur multi: subintravit enim lex, ut abundaret delictum; venit gratia, ut deleret exitium: et ideo qui iam mortuus est peccatis, vivere non debet in delictis.

VI. 3. XI. *An ignoratis, quia quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus?* Sicut omnis baptizatus suis peccatis est mortuus, ita Christo resurgente novatur in perpetuam sospitatem: nam qui similitudini mortis eius complantatus agnoscitur, eodem modo et similitudini vitae ipsius sociandus esse declaratur: in illa enim cruce noster vetus homo confixus est, ut innovatus exinde resurrectionis munere nasceretur. Nam sicut Christus semel peccato mortuus est, et vivit in gloria Dei, ita et nos peccatis mortui, in ipsius sanctificatione vivamus, quia iam non sub lege, sed noscimur esse sub gratia.

VI. 15. XII. *Quid ergo? peccabimus, quia non*

non sumus sub lege, sed sub gratia? et reliqua. A fidelibus viris famulandum non dicit esse delictis; quia iam non sunt subiecti legi, sed gratiae: nam sicut prius iniquitatibus membra carnalia serviebant, ita nunc per fidem spiritales effecti, vivere debent in sanctitate propositi: quippe, quando in prioris vitae stipendio finis erat sine dubio mors aeterna; in ista vero perpetuum datur gaudium, et sine fine securitas. *

XIII. *An ignoratis, fratres, (scientibus enim legem loquor)*: et reliqua. Quemadmodum se habeat lex, facta viri, et mulieris comparatione, designat. Sicut enim mortuo viro mulier sine crimine transit ad alterum, ita recedente lege, ad novitatem gratiae sine culpa perventum est: quapropter serviendum Deo iam dicit in gloria, non in litterae vetustate: nam occasionem peccati lex dedit, quae prohibendo delicta, inoboedientes homines reos semper ostendit. VII. 1. f. *in gratia*

XIIII. *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et iustum, et bonum.* Cum sit lex spiritalis, necesse est, ut eam caro semper offendat: quoniam VII. 12.

vitio

vitio peccati originalis mundi concupiſcentiam probatur affectare damnatam : unde profitetur Apoſtolus , habere ſe deſiderium boni , ſed trahi maxime lege peccati : propter quam difficultatem Dominus Pater miſit Filium ſuum , qui aſſumta carne peccati credentium vincla diſrumperet.

VII. 25. XV. *Igitur ego ipſe mente ſervio legi Dei, carne autem legi peccati* . Legi Dominicae dicit ſe quidem voluntate ſervire , ſed carne potius oboedire peccatis : qui autem non ambulant ſecundum carnem , ſuſcipiunt a Domino remiſſionem : ideo enim Pater miſit Filium ſuum , ut ſumens ſimilitudinem carnis peccati , delicta mundi diſſolveret. Nam prudentiam carnis , quae eſt inimica divinitati , mortem dicit operari ; ſpiritalis vero intellectus , qui Deo ſemper acceptus eſt , aeternam vitam tribuit , et ſalutem : unde magis in Spiritu Sancto vivendum eſt , qui nos tunc inhabitat , quando ſe a nobis diaboli poteſtas extraneat. Ambulandum eſt ergo in ſanctitate propoſiti , quoniam qui ſpiritaliter vivunt , hi filii Dei ſunt.

VIII. 15. XVI. *Non enim accepiſtis ſpiritum*

ſer-

servitutis iterum in timore: et quod sequitur. Omnem Christianum perfectum dicit accepisse non servitutis spiritum in timore, sed filiorum adoptionis affectum: quando illum patrem dicit, cuius hereditatem iusto desiderio concupiscit: nam si Christo compatimur, et gloriae ipsius participes esse merebimur. Sed multo minora sunt praesentia mala, quam futura praemia; ista enim temporalia, illa perpetua sunt: nam creatura nostra congemescit, et parturit, quousque ad illud perveniat, ut promissa felicitate potiatur: quod etiam se dicit efficere, quamvis Spiritus Sancti cognoscatur iam primitias accepisse, exspectans redemptionem corporis sui, quae in generali resurrectione praestanda est.

* Vulg. v. 22. *omnis creatura ingemiscit*

XVII. *Spe enim salvi facti sumus. Spes autem, quae videtur, non est spes.* VIII. 24.
Promissiones divinas spe magis praedicat sustinendas; quoniam quidquid in futuris temporibus *punitur*, carnalibus oculis non videtur. Spiritus autem Sanctus *postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*; idest, quod nos gemere faciat, ut ad promissa praemia venire possimus. Praedestinatos autem dicit

leg: *ponitur*.

dicit vocatos, ut sit Dominus Christus primogenitus in multis fratribus: et ne in tanta spe titubarent hominum corda fragilia; praedestinatos dicit vocatos, vocatos autem asserit iustificatos, iustificatos vero magnificatos esse confirmat. Hoc argumentum dicitur climax, idest gradatio, quod etiam in subsequentibus frequenter assumit.

VIII. 31. XVIII. *Quid ergo dicimus ad haec? si Deus pro nobis, quis contra nos?* et cetera. Commendat igitur per omnia misericordiam Patris, qui ut nos redimeret, suo Filio non pepercit: quid enim nobis boni potuit negare, qui beneficiorum omnium concessit auctorem? ipse enim interpellat pro nobis, qui et sedet ad dexteram Patris. Consequitur etiam numerosa nimis, et affectiosa promissio, nullas tribulationes, nullas persecutiones, nulla pericula, nullas potestates caelorum, neque praesentia, neque futura a gratia nos Domini Christi posse dividere, quibus dignatus est tam magna praestare.

IX. 1. XVIIII. *Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu Sancto:* et re-

reliqua. Caritatem carnalium parentum suorum tantam sibi fuisse testatur, ut quod ultimum miseriarum est, se magis voluisset a Christo dividi, quam Iudaeos a fide Domini videret excludi: quod etiam et Moses dixisse legitur: *aut dimitte populo huic peccatum; sin autem, dele me de libro quem scripsisti.* Primum, quia adoptati erant in gloria filiorum; deinde quibus praeceptum est legis obsequium; unde patriarchae quoque provenerunt; et quod omnes honores superat, ex quibus natus est secundum carnem Dominus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Ad fidem quoque Christi filios dicit venire promissionis, non omnes filios Abrahae, qui ex eius quidem semine nati sunt, sed eiusdem fidei non fuerunt. Dantur etiam exempla Abraham, et Sarrae, Isaac, et Rebeccae, et duorum fratrum Esau, et Iacob; sed unus ex his ita probatur electus, ut nullis meritis praecedentibus, sed per solam gratiam germano videatur esse praepositus; gratiam Domini gratuitam per cuncta commendans.

Exod. XXXII. 31. 32. V. *aut dimitte eis hanc noxam; aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.*

XX. *Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? absit*; et reliqua. IX. 14.

In ar-

In arbitrio Domini posita fatetur universa, quando *non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*. Exemplum quoque Pharaonis annectit, quia iuste voluntate sua peragit, quaecumque disponit. De superioribus etiam dictis sibi facit contrariam quaestionem, quam figuli comparatione dissolvit: dicens, habere eum potestatem, aliud vas facere in contumeliam, aliud in honorem: ne quis contra Dei voluntatem sacrilega murmuratione consurgat.

IX. 22. XXI. *Quod si volens Deus ostendere iram, & manifestare potentiam suam*: et
Vulg. *notam facere.* cetera. Ostendit patientiam Dei, cum impios magna pietate sustinuit; ut tam de Gentibus, quam de Iudaeis eligeret sanctos viros, quos praeparavit gloriae sempiternae: cuius rei Oseae prophetae datur exemplum. Iudaeorum autem reliquias, exemplo Esaiae prophetae, convertendas dicit in fine seculorum: quod etiam esse faciendum ipsius prophetae alio confirmavit exemplo.

IX. 30. XXII. *Quid ergo dicimus? quod Gentes, quae non sectabantur iustitiam, adprehenderunt iustitiam*. Gentes dicit

per

per fidem, non ex operibus comprehendisse iustitiam: nam Iudaei credentes ad litteram, et non spiritaliter sapientes offenderunt in lapidem offensionis; qui est Dominus Christus: quod etiam prophetae Esaiae probatur exemplo. Unde affectu civico pro Iudaeis quidem se orare testatur, pro quibus testimonium perhibet, habere quidem illos aemulationem Dei, sed Christi scientiam non habere; qui est finis legis, et completiva perfectio.

XXIII. *Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam, quae ex lege est, qui fecerit eam homo, vivet in ea.* Moses dicit, si fecerit homo iustitiam, quae ex lege est, vivet in ea: et ideo Christum Dominum virtute potentiae suae resuscitatum credat a mortuis: nam sive Graecus, sive Iudaeus, qui recte invocaverit nomen eius, et non fuerit sacrilega dubitatione confusus, salvus erit. Negat autem obstinatum Iudaeum Evangelio credere, qui ipsum Christum contempsit audire, quod etiam multorum comprobatur exemplis. X. 5.

XXIIII. *Dico ergo: numquid repulit Deus populum suum? absit.* et reliqua. Universum populum Hebraeorum a XI. 1.

 Do-

Domino non dicit esse contemptum; * sed eum exinde cotidie multos eligere, qui ad futuri regni posſint gaudia pervenire: quod etiam Regnorum lectione confirmat; nam ſicut electos dicit Domini gratiam conſecutos, ita incredulos refert caeleſti lumine fuiſſe privatos. Hoc etiam Eſaiae, et David probatum conſtat exemplis. Iudaeos autem memorat offendiſſe quidem, ſed non ut funditus interirent; quorum ſi delictum, Chriſto crucifixo, ſalus eſt mundi, et deminutio divitiae gentium, multo magis converſio eorum erit ingens gaudium beatorum.

XI. 13. XXV. *Vobis enim dico Gentibus: quamdiu ego quidem ſum Gentium Apoſtolus*: et cetera. Apoſtolus Gentes alloquitur, dicens, ſe quidem Iudaeos ad aemulationem eorum velle deducere; ſed gloriari non dicit debere Gentes, quod Iudaei propter incredulitatem ſuam repudiati ſunt; ut plenitudo Gentium ſalutariter introiret: nam ſi dilibatio ipſorum ſancta eſt, maſſam potius conſtat eſſe ſanctiſſimam: de oleaſtro, et oliva pulcherrimam faciens comparationem; quia gloriari non debet inſitum contra illud, ubi conſtat

ſtat inſertum: nam ſi Gentes extraneum beneficium Domini munere perceperunt, quanto magis et illi poſſunt ab ipſo reſtitui electae ſemel origini.

XXVI. *Nolo enim vos ignorare, fratres, myſterium hoc*: et ſequentia. XI. 25.
Ad tempus ex parte Hebraeum populum dicit fuiſſe caecatum, ut ad fidem Chriſtianam Gentilitas introiret. Ceterum in fine ſeculi Iſraheliticum populum miſericordia Domini perhibet eſſe ſalvandum, poſtquam Gentium praedeſtinata crediderit multitudo; nam ſicut legem accipientibus Iudaeis prius, Gentes minime crediderunt, ita et ſalvatis Gentibus Iudaei credituri eſſe noſcuntur: concluſit enim Deus omne in incredulitate, ut cunctis miſericordiae ſuae dona praeſtaret.

XXVII. *O altitudo divitiarum ſapientiae, et ſcientiae Dei*: et reliqua. XI. 33.
Dominicae diſpoſitionis ammiratione completus, veraciter exclamat incomprehenſibilia eſſe, quae ſancta Trinitas probatur efficere: ex ipſo enim, ideſt ex Patre, et per ipſum, ideſt per Filium, et in ipſo, ideſt in Spiritu Sancto ſunt omnia; et ut unita-

in V. deest *seculorum*. tem in eis indivisibilem esse monstraret, adiecit, *ipsi gloria in secula seculorum*: unde Romanos obsecrat, ne seculi delectatione capiantur; sed corpora sua praeceptis debeant offerre caelestibus. Monet etiam, ut omnes secundum mensuram suam sapere debeant, quam Deus unicuique pro sua pietate distribuit; quatenus abrogaret praesumptiones inlicitas, unde fragilis maxime peccat humanitas.

XII. 4. XXVIII. *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus*: et cetera. Facta comparatione membrorum, docet unumquemque secundum dona praestita in compage ecclesiastici corporis Christo Domino debere famulari; regulas multifarias ponens quemammodum fideli populo sit vivendum. Ad postremum taliter cuncta concludit; ut nemo malum pro malo reddat, sed iniquitas inflicta boni potius retributione vincatur.

XIII. 1. Vulg. *Omnis anima potestatib. sublimioribus subdita sit*. XXVIIII. *Omnibus potestatibus sublimioribus subditi estote*: et reliqua. Omnibus potestatibus iustitiam praecipientibus dicit esse debere subiectos; quoniam potestas a Deo datur, et Deo videtur velle resistere, qui ordina-

nationi iudiciariae nititur obviare.
Dicens ab eo propter conscientiam
rationabiliter formidari, qui in aliquo
facinore probatur involvi: ideo enim
et tributa solvimus, quia nos Principibus subiectos esse sentimus; ministri
enim Dei sunt, cum crimina commissa distringunt.

XXX. *Reddite omnibus debita*: et quod sequitur. Omne quidem debitum per enumerationes plurimas dicit esse reddendum; ita tamen, ut nos affectio teneat semper noxios: cuncta enim Dei mandata complet, qui in proximi caritate consistit, quia plenitudo legis est fratris custodita dilectio. Commonet etiam de seculi istius nocte surgendum, quoniam proximus est adventus Domini, quem debemus bonis operibus expectare vigilantes: ipsum vero sustinere cognoscitur, qui carnis desideria superare monstratur. XIII. 7.

XXXI. *Infirmum autem in fide assumite*: et cetera. Infirmum dicit ad sacras scripturas leniter assumendum, nec cum eodem districta impugnatione litigandum; facta comparatione docens, alios solis oleribus reficiendos, alios ciborum soliditate satian- XIV. 1.

 dos:

dos : et ideo unusquis non debet alterum spernere , sed de omnibus discernat solus ille , qui vere iudicat : potens est enim Dominus , illum magis in abstinentiae soliditate firmare , qui nobis videtur carnis fragilitate succumbere : nam cum de ieiuniis ageret,
v. 5. dicit, *alius iudicat diem inter diem*, ut
* quidam fidelium quarto , et sexto die eligunt abstinendum ; *alius autem omnem diem*, quia multi inveniuntur, qui omni die inediae se oblatione purificant; sed utrique gratias Domino suo referre non desinunt.

XIV. 7. XXXII. *Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur* : et reliqua. Praesumptiones illicitas hominibus tollens, sive moriamur, sive vivamus, ad Dominum dicit esse referendum , qui
leg. *ideo* iudicaturus est mundum : adeo enim redimit humanum genus sanguine pretioso , ut omnibus ipse dominetur . Datur etiam Esaiae congruenter exemplum , quod ipsius imperio cuncta famulentur .

XIV. 12. XXXIII. *Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo* : et cetera. Illos arguit , qui abstinentia sua gloriando fratribus scandalum faciunt ;
dicens

dicens apud Dominum nullatenus esse aliquid inquinatum, sicut ipse testatur: non enim quod in os intrat, coinquinat hominem, nisi forte illis culpa ista proveniat, qui cibos, quos Deus ad vescendum creavit, inquinatos esse pronuntiant; quod et alibi dicit Apostolus, *omnia munda mundis*, coinquinatis autem, et infidelibus nihil est mundum: non enim in cibo nostro regnum Dei, sed in pace, et concordia noscitur constitutum. Nam quamvis abstinere sit bonum, tamen si caritatem fratris destruat, constat esse peccatum: praebens Dominicae passionis exemplum; sicut Psalmus LXVIII. dicit, improperia eum sustinuisse, ut dilectionem fratrum pius miserator impleret.

* Ad Tit. c. I.

XXXIIII. *Quaecumque autem scripta sunt, ad correptionem nostram scripta sunt*. Quaecumque libris sacris sunt indita, ad correptionem nostram, et ad spem futuri seculi dicit esse conscripta: unde oportet, eos invicem fratrum onera portare, sicut et Christus nostra cognoscitur suscepisse; Esaiae prophetae, et XVII. Psalmi exempla subiungens, Deum patrem,

XV. 4. Vulg. *ad nostram doctrinam*

 et

et Christum Dominum omnes populos debere sub communione laudare. Benedicit etiam Romanos, et fidem ipsorum sancta praedicatione concelebrat, se autem dicit, eos necessario commonere, ut oblatio eorum accepta fiat Deo per Spiritum Sanctum, qui eis probatur esse concessus: sic totius Trinitatis commemorata nobis salutaris unitas intimatur.

XV. 17. XXXV. *Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum*: et ea quae sequuntur. Habere se dicit in Deo gloriam, quoniam praedicatio ipsius ve-
v. 19. niente Domino noviter instituta, *ab Hierusalem per circuitum usque in Illyricum repleverit Evangelium Christi*. Deinde benedicit Romanos, promittens eis, postquam Hierosolyma quaedam ordinaverit, ad eos se esse venturum: quos rogat, ut pro eodem orare non desinant, quatenus ereptus ab infidelibus Iudaeis, dum ad Hispaniam profectus fuerit, ad eos valeat venire salvandos.

XVI. 1. XXXVI. *Commendo vobis Phoebam sororem nostram*: et cetera. Ut ostenderet etiam hic, gloriosum esse propositum bonum, commendat, et salutat

lutat probatissimas mulieres, et fratres diversos, quorum operas sanctas spiritali laude concelebrat; ammonens, ut praedicatores falsos evitent, ne eorum bene instituta corda subvertant: epistulam suam de incarnatione Domini ea, qua coepit, praedicationis virtute concludens.

AD CORINTHIOS

PRIMA.

I. PAulus vocatus Apostolus Christi Iesu per voluntatem Dei: et reliqua... Cum Sosthene fratre suo salutat ecclesiam Dei, quae est Corinthi constituta, et omnes, qui invocant nomen Domini nostri Iesu Christi. More suo in ipsis foribus praedicat Christum, cuius voluntate vocatus Apostolus est; petens, ut gratia illis, et pax divina largitate tribuatur: gratiam illis optat, ut futura Spiritus Sancti verba percipiant; pacem, ut unitatis virtute gratulentur. I. 1.

II. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis*: et sequentia. In primis laudat fidem ipsorum, et orat, ut usque ad I. 4.

ad-

adventum Domini sine crimine perseverent: obsecrans etiam, ut perceptae doctrinae custodiant firmitatem, nec se putent praedicatoribus esse subiectos, sed uni Domino Christo: quando se non in Pauli, non in Apollinis, non in Caesae; sed in Christi gratia baptizatos esse cognoscunt.

v. 14. III. *Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi*: et reliqua. Non se dicit Apostolus alios baptizasse, praeter Crispum, et Gaium, et Stephanae domum; quoniam non se perhibet missum, ut baptizaret, sed ut evangelizaret; quod a maxima parte dicitur: omnibus enim Apostolis datum est sacramentum baptismatis communiter dare: unde datur intellegi, aliqua eos pro salute desiderantium effecisse, cum probarentur in praedicationibus occupati. Evangelizavit autem in sapientia superna, non saeculi; placuit enim Deo per stultitiam praedicationis [sicut tamen incredulis videbatur] salvos facere credentes: nam cum sint pauci secundum carnem potentes, et nobiles, elegit Deus humilia; ut non glorietur in re omnis caro, sed in Domino Iesu Christo: si-

cut

cut scriptum est in Hieremia prophe- Hier. IX.
ta: *qui gloriatur, in Domino glorietur*. 24.

IIII. *Ego fratres cum venissem ad* II. 1.
vos: et quae sequuntur. Venisse se dicit ad eos, non in sublimitate verbi, sed in virtute sermonis; ut doctrinam suam non ostenderet esse seculi, sed supernam: quatenus et illi secularia deserentes, ad divinae contemplationis conscenderent summitatem. Ostendens etiam, quantum sapientia caelestis ab humana discreta sit; nam si Iudaei verba prophetica percepissent, numquam Dominum gloriae crucifigere maluissent: alta sunt enim divina mysteria; nam sicut infirmitates, quae in homine sunt, spiritus eius novit; ita quae in Deo profunda sunt, solus ipse cognoscit: quapropter, ut de Deo loquatur, non a mundi spiritu, sed a divinitate sibi asserit fuisse collatum: ostendens spiritalem virum omnia iudicare, ipsum vero a nullo posse iudicari: quod Esaiae prophe- v. 15.
tae confirmavit exemplo.

V. *Et ego, fratres, non potui loqui* III. 1.
vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Pro ipsis initiis non se dicit Corinthiis locutum fuisse plenissime

di-

divinitatis arcana, sed potius tamquam parvulis lactis pocula contulisse: nam cum faciant illa, quae mundi sunt, probant, se perfectam doctrinam adhuc minime percipere potuisse: quippe dum carnaliter sapientes dicerent, *ego sum Pauli*, *ego Apollinis*, quando perfectus fidelis Christi se famulum confitetur esse, non hominis. Praedicatori enim suo nullus hoc potest debere, quod Deo; operas autem hominum, quae tamen supra fundamentum Christi aedificantur, per tribulationes, et diversas necessitates huius seculi dicit esse purgandas: sicut Pater Augustinus in libro *Enchiridion* plenius explanavit.

v. 4. Vulg. *ego Apollo.*

III. 16. VI. *Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* et cetera. Templum Dei baptizatos esse confirmat; quoniam eos Spiritus Sanctus inhabitat, quibus iam commune nil debet esse cum vitiis: praecipue monens, ut si quis se mundi existimat sapientem, ad divinam potius agnitionem recurrat; quae vere prudentes efficit, et beatos: dicens, omnia esse fidelium, quae consequenter enumerat, fideles autem Christi, Christum

autem

autem Dei : quod a parte dictum est humanitatis. Addit etiam, non se metuere, ut ab hominibus iudicetur; sed ne putaretur elatio, conscium se suorum non dicit esse bonorum; quando in judicio Dei cuncta sint posita, ubi actus omnium manifesta dilucidatione cognoscitur. Haec autem, quae superius dicit, adeo et ipse in se, et Apollo discipulus eius transfigurata esse testatur, ne quid in suis viribus praesumptio humana confideret : optans eos in fide regnare, ut cum ipsis possit mixta caritate gaudere. *

VII. *Puto enim, quod nos Deus Apostolos novissimos ostendit* : et reliqua. IV. 9. Propter Evangelium Christi Apostolus se dicit, diversis iniuriis atque necessitatibus subiacere; cum filii eius spiritales in Christo sint nobiles, et felices : rogans, ut in viis eius omnimodis perseverent, qui sibi supernae praedicationis patrem esse voluerunt : arguens eos, qui se inflati de seculari gloria iactitabant; cum regnum Dei non in sermone vacuo, sed in virtute sit positum. Minatur etiam eis, ne illum cogant ad se venire * sub correptione, quam gratia. * suppl. magis

VIII.

V. 1. Vulg. *Omnino auditur &c. & talis fornicatio &c.*

VIII. *Omnino dicitur inter vos fornicatio, et talis, qualis nec inter Gentes nominatur.* Increpat Corinthios, cur habeant inter se, qui novercae suae coniugio copulantur; dum modicum fermentum totam massam corrumpat: sed illum, qui talia commisit, temporaliter tradendum iudicat diabolo in interitum carnis; ut spiritus eius in iudicio Domini poenas perpetuae damnationis evadat. Vetat etiam vel cibum cum his sumere, qui se decreverunt impia conversatione tractare; sed auferendos dicit de medio, ne conspectis talibus reliqui polluantur: decet enim, fratres regulis vivere constitutis: de illis autem, qui foris sunt, divina disceptatio iudicavit.

VI. 1. Vulg. *habens negotium.*

VIIII. *Audet aliquis vestrum habens adversus alterum iudicium*: et cetera. Iniquorum hominum vitandum dicit esse iudicium, et sanctorum potius expetendum, qui etiam mundum in futura disceptatione iudicabunt. Culpat deinde, cum iniuriam fratrum non sustineant, sed ipsi potius in eos impia voluntate prosiliant. Enumerat etiam, quibus vitiis inhaerentes ad regnum Do-

Domini non accedant : illis ſcilicet, qui uſque ad vitae exitum in talibus criminibus perſeverant : fornicationem dicens omnimodis execrandam, cum corpora noſtra vitiet, quae membra ſunt Domini : nam qui emptus eſt magno pretio, iam non debet diabolo ſervire, ſed Chriſto.

X. *De quibus autem ſcripſiſtis mihi : bonum eſt homini mulierem non tangere.* VII. 1. Praecipuum quidem eſſe dicit, nullatenus cum muliere miſceri : coniugatos autem monet, ad tempus abſtinere, ut orationibus vacent ; poſteaque redire ex conſenſu ad uſum matrimonii ſui, ne temptatione diaboli probentur intercipi : quod tamen ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium, praedicat eſſe faciendum. Vult enim omnes abſtinentes eſſe, ſicut ipſe eſt ; quod ſi nequeunt abſtinere, tunc iungantur uxoribus : ſeparari autem debere non dicit, qui in unam copulam foederis convenerunt.

XI. *Si quis frater uxorem habet infidelem* : et quae ſequuntur. VII. 12. Si quis fidelis uxorem habet haereticam, vel paganam, monet, eam ſtatim non debere derelinqui ; ſed impenſa cura re-

recorrigi : quod similì modo devotam dicit efficere mulierem ; nam si quis eorum in pravas sectas permanere voluerit , tunc fas esse a fidele contemni : quoniam cum obstinatis , et perditis nulla potest esse concordia . Subiungit etiam , nullam esse salutem in praeputio , vel in circumcisione , nisi in mandatis Dei , quae ad novum pertinent testamentum . Praeterea commonet , ut sive servus , sive liber ad fidem vocatus fuerit , sine discretione aliqua condicionis in catholico docmate perseveret ; quando in iudicio Christi fidelis servus infideli Domino recte praeponitur .

VII. 25. XII. *De virginibus autem praeceptum Domini non habeo* : et reliqua . Laudat quidem virginitatem , sed permittit quoque coniugia ; ostendens innuptas personas facilius spiritalia cogitare , quam coniuges : omnibus tamen praecipit , non amare quae mundi sunt , quia figura huius saeculi statuto fine praeteribit . Simili modo parentes commonet , dicens , primum quidem esse , qui servat virginem filiam suam , secundum , ut eam marito congrua temporis maturitate contradat :

dat: mulier autem, quae fuerit a marito derelicta, si abstinere non potest; nubat; *remedium* est enim coniugio copulari, quam libidinis libertati derelinqui: multo tamen melius esse confirmans, si in viduitate permaneant. Talia vero praecepta divino se asserit praedicare consilio. leg. *melius*

XIII. *De his autem, quae idolis immolantur*: et reliqua. Dicit quidem nihil esse idola, sed carnes vetat comedi, quae talibus videntur offerri: ne infirmitas fratrum non decernat horrere, quod paganos constat efficere. Itaque fit, ut ad illum redeat errorem credentium, qui culpis praestat initium; quapropter non se manducare dicit in aeternum, quidquid fratrem potest scandalizare carissimum: pro quo caelorum Dominum in assumta carne constat occisum. VIII. 1. Vulg. *De iis &c. sacrificantur*

XIIII. *Non sum liber? non sum Apostolus? non Iesum Christum Dominum nostrum vidi?* Apostolum se quidem dicit eorum esse, quos sacra institutione formaverat; cui potestas erat cibos accipere, et matrimonio copulari, sicut et aliis Apostolis liberum fuit, qui uxoribus adhaerebant: sed IX. 1. *

omnia se dicit libenter sufferre, ne quod offendiculum Evangelio Christi afferre videretur: pro qua re nec ab ipsis se aliquid velle dicit accipere, quamvis a Domino permissum esse noscatur; ne tantorum laborum gloria tali compensatione vacuetur.

IX. 16. V. *evangelizavero*

XV. *Nam si evangelizem, non est mihi gloria*: et cetera. Quadam necessitate se dicit evangelizare, ut iactantiam probetur effugere: dicit enim debitum se solvere, si commissa sibi videatur velle peragere: ait enim omnibus se humiliare, ut eos potuisset adquirere. Nam si illi, qui currunt in stadio, abstinere non desinunt, ut praemia humana percipiant; quanto debet studio potiori futurae beatitudinis corona perquiri? Se autem non dicit in vanum currere, nec pugnis aëra verberare; ne quod est omni infelicitate miserius, praedicans aliis, ipse possit reprobus inveniri.

X. 1.

XVI. *Nolo autem vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt*. Admonet Corinthios, ut quae prioribus temporibus Iudaeis facta sunt, ad Christum Dominum pertinuisse cognoscant: deinde, ut poenas

nas eorum gravissimas paveant, et a culpis similibus novus populus arceatur: monet etiam, ut Dominum temptare non debeant, sed sperare, ut temptationes carnales eius dono pietatis evadant, cuius misericordia geritur, ut a saeculi istius sceleribus evadatur.

XVII. *Propter quod carissimi mihi, fugite ab idolorum cultura*: et reliqua. X. 14.
Sicut participes sunt mensae Domini, qui in unam communicationem conveniunt, ita participes sunt mensae daemoniorum, qui una superstitione iunguntur: et ideo sibi convenire non possunt, quae discreta qualitate divisa sunt. Quapropter si quis dixerit immolaticium esse, propter conscientiam non oportet attingi: si vero ignoratum fuerit, in nomine Domini manducetur. Scriptum est enim in Psalmo, Psal. 23.
Domini est terra, & plenitudo eius. Nam sive manducetur, sive bibatur, sive aliquid aliud honeste fiat, omnia in gloria Domini constat esse facienda. Monet etiam, ut sine offensione tractare se debeant, et Ecclesiae placere, sicut et ipse cognoscitur effecisse. XI. 1.

XVIII. *Imitatores mei estote, fra-* in Vul. deest *fratres*
 tres,

tres, *ficut et ego Chrifti*: et quod fequitur Corinthios monet Apoftolus, ut ficut ipfe imitatur Chriftum, ita illum debeant fideles imitari. Sic autem fieri poteft, fi illud quaerant, quod multis, non quod fibi poffit utile comprobari. Docens caput viri efse Chriftum, caput autem mulieris virum, caput vero Chrifti, Deum: quod dictum ab humanitate recte percipitur; ut tali diftinctione recognita ordine fuo debeant cuncta penfari. Suadet quoque viros, ut velato capite
* orare non debeant; quoniam Deo fubditum efse, libertas eft. Mulieres autem tecto capite Domino praecipit fupplicare, ut eas viris fuis fubditas effe declararet.

XI. 16. XVIIII. *Si quis autem videtur contentiofus effe; nos talem confuetudinem non habemus*. Populum Dei *contentiofus* quidem perhibet non amare; dicens, ecclefiafticum conventum, pacis votum, non ftudium habere rixarum: oportere tamen dicit haerefes effe, ut inter eos probati manifefta debeant puritate cognofci. Arguit quoque illos, qui non fuftinentes conventum,
* fingillatim celebrationem cupiunt ha-

leg. *contentiones*

bere

bere Miſſarum : exemplum, reddens Caenae Dominicae, in qua regulam fidei non ſingulis, ſed in unum cunctis dixit Apoſtolis.

XX. *Itaque quicumque manducaverit panem, et biberit calicem, corpus, et ſanguinem Chriſti*. Rectae fidei, et operum bonorum conſcium dicit debere percipere, ne non tam remiſſionem peccatorum, quam damnationem ſuam videatur appetere: nam ſi nos ipſi nos iudicamus, in iudicio divinitatis abſolvimur. Quapropter in celebratione Miſſarum invicem dicit caritatis ſtudio ſuſtinendum; nam ſi ad muta ſimulacra cum reverentia videbantur aſcendere, quanto magis ad Deum, verum ſine blaſphemiis, et contentionibus mente debent puriſſima convenire? Dominus enim Chriſtus non blaſphemiis appetendus, ſed in Spiritu Sancto magno ſtudio devotionis honorandus eſt.

XI. 27. Vulg. *panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & ſanguinis Domini.*

*

XXI. *Diviſiones autem gratiarum ſunt, idem Spiritus*: et ſequentia. Quamvis diviſiones gratiarum multae ſint, unum tamen eſſe Dominum confirmat auctorem, qui omnia haec operatur in omnibus. Hoc etiam mem- XII. 4.

brorum, et corporis probavit exemplo; dicens, aliud quidem visum agere, aliud manum operari, aliud pedem efficere; sed invicem sibi mutua complexione sociari. Sic in Ecclesia Dei licet multa sint sanctitatis officia, adunatione caritatis, omnia sibi tamen necessaria esse noscuntur.

XIII. 1. XXII. *Si linguis hominum loquar, et Angelorum*: et reliqua. In hoc capite commendat omnino caritatem; ita ut nullam virtutem sine ipsa prodesse commemoret: definit etiam quae respuat caritas, quae sequatur; nam licet alia dona, idest fides, et spes in futuro saeculo conquiescant, sola caritas permanet in aeternum: quam dicit omnimodis expectandam.

XIV. 2. XXIII. *Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo*: et cetera. Inter scientiam linguarum, et prophetiam, magnam dicit esse distantiam: quando scientia linguarum non est omnibus nota, prophetia vero ecclesias instruit, et intelligentes muneribus supernis aedificat: instrumentorum ponens exempla musicorum, quia nisi intellectum fuerit, quod tibiis, aut tuba canitur, auditus non potest

poteſt haberi proficuus, multis probationibus docens, maiorem eſse prophetiam, cui magis eos ſtudere commonet, quam diverſarum linguarum multifariae qualitati.

XXIIII. *Ideo qui loquitur linguā, oret, ut interpretetur:* et quae ſequuntur. Adhuc in eadem facienda diſcretione remoratur; multis probationibus docens utiliorem eſse interpretationem Dominici ſermonis, quam linguarum multifariam locutionem. Aſſerens, non eſse orationem proficuam, quae ſine intellectu depromitur: ita et doctrina caeleſtis, ſi non intelligatur, a plurimis putatur inſaniā; nam ſi quis idiota prophetantem audiat, et quae dicit intelligat, tunc cadit in faciem ſuam, et publice annuntiat, quod vere Domiuus locutus eſt per ipſum. XIV. 13.

XXV. *Quid ergo eſt fratres? cum convenitis, unuſquiſque veſtrum:* et cetera. Ab hominibus, qui in Eccleſia docent, dicit magnopere providendum, ut auditores ſuos debeant divinis iuſſionibus erudire. Si cui vero de ſedentibus ſermo Dei fuerit relevatus, nec ipſum perhibet negligendum: XIV. 26. *

 quo-

quoniam interpretationes prophetarum asserit esse prophetias: prophetarum quippe intelligentiam prophetis dicit esse subiectam. Mulieres quoque propter infirmitatem sexus sui prohibet in ecclesia loqui; sed quod ignorant, domi eas discere praecipit a maritis, ut tali lege compositae, simul et scientiam, et modestiae munera consequantur.

XV. 1. XXVI. *Notum autem vobis facio, fratres*: et reliqua. Breviter notum facit Evangelium, quod praedicaverat cunctis; nam tradidisse se dicit universis, Christum mortuum pro nostris esse peccatis, et quoniam tertio die resurrexit a mortuis: qui licet multis fratribus post resurrectionem fuerit visus, a se quoque tamquam a minimo, et abortivo refert esse conspectum: gratiam Domini de se plurima humilitate commendans, quo resurgente resurrectio mortuorum non debet abnegari; quoniam omnis doctrina sancta destruitur, si de cordibus humanis credulitas ista tollatur: pulcherrima nimis definitione complectens, resurrectionem esse Domini primitias dormientium.

XXVII.

XXVII. *Quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.* Sicut per Adam dicit homines mortuos, ita per Iesum Christum proveniet omnium resurrectio mortuorum. Mors autem in fine saeculi destruetur, quando Dominus Christus advenerit: subiectus semper erit Patri a natura humanitatis assumptae, postquam illi fuerint cuncta subiecta, *ut sit Deus omnia in omnibus*. Qui vero ista non credunt, sicut dicit Iohannes Apostolus, Antichristi nomine censebuntur. Obicit etiam verba dubitantium, in quali corpore resurgat ille, qui mortuus est: quae seminationis triticeae facta comparatione destruxit: dicens, si granum tritici cadens renascitur innovatum, quanto magis corpora, quae mortua sunt, Domini iussione reparanda sunt! XV. 21. v. 28.

XXVIII. *Non omnis caro, eadem caro*: et cetera. Primo totius carnis distantiam facit; deinde caelestia, et terrena corpora facta sequestratione discernit; postremum mirabili narratione praedicit, quantum in illa resurrectione natura hominum per Christum Dominum meliorata proficiat: XV. 39.

my-

myſterium reſurrectionis ipſius indubitata praedicatione deſcribens. Monet etiam, ut conſiderantes alia, in fide ſuſcepta, et bonis operibus perſeverent. Collectas vero, quae ſanctorum neceſſitatibus praebebantur, ex more praecipit fieri; antequam ad ipſos eum venire contingat: alios fratres commendans, alios ſalutans, et ut credentium perfectiſſime corda roboraret, anathema dicit in adventu Chri-
ſuppl. *ei* ſti futuro *, qui Dominum non amat Chriſtum: ſalutans eos, et epiſtulam praeſentem ſolita benedictione concludens.

AD CORINTHIOS

SECUNDA.

||I. 1. I. P*Aulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei*: et cetera. Cum Timotheo fratre ſcribit Eccleſiae Dei, quae eſt Corinthi conſtituta, idem complectens et eis, qui per univerſam Achaiam in ſancto propoſito permanebant; gratiam illis, et pacem concedi poſtulans a Deo patre noſtro, et Domino Ieſu Chriſto: iſtis enim nomina-

minatis, et Spiritus Sanctus abunde memoratus est: unus enim ex Trinitate dictus totam plenissime complectitur Trinitatem.

II. *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Iesu Christi*: et reliqua. I. 3.
Consolatum se dicit a Domino in omni tribulatione sua, ut et ipse pari modo consolaretur in calamitatibus constitutos; et ideo ad Corinthios scribit, quatenus sicut in passione socii, ita in consolationibus Christi participes esse mererentur. Refert etiam quae in Asia mala pertulerunt: Deo gratias agens, quod orationibus eorum ad instruendos populos de tanta fuerit clade liberatus: unde et fideles congratulari debent de prosperitate collata.

III. *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae*: et cetera. I. 12.
Gloriam suam dicit testimonium conscientiae suae; quoniam non in sapientia carnali, sed in gratia Domini conversatum se in hoc mundo fuisse testatur: praeconium suum dicens esse Corinthios, sicut et ipsorum probabatur Apostolus. Promittens, se quidem ad eos frequenter venire voluisse; sed

non fuit levitatis, qua minime conſtabat impletum: omnis quippe ſermo ipſius praedicationis apud eos, exemplo Domini Chriſti, ſtabilis, non dubius fuit. Sed tamen ne quid ſuis viribus applicaret, Dei Filii, Ieſu Chriſti dicit eſſe, quod confirmabantur in omnibus: ipſe eſt enim, qui et unxit praedicatores, et ſignavit corda credentium.

I. 23. IIII. *Ego autem teſtem Deum invoco in animam meam:* et quae ſequuntur. Peperciſſe ſe dicit Apoſtolus, quod non venit ad Corinthum; ne gravis eſſet eis, qui erant aliqua obiurgatione culpandi: ſed contriſtatio ipſorum aeternae cauſa ſalutis eſt; quando tunc diſcipuli Domino gratiſſimi fiunt, cum magiſtrorum correctione proficiunt. Patientiam quoque docens, petit, ut pareatur illi; qui eum contriſtaſse dinoſcitur: promittens, ideo ſe illi remiſiſse, ne deſperatus intereat, ſed potius diaboli laqueum converſus evadat: nam patere ſibi dicit, diabolicae cogitationes quantis fraudibus deceptos interimant.

II. 12. V. *Cum veniſſem autem Troadem propter Evangelium Chriſti*: et cetera. Gra-

Gratiam, sibi dicit a Domino datam Troade, atque in Macedonia, ut Evangelium Christi fidelium turba sequeretur: aliis se fuisse odorem mortis in mortem; aliis odorem vitae in vitam: similitudinem trahens animalium; quae ad res desideratas narium sagacitate perveniunt: eos magis dicens esse epistulam suam, qui praedicationes ipsius conscriptas in suis cordibus continebant. Tamen non se sufficientem ad talia perhibet, sed de Domini miseratione confidit; qui eum fecit idoneum novi, et veteris Testamenti veritate patefacta; non ad litteram intelligens, sed spiritaliter cuncta cognoscens; quoniam *littera occidit, Spiritus autem vivificat*. III. 2.

VI. *Quod si ministratio mortis litterae formata in lapidibus, fuit in gloria.* Comparat scriptas tabulas, quae per Mosen datae sunt, et corda bene credentium: dicens illas plenitudine veniente vacuatas, quae in honore fuerunt usque ad adventum Domini Iesu Christi. Sed multo amplius erunt ista in aeterna laude firmissima, quae in cordibus fidelium Spiritus Sancti virtute descripta sunt. Quod sequenti III. 7. Vulg. *litteris deformata*.

ar-

argumentatione consignat; ideoque in hoc dono dicit esse perseverandum, ut ex veritate praedicationis Deo, et hominibus esse debeamus accepti.

IV. 3. VII. *Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum*. Velata dicit corda dementium Iudaeorum, quibus Evangelicus non relucet affectus. Quid enim dicendi sunt videre, quibus imago Patris Christus Dominus non refulget? credentes enim, quamvis necessitates creberrimas patiantur, omnia tamen praestante Deo superare noscuntur; et sicut propter Dominum afflictiones subeunt, ita cum ipso in aeterna gloria collocabuntur. Oportet ergo mortem ipsius desideranter expetere, ut et vitae premia mereamur accipere: nam omnia se dicit Apostolus discrimina subisse, ut cum ipsis mereatur in illa Domini remuneratione resurgere.

IV. 16. VIII. *Licet enim is, qui foris est, noster homo corrumpitur, interior renovatur de die in diem*. Exteriorem hominem in nobis dicit esse corruptibilem, interiorem vero de die in diem renovari posse confirmat; quando ad Christianae fidei dogmata devotus accedit.

Vulg. *sed licet is &c. corrumpatur; tamen is, qui intus est &c.*

cedit. Iſte tamen exterior homo, quamvis in iſto ſaeculo duris neceſſitatibus pateat, in illa tamen reſurrectione magna ſpe provectus exſultat: et ideo quamdiu in hoc ſaeculo ſumus peregrini, Domino placeamus, ut in eius iudicio mereamur abſolvi; ubi homo facta ſua ſive bona, ſive mala iuſta compenſatione recipiet.

VIIII. *Scientes ergo timorem Domini, hominibus ſuademus, Deo autem manifeſti ſumus*. Manifeſtum ſe quidem dicit Apoſtolus cordibus Corinthiorum, non ad gloriam inanem, ſed ut ſe veraci declararet eloquio. Praedicat etiam mortuum reſurrexiſſe Dominum Chriſtum, ut Deo reconciliaret perditum mundum: aſſumpſit enim pro nobis carnem peccati, ut nos redderemur gratiae muneribus abſoluti. Et ideo confidenter quaerendus eſt Dominus, quoniam ſcriptum eſt in Propheta: *tempore opportuno exaudivi te, et die ſalutis adiuvavi te*: talis enim promittit, ut non poſſimus intercipi. V. 11. V. *tempore accepto, &c.* Iſ. XLIX. 8. *placito &c. auxiliatus ſum tui.*

X. *Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies ſalutis*: et ſequentia. Quid ſit adventus Domini, magna brevita- VI. 2. V. *acceptabile.*

te definitur. Dicit enim, *ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis*: propter quod ait, nullam occasionem offensionis alicui praebendam; sed quodlibet, et illud patienter sustineri; ut sanctus populus Domino possit adquiri: quapropter ad incitamenta reliquorum, passionum suarum calamitates congruenter enumerat. Hortans eos, ut cum infidelibus non habeant portionem; dissimilium rerum magnam faciens discretionem: quando tenebris, et luci non potest ullatenus convenire. Hoc quoque Numerorum, et Esaiae confirmavit exemplo.

VII. 1. XI. *Has igitur habentes promissiones, carissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis*. Post acceptas promissiones a vitiis carnalibus mundare se, fidelissimos et perseverare in sanctificationibus persuadet: plurimum gaudens, quod eos ad paenitentiam perductos, et passionum, et fidei suae participes sentiebat: subiungens necessaria divisione, quid intersit inter tristitiam, quae secundum Deum est, et tristitiam mundi: illa praestat paenitudinem, ista mittit ad mortem: nam propter Dominum contristati quantum profe-

profecerint, sequenti enumeratione declarat.

XII. *Igitur, etsi scripsi, non propter eum, qui iniuriam fecit*: et reliqua. Scripsisse dicit, non accusans aliquem, sed illis notam faciens sollicitudinem suam: gratum sibi esse significans, quod Tito fratri paruerint, eumque benigna mente susceperint; ad aemulationem quoque Corinthios provocans, Macedones laudat, quod censu pauperes ubertate fidei sint referti: et ne iterum eos laus aliena morderet, cum multis virtutibus pollerent, tamen caritatis studio dicit eos esse completos: ideoque illos hortatur, ne ad collationem faciendam aliquibus impares esse videantur. VII. 12. Vulg. *scripsi vobis*.

XIII. *Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi*: et quae sequuntur. Adhuc eis collationis studium taliter persuadet, dicens, cum Dominus in semetipso dives, pauper sit factus pro nobis; quanto maiori desiderio nobis debemus praestare, quod divinitatem humano generi cognoscimus contulisse? et ideo unusquis pro viribus suis offerat, non se aliqua necessitate constringat: elemosyna enim illa Deo VIII. 9.

grata eſt, quae ſine animi taedio probatur oblata. Titum quoque laudat, quod ad aedificandos eos cum alio fratre venire non diſtulit; qui, ut bene ſuſciperetur, ab ipſo laudatus eſt. Se autem collationes ideo non dicit velle ſuſcipere, ne ante homines, atque Deum aliquod erogationis ſcandalum oriatur.

VIII. 22. Vulg. *cum illis & fratrem &c.* Gr. *αὐτοῖς*. Hier. *etiam cum illo*.

XIIII. *Miſimus autem cum illo fratrem noſtrum, quem probavimus ſaepe.* Iterum commonet, ut praeſentibus eis, qui directi ſunt, ſtatuta collatio praeparetur; ne praedicata eorum benignitas aliter fortaſſe debeat inveniri: dicens, eorum devotionem ad ſimilitudinem boni provocaſſe quam plurimos; mirabilem regulam elemoſynae ponens; tantum unumquemque de ipſa metere, quanta viſus eſt largitate ſeminaſſe. Huic autem rei Davidicum praeſtatur exemplum.

IX. 10. leg. *ad eſcam ſubminiſtrabit.* Vulg. *ad manducandum praſtabit.*

XV. *Qui ſubminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ab eſca ſubminiſtravit.* Adhuc de Elemoſynae virtute pertractat; dicens, multo amplius Deum retribuere, quam poſſunt egentibus dare pecuniae largitores; nam et illi qui accipiunt, orationibus ſuis maiora confe-

conferunt, quam suscipere potuerunt. In carne se quidem ambulare dicit, sed carni se militare non asserit: quando superstitiones mundi se profitetur ita velle destruere, ut vero Domino debeant cuncta servire: ammonens adulationes, et blandimenta secularia omnimodis esse praecavenda.

* XVI. *Videte: si quis confidit sibi, hoc cogitet iterum apud se:* et cetera. Vetat, hominem singularem se apud Deum putare, sed membrum se potius cognoscat Ecclesiae. Ipse tamen, si quid paululum gloriari voluerit de potestate concessa in aedificatione cunctorum, non videtur absurdum; maior est enim honor magistri, quam devotio potest esse discipuli. Respondet etiam de se disputantibus, tales debere iudicari transmissas epistulas, qualis in opere complendo eius potest esse praesentia: illos autem solos laudandos esse confirmat, qui non a semetipsis, sed commendantur a Domino.

X. 7. Vulg. *Quae secundum faciem sunt, videte. Si quis confidit sibi Christi se esse.*

XVII. *Utinam sustineretis modicum insipientiam meam:* et reliqua. Sustineri deprecatur insipientiam suam, * quando aemulatione Christi populos desiderabat adquiri: nam in Ecclesiae

XI. 1. V. *modicum quid insipientiae meae.*

typo desponsatum dicit populum Domino Christo; sed veretur, ne Diabolo seducente falsis praedicationibus pervertantur a regula castitatis. Asserit quoque nullo illis sumptu se fuisse gravem; ostendens in transitu, qualis debeat esse praedicator: passiones quoque suas, et liberationes enumerat; non ut iactantiae vitia praesumeret, sed ut talia cognoscentes Christo Domino libentius subderentur.

XII. 1. XVIII. *Veniam autem ad visiones, et revelationes Domini*: et quae sequuntur. Venit ad mirabiles visiones, et revelationes eximias, in quibus se raptum dicit ad tertium caelum, et arcana verba in paradiso cognovisse, quae homini non licet loqui. Tamen non in his visionibus, sed potius in infirmitatibus suis se dicit velle gloriari; quatenus in ipso Christi virtus semper possit augeri: diversas etiam clades enumerans, asserit, se non minus in eis a ceteris Apostolis in sancta fide laborasse: cum tamen sumptum ab ipsis cognoscatur nullo modo percepisse; quatenus res ista recognita maius illi studium caritatis augeret.

XII. 14. XVIIII. *Ecce tertio hoc paratus sum veni-*

venire ad vos , et non ero gravis vobis . Paratum se quidem dicit , ut ad eos veniat , sed tamen nihil de ipsorum facultate praesumat : docens , filios non parentibus , sed parentes thesaurizare potius filiis suis . Commonet etiam eos , ut correpti vivant in Domino , ne veniens lugeat eos , quos cognoverit militasse diabolo : minatur quoque Corinthiis increpationes suas , quia etsi Christus carne sit mortuus , vivit tamen in Deitatis suae gloria sempiterna ; sicut omnes in ipso vivunt , qui illi credere pura mente maluerunt . Deinde temptare se , et iudicare in fide unumquemque debere dicit , si Christo Domino possit adiungi ; ille enim ipsius esse dinoscitur , qui reprobus non habetur .

XX. *Oro autem Dominum , ut nihil male faciatis* : et sequentia . Orare se dicit , ut populus fidelis ante conspectum Domini gloriosus appareat : non ut ipse de illorum correptione praedicetur , sed ut ille potius de sua probitate laudetur . Se vero gratissime ferre dicit , quando propter passiones suas infirmus , et humilis invenitur ; illi autem in Christo Domino conspiciun- XIII. 7. V. *oramus autem Deum* .

 tur

tur nobiles, et potentes. Deinde consulto se talia dicit scribere, ne praesens Dei populum aspere videatur arguere. Salutat plebem sanctam, et Ecclesiarum salutationes studio caritatis adiungit; benedictionem quoque populo solita pietate concedens.

AD GALATAS.

I. 1. Vulg. *neque per hominem.*

I. P*Aulus Apostolus non ab hominibus, neque per homines, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem.* Cum se dicit Apostolum, non ab hominibus factum, sed per Iesum Christum, et Deum patrem, destruit eos, qui se Apostolos humana praesumptione vocitabant: istis enim temporibus a falsis praedicatoribus vehementer turbabantur ecclesiae; quas salutat cum omnibus fratribus, qui erant cum eodem; et in ipsa salutatione benedicit, ut ad percipienda verba Domini possint idonei comprobari. Et nota, quod tota Epistula contra falsos praedicatores est edita, qui iam baptizatos etiam circumcidendos esse firmabant.

I. 6. II. *Miror, quod sic tam cito transferimini*

rimini ab eo , qui vos vocavit : et reliqua . Increpat eos , qui falsis praedicatoribus seducti , a percepta fidei regula deviabant : statuens, ut si quis alter evangelizare velit praeter hoc , quod ab ipso constabat esse praedicatum , anathema sit : asserens revelationem suam humanam non esse scilicet, sed divinam . Probat hoc copiosius per anteactae vitae suae contrariam voluntatem; ut qui prius fuerat expugnator Ecclesiae , voluntate Domini correctus , devotus eius praeceptionibus appareret . Dicit , se etiam de Hierosolyma venisse, ut Petrum videret, et Iacobum : deinde Syriam , et Ciliciam esse profectum ; iterumque redisse Hierosolyma, ut exponeret eis Evangelium , quod praedicabat in Gentibus. Eos autem, qui nitebantur populos falsa praedicatione confundere, in praesenti dicit esse convictos , ut veritas Evangelii manifestis probationibus appareret.

III. *Mihi enim qui videbantur , nihil contulerunt* : et cetera . Evangelium Christi non se dicit a fratribus accepisse , sed divina sibi inspiratione collatum : propter quod refert , dextras

II. 6. Vulg. *qui videbantur esse aliquid.*

 tras

tras sibi dedisse Petrum, Iacobum, et Iohannem, ut illi circumcisioni, isti vero praeputio praedicarent: nam et Petro Antiochiae se perhibet restitisse,
v. 14. dicens ei; *si tu, cum sis Iudaeus, gentiliter, et non Iudaice vivis, quomodo Gentes cogis Iudaizare?* ut tam Hebraei, quam Gentiles ad fidei gratiam non ad legis destricta cogerentur, quae nullus hominum possit implere: unde Petrus magnae mansuetudinis, et patientiae monstravit exemplum; ut tantus, ac talis Apostolus increpatus corrigeret*, quam se humano more improbis allegationibus excusaret: gratiam enim se praedicasse dicit, gratiam et praecepit custodiri, ne mors Domini Christi irrita, atque evacuata esse videatur.

* videtur supplendum *potius*.

III. 1. IIII. *O insensati Galatae, quis vos fascinavit?* et quae sequuntur. Arguit Galatas, ut cum doctrinam acceperint, in gratia Christi, eumque propriis oculis per Apostolicam doctrinam viderint crucifigi, ad legis opera iterum sint reversi: quod Christiane fidei contrarium positis probabit exemplis. Filius autem Dei ideo carne crucifixus est, ut nos a legis ma-

maledicto redimere, et promissio Abrahae Christo credentibus impleretur: dicit enim, promissionem Abrahae factam non in seminibus, sed semini eius, ut in Domino salvatore pollicitationem promulgatam evidenter ostenderet: nam si haereditas esset ex lege, quae post cccc. et triginta annos facta est, ex promissione, quae praecessit, utique non fuisset: sed cum Abrahae longis ante temporibus constet fuisse promissum, evidenter apparet, haereditatem istam ex lege non venisse, sed gratia: conclusit enim omnia Deus in peccato per legem, ut veniente Iesu Christo ex fide donaretur haereditas.

V. *Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo*: et reliqua. Qua ad adventum Domini timorem legis dicit nobis fuisse paedagogum: postquam vero baptismum venit, sine discretione sexus, aut condicionis alicuius sibi filios fecit: diversis argumentationibus probans, non eos debere ad servitium idolorum reverti, unde iam probabantur egressi. Commonet etiam, ne falsis suasoribus adquiescant, cum et maximam gratiam praedicatori III. 24.

ri praestiterint, et se bene institutos esse cognoscant: unde prudenter efficiunt, si ad meliora charismata tendunt, et absente Apostolo divina institutione proficiunt.

IV. 19. VI. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis:* et cetera. Adhuc eos arguit, qui se volunt sub lege magis esse, quam gratia; proponens eis, Abraham duos filios habuisse, unum de ancilla, qui carni fuit obnoxius, et alterum de libera, qui secundum promissionem natus esse cognoscitur: ille pertinens ad legem, iste ad gratiam fidei. Cur ergo deteriora volunt eligere, cum se sciant accepisse meliora? exemplis, et sententiis multo meliorem fidei gratiam probans, quam est in lege praesumptio: quapropter abicere debent persuasiones illicitas, ne iniquitatis fermento proveniat totius massae vitiosa corruptio.

V. 10. VII. *Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis:* et reliqua. Confidere se dicit in eis, quod falsos praedicatores ulterius audire non velint; suadens illis, contentiones improbas non amare, sed in una

so-

ſocietate Deum Dominum debere perquirere : quando omnis lex uno ſermone probatur impleri : *diliges proximum tuum tamquam te ipſum* : mirabiliter aperiens eis , vitia carnis , ſpiritaleſque virtutes : monens eos , ut in gratia magis , quam praeſumptione legis debeant ambulare .

VIII. *Fratres , etſi praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto* . Commonet, ut lapſis fratribus manſuetudo digna praeſtetur ; ſic enim legem Domini complemus , ſi alter onera portet alterius : ſequitur etiam , ut catechizatus catechizanti morum probitate reſpondeat ; quatenus quibus aures aperiuntur , doctrinam fidei cum ſuis debeant communicare doctoribus : ſubiciens , *qui ſeminat in carne , metet corruptionem* ; *qui autem ſeminat in ſpiritu , vitam metet aeternam* . Quapropter circa omnes bona facienda ſunt , ſed maxime domeſticis Fidei tribuenda benignitas eſt ; quando fructus laboris in futura iudicatione percipitur . Exponit etiam , praedicatores falſos adeo illis velle ſubrepere , ut crucem Domini ſalvatoris evacuent : Apoſtolus enim illa cruce gloriatur , per quam

VI. 1.

v.8.Vulg. *qui ſeminat in carne ſua , de carne & metet &c. de ſpiritu metet vitam* .

quam ipse mundo, et illi crucifixus est mundus: in Christo enim neque circumcisio, neque praeputium aliquid valet, sed sola hominis per fidem innovata perfectio. Se autem stigmata Christi, idest crucis vexillum, quod in diversis passionibus sustinebat, gestare profitetur, epistulam suam sanctissima benedictione concludens.

AD EFESIOS.

I. 1. I. P*Aulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei*; et sequentia. Voluntate Domini creberrime se vocatum dicit Apostolum, ut eos destrueret, qui hunc honorem humanis praesumptionibus appetebant. Scribit ergo sanctis, et fidelibus Efesiis, benedictionem solitam paterna caritate subiungens; ut gratiam, et pacem a Patre, et Christo Domino consequantur: ubi tamen sancta Trinitas religiosa devotione sentitur.

I. 3. II. *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Iesu Christi*. et quae sequuntur. In primis Deo Patri gratias agit,

agit, et Domino noſtro Ieſu Chriſto; cuius voluntate praedeſtinatum ſe dicit Apoſtolum: gratiam unanimitatis eorum multiplici laude concelebrat; aſserens et Efeſios eadem munificentia fuiſse completos. Quapropter orare ſe perhibet, ut excellentiam fidei, et magnitudinem revelationis accipiant; quatenus tanti myſterii ſecreta cognoſcant, et intelligant per veriſſimam fidem, ſedere Ieſum Chriſtum ad dexteram Patris, quem conſtituit ſuper omnem principatum, et poteſtatem, et virtutem, et dominationem; et reliqua, quae de ipſo mirabili narratione praedicantur.

III. *Et vos, cum eſſetis mortui delictis*: et reliqua. Ea nunc iterum docet, quae illos primitus optavit agno- II. 1.
ſcere; quia peccatis ſuis mortui fuerant ſub diabolo, ſed nunc vivificati probantur in Chriſto: aſſerens, non hoc humanis meritis tributum, ſed divina gratia fuiſſe collatum: hoc credendum, hoc tenendum diſtinctiſſime perſuadens; nam qui prius inter Gentes fuerant adeo longe poſiti, nunc proximi facti ſunt in ſanguine Domini Chriſti; qui diſſidentes duos populos

He-

Hebraeorum , atque Gentilium in unum novum hominem per crucem suam pacis vinculo colligavit; accessum per se praebens ad Patrem in uno spiritu, in una fide credentibus.

II. 19. Vulg. & *advena*. IV. *Ergo iam non estis hospites , et peregrini, sed estis cives sanctorum* : et cetera. Dicit eos in Christo-Domino aedificatos , in quo , et Apostoli , et Prophetae ipsius probabantur esse constructi : quod ante quidem Gentibus videbatur ignotum , sed in Spiritu Sancto fidelibus constat esse revelatum. Quam dispensationem perhibet nunc sibi creditam , ut praecedentibus beatis coheredes fierent Gentes in Domini sanguine salvatoris ; cuius se ministrum dicit factum , ut per universam Ecclesiam sancti Evangelii praedicatio beata discurreret: unde petit a Domino, ne eorum posit fides deficere, qui talia noscuntur praemia suscepisse.

III. 14. V. *Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi* . et reliqua. Rogare se pro eis Patrem Deum dicit , ex quo omnis paternitas in caelis , et in terra nominatur , ut habitet Christus in cordibus eorum ; quatenus possint comprehendere, quae

sint

ſint magnalia Domini, et caritas Chriſti. Obſecrat etiam eos, ut cum patientia, et humilitate in ſuſcepta fidei regula perſeverent; et unitatem ſpiritus cuſtodiant in vinculo pacis: fidei ſiquidem rectae una ſocietas, unus eſt Deus. Subiungens diverſa dona dediſſe ſanctis ſuis Filium Dei, ſcilicet in aedificationem Eccleſiae, donec reſurrectio futura proveniat; in qua omnes in menſuram aetatis Chriſti, ſed diverſo ſexu reſurgimus. Nam cum dicat Dominus in Evangelio, *in reſurrectione non nubent, neque nubentur*, evidenter oſtendit, maſculos reſurgere poſse cum feminis. * Matth. XXII. 30.

VI. *Hoc iterum dico, et teſtificor in Domino.* et ſequentia. Hortatur eos, ut ſicut prius fecerunt, nationum vanitate non ambulent; deſcribens, in qua ceterae gentes caecitate verſentur: ſed in ſapientia, qua vocati ſunt, novum hominem induant; qui ſecundum Deum creatus eſse dinoſcitur: utriuſque rei, ſive quae vitanda, ſive quae ſequenda ſunt, diſtinctas, ac lucidas enumerationes inſinuans. Quapropter imitare debent Dominum Chriſtum, qui ſe in odore ſuavitatis obtulit pro ſalute cunctorum. IV. 17.

VII.

V. 3. VII. *Fornicatio autem, & omnis in-*
Vulg. *in vobis.* *munditia, aut avaritia, nec nominetur inter vos*. Perfecto magisterio noxia prohibet, et utilia persuadet; nam sicut criminibus vindictam, ita perhibet virtutibus venire praemia: dicens fugienda, quae Dominus prohibet, sequenda vero, quae praecepit. Et ne quis boni aliquid suis viribus applicaret, in omnibus monet, debere nos subiectos esse Deo, et agere gratias Domino Christo, qui nos protegere, ac gubernare dignatur.

V. 22. VIII. *Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino*. et quae sequuntur. Mulieres viris suis commonet debere subdi, sicut et Ecclesiam Christo subiectam esse confirmat. Ut sensum perfectae caritatis infunderet, eodem modo praecepit a viro uxorem diligi, sicut Christus amavit Ecclesiam: dicens, quia carnem propriam fovet, qui uxorem suam diligit. Filios quoque ammonet, et parentes, ut mutua sibi officiositate socientur: servos etiam, et dominos, quemammodum se invicem debeant tractare, commonuit: omnes tamen generaliter instruit, ut contra diaboli insidias armis caelestibus induantur.

antur. Pro se quoque dicit orandum, ut ei libertas Sancti Spiritus tribuatur, quatenus ad docendum possit idoneus inveniri: nam Tychicum illis dicit omnia referre, quae gesta sunt; epistulam suam salutationis caritate concludens.

AD PHILIPPENSES.

I. PAulus, & Timotheus, servi Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis. Salutat cum Timotheo Coepiscopos, et Diacones Philippis constitutos; optans illis gratiam, et pacem Dei Patris, et Domini Iesu Christi: ostendens in Ecclesia Dei suo gradu et Diacones honorandos. I. 1.

II. *Ego quidem gratias ago Domino nostro in omni memoria vestri semper*: et cetera. Agere se pro ipsis Deo gratias pollicetur, ut in visceribus Christi fideles mente permaneant. Indicat vincula sua multis, et bona vota, et prava studia concitasse: nam puros corde rectae praedicationis dicit desideria suscepisse; obliquos autem, et I. 3.

perditos simulasse, de Deo loqui, ut Apostolus possit amplius ingravari. Sed in utroque Deo gratias agit; quia nomen Domini probabatur augeri: definiens, vitam sibi esse Christum, et mori lucrum.

I. 22. III. *Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam, ignoro*. Desiderare se quidem dicit, de hoc mundo transire, ut debeat esse cum Christo; iterumque caritatis studio se velle vivere, ut Philippensium possit in Christo Domino corda firmare: tantum est, ut in Evangelio percepto constanter adversariorum insidias non pavescant; sed virtutem caritatis invicem custodientes, aemulentur Dominum Christum, qui cum esset Deus omnipotens, homo fieri pro nostra salute dignatus est: quem aequalem Patri non rapina, sed naturae veritate profitetur Apostolus. Inde quoque sequitur supra omnes creaturas gloria humanitatis adsumptae a Christo, quem caelestia, terrestria, et inferna flexis genibus adorare noscuntur.

II. 12. V. *charissimi mei* IV. *Itaque dilectissimi mihi, sicut semper obedistis*: et reliqua. Monet eos, etiam se absente de animae salute esse de-

debere sollicitos; definiens, Deum et bonam voluntatem dare, et quae sunt in perficiendo profutura, concedere. Congratulari se dicens de fide ipsorum, quae ante Dominum Christum ei gloriam sit datura: cito se Timotheum missurum promittens, quem laudat, et omnino commendat; Epafroditum quoque dicit se praesenti tempore destinasse, qui post aegritudinem longam Apostoli solacio noscitur restitutus. Hic etiam ad eos videndos magno desiderio festinavit, quem suscipiendum veneranter ammonuit; quia multis periculis pro Christi praedicatione non cessit.

V. *De cetero, fratres mei, gaudete in Domino*: et sequentia. Ammonet praeterea Philippenses, ut circa praedicatores falsos debeant esse solliciti; quos bene canes vocat, quia latrant potius, quam loquantur: circumcisionem corporis evacuans, cordis vero confirmans: quoniam illa legi obnoxia, ista vero gratiae cognoscitur esse sociata. Perfectum se tamen non asserit, sed ad perfectionem se tendere profitetur; sic autem fideles Christo Domino perhibet fieri configuratos, si illum, ad III. 1.

 quem

quem tendunt, modis omnibus imi-
v. 21. tentur: qui reformaturus est *corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae*: per hoc scilicet, quod inmortales sunt, qui ulterius peccata non appetunt, quod divinis delectationibus perfruuntur: modus enim perscriptus est beatis, de quibus di-
Matth. XXII.30. ctum est, *erunt sicut Angeli Dei*.

IV. 1. Vulg. *sic state* VI. *Itaque fratres mei carissimi, et desideratissimi, gaudium, et corona mea, state in Domino*. Hortatur Philippenses, quos coronam suam decenter appellat; ut in susceptae fidei firmitate permaneant. Commendat etiam Germano sanctissimas mulieres, quas perhibet secum laborasse cum aliis fratribus in Evangelio Christi; monens, ut orationem, et confidentiam debeant habere continuam; et illa de cetero peragere, quae Domiuo probantur accepta: gratias illis referens, quod tribulationes eius pecuniario sunt munere consolati: benedicens eos pariter, et salutans.

AD

AD THESSALONICENSES PRIMA.

I. P*Aulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiae Thessalonicensium in Deo Patre, et Domino Iesu Christo.* Thessalonicensibus scribit, cum Silvano, et Timotheo, qui Evangelium Domini iuncto labore praedicabant; gratiam illis, et pacem concedi postulans a Deo Patre, et Domino Iesu Christo. Nec moveat, quod de Spiritu Sancto tacet, nam sive unus, sive duae, sicut iam dictum est, fuerint nominatae de Trinitate personae, perfectissimam faciunt intelligi Trinitatem, sicut dictum est in epistula, quae scribitur ad Romanos. I. 1.

II. *Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam facientes pro omnibus vobis in orationibus nostris.* Deo gratias agere se dicit, quod Thessalonicenses, derelicta superstitione Gentilium, verae fidei fundamenta perceperunt: referens, quali se apud eos probitate, et paterna dilectione tractaverint: gaudens etiam, quod Evangelium Domini, non tamquam I. 2. Vulg. *memoriam vestri.*

 ser-

sermonem humanum, sed ita ut erat, verbum accepere divinum.

II. 14. III. *Vos enim, fratres, imitatores facti estis Ecclesiarum Dei, quae sunt in Iudaea in Christo Iesu*. Imitatores eos factos esse dicit prophetarum, et Domini Christi, quando et ipsi propter fidem sanctam similia pertulerunt: dicit enim, desiderasse se nimis Thessalonicam venire, quia ipsi sunt ante Deum gloria, et corona eius: sed ad praesens missum perhibet esse Timotheum, qui eos, et fide corroboret, et passionibus faciat esse praeparatos, quas numquam pronuntiat deesse fidelibus. Addens etiam, non se sufficere pro ipsis Deo gratias agere, quibus talem caritatem suam noscitur contulisse: ipsos autem Dominus in concessa semel pietate confirmet, ut ante Patrem Christum omnium sanctorum possint esse participes.

IV. 1. Vulg. *in Domino Iesu* IV. *De cetero, fratres, rogamus vos, et obsecramus in Domino semper*. et cetera. Monet Thessalonicenses, ut sicut hactenus fecerunt, et in posterum perceptam fidem devota mente custodiant: subiungens, qualia vitare, qualia eos oporteat semper expetere.

Re-

Resurrectionem quoque omnium mortuorum pariter dicit esse faciendam; nam et qui eodem tempore inventi fuerint viventes spiritu, sicut et ipse erat, corporali morte praemissa, in aëra Domino Christo simul dicit occurrere: omnes enim carne morimur, sicut scriptum est; *quis est homo, qui vivit, et non videbit mortem?* Sanctos tamen Domini cum ipso semper testatur esse mansuros. Dies autem, et hora adventus Domini humanitati praedicatur incognita, sicut et in Evangelio Dominus ipse testatur. Psalm.88. v. 49.

V. *Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut dies illa vos, tamquam fur, comprehendat*. Qui filii sunt lucis, in adventu Domini non timebunt peccatorum caligine comprehendi; nec deebriati in malis dormiunt, qui praeceptis Dominicis armati semper adsistunt. Monet etiam, ut praedicatores suos benigna mente tractare non desinant, et reliquis fratribus studia caritatis impendant; invicemque se de suscepta traditione commoneant. Orat etiam, ut in adventu Dominico puris, ac religiosis mentibus offerantur: coniurat quoque, ut omnibus fratribus praesens eius relegatur Epistula. V. 4.

AD THESSALONICENSES

SECUNDA.

I. 1. I. P*Aulus, et Silvanus, et Timotheus Ecclesiae Thessalonicensi in Deo Patre nostro, et Iesu Christo.* Cum ipsis fratribus salutat iterum Thessalonicenses, quos et in prima Epistula nominavit; ostendens tali honore munerandos, qui laboribus eius consortes esse meruerunt: primordia Epistulae suae sancta benedictione commendans.

I. 3. II. *Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres*: et quae sequuntur. Laudat, Thessalonicenses, rectae quidem fidei fuisse regulas consecutos; sed in futuris monet, ne illos perversi aliqua novitate decipiant: dicens adventum Domini non esse venturum, nisi prius videatur Antichristus; cuius perversa tempora mirabili proprietate describit. Asserens iam quidem mysterium iniquitatis eius operari; sed ipsius quoque nequissimi praesentiam profitetur, tunc esse revelandam, quando Romanum imperium quod nunc tenet, de medio fuerit,

rit, ordine veniente, summotum.
Sic istis significationibus veritas adventus Domini praedicatur esse ventura.

III. *Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres.* et cetera. Gratias se dicit agere Deo pro ipsis, quod eis rectam fidem, et salutis perpetuae dona contulerit: ideoque magnopere dicit fidem tenendam, quam ab ipsis gloriabatur acceptam; quando fidem, non omnium, sed profitetur esse paucorum. Oravit quoque pro ipsis, et iterum, ut illi pro ipso debeant orare commonuit. Denuntiavit etiam falsos fratres studiosissime praecavendos, nec alias regulas fidei eos debere quaerere, nisi quas ab ipso probati sunt accepisse. Epistulam suam salutationis, et benedictionis solito fine determinans. II. 13.

AD COLOSSENSES.

I. P*Aulus Apostolus Christi Iesu per voluntatem Dei.* et reliqua. Ad Colossenses scribit cum Timotheo fratre suo; sed cum dicit *sanctis, et fideli-* I. 1.

delibus, ostendit verba Domini, quamdiu sunt polluti, et perfidi, homines non posse suscipere: supra quos gratiam, et pacem Dei Patris, et Domini Iesu Christi venire deprecatur. In istis duobus sermonibus, idest in pace, et gratia, ostendit, quam magna sint munera, quae tam frequenti iteratione repetuntur.

I. 3. II. *Gratias agimus Deo, Patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis orantes*. et cetera. Deo gratias agit, quoniam per Epafram eos in accepta fide perseverare cognovit; ut in omni opere bono fructificantes, Domino probentur accepti. Laudem Patri mirabili praedicatione subiungens, cui placuit per Filii sui sanguinem, sive quae in terris, sive quae in caelis sunt, sibimet reconciliare: ostendens Incarnationem ipsius sanctam cunctis rebus mirabili virtute profuisse.

I. 21. III. *Et vos cum essetis aliquando a-*
V. *sensu* *lienati, et inimici sensus eius:* et reliqua. Monet eos, ut sicut alienati aliquando in carnalibus vitiis versabantur, ita nunc Evangelicis debeant studere virtutibus; adiciens exempla sua pro salute ipsorum quantis calami-

ta-

tatibus ingravetur : nam modo dicit manifeſtatum ſanctae incarnationis arcanum , quod a ſaeculis probabatur abſconditum : commonens , ut nemo eos ſeducat per inanem ſapientiam philoſophorum , qui dicunt ſolem , atque lunam, vel aſtra cetera eſse veneranda , quae ex elementis conſtare non dubium eſt , quando etiam noſtris aſpectibus offeruntur . Hos vera nihilominus impugnat auctoritas , ſi non ad Dominum Chriſtum omnia referant ; in quo habitat *omnis plenitudo* v. 9.
divinitatis . *Corporaliter* enim dixit , quia omnis plenitudo divinae naturae in corpore eius inhabitat : Sancti praecedentes in figura eius *Chriſti* priſtino Pſ. CIV. 15.
tempore vocabantur . Circumciſos autem Coloſſenſes dicit in corde , non corpore ; qui conſepulti per fidem Dominicae paſſionis , noſcuntur reſurrexiſſe cum Chriſto .

IV. *Et vos cum mortui eſſetis in de-* II. 13.
lictis : et quae ſequuntur . Cum Domini crux hominem veterem ſua paſſione confixerit , et chirographum perpetuae mortis evacuaverit ; vetat , ne ulterius quaedam praecepta teſtamenti veteris inquirantur : dicit enim vitanda eſſe ,

quae

quae mortem inferunt, non falutem; nam qui Chrifto militant, illa debent affectare, quae Chrifti funt. Quapropter exuti vetere homine, induamur novo, qui renovatur per collatam gratiam in imagine eius, qui creavit eum: in interiore fiquidem homine neque perfona, neque fexus, neque condicio poteft diffimilis inveniri, fed omnia, et in omnibus Chriftus eft Dominus.

III. 12. Vulg. *mifericordiae.* V. *Induite ergo vos ficut electi Dei fancti, et dilecti vifcera miferationis.* Regulas ponit, in quibus debeat ambulare, qui fidem Chriftianam feftinat affumere: defignans in omni actu noftro Deo gratias effe referendas: viros, mulieres, parentes, filios, dominos, atque fervos invicem fibi debitam venerationem reddere debere, commonuit. Orationi vero eos hortatus infiftere, quatenus Apoftolo Dominus oftium praedicationis aperiat, ad fancta Domini loquenda myfteria. Monet etiam eos, ut in fuperna fapientia loquantur illis, qui foris ecclefia effe nofcuntur; ne non tam inftrui, quam irritari pofse videantur: fitque fermo eorum femper fale condîtus, ut audi-

audientibus profit acceptus : praecipiens poft falutationes confuetas , epiftulam hanc in Laodicenfium Ecclefia efse relegendam.

AD TIMOTHEUM

PRIMA.

I. PAulus Apoftolus Chrifti Iefu fecundum imperium Dei falvatoris noftri , et Chrifti Iefu Domini : et cetera. Cum in praeteritis epiftulis Patrem nominaverit , et Filium , et iterum in confequenti benedictione Patrem , Filiumque commemoret , hic tantùm fecundum imperium Chrifti Apoftolum fe dicit effectum ; ut evidenter appareat de his una Perfona nominata , ficut et ante iam dictum eft , totam nihilominus infundere Trinitatem : Timotheum dicens filium effe fidei fuae , quem fanctae Ecclefiae conftat regeneratum. I. 1. Vulg. *Iefu fpei noftrae*

II. *Sicut rogavi te , ut fuftineres Efefi , cum irem in Macedoniam* : et reliqua. Scribit ad Timotheum difcipulum fuum , quatenus circa populum fibi commifsum debeat efse follicitus ; I. 3. V. *ut remaneres*

ne

ne ſuperfluas doctrinas ſequi debeant; ſed ea, quae illis praedicata ſunt, fixa mente cuſtodiant: ſcientes, iuſtis legem non eſse poſitam, ſed criminoſis; quos ſubſequenter enumerat, quando illos ſemper arguit, qui ſe ſcelerum foeditate commaculant. De ſe autem refert, quanta illi fuerint Domini largitate conceſſa: per ſuam ſalutem probans Chriſtum Dominum ad peccatores veniſſe ſalvandos. Commonens eum, ut in praedicatione ſibi commiſſa perſeverare non deſinat, quam Hymenaeus, et Alexander deſerentes, fidei naufragia pertulerunt: propter quod diabolo illos dicit eſſe contraditos, ut diſcant minime blaſphemare.

II. 1. III. *Obſecro igitur primo omnium fieri obſecrationes*; et cetera. Scribens ad diſcipulum congrue monet, qualem regulam debeat eccleſiaſticus ordo ſervare. In primis orandum praecipit pro regibus, et poteſtatibus, ut in pace poſiti vitam huius ſaeculi ſub tranquillitate peragamus; et ut fiduciam orationis accenderet, mediatorem eſſe Dominum Chriſtum ſancta praedicatione concelebrat; et quem-

am-

ammodum viri, et mulieres orare debeant, spiritalis magister instituit. Adiciens quales Episcopi, Diacones, vel Subdiacones esse debeant; et quales esse non debeant: in summa concludens, bonos ministratores multam fiduciam apud Christum Dominum competire.

IV. *Haec scribo tibi, sperans me venire ad te cito*: et reliqua. Commonet Timotheum, ut in Ecclesia Dei conversatio ipsius decore splendeat; ne falsi praedicatores simplicium corda decipiant: in qua re sic eum dicit, debere esse constantem, ut audientibus cunctis virtutum praestet exemplum. Dicit etiam, unamquamque personam quali honore, quali debeant moderatione tractare; laudans bonos dispensatores, et arguens eos, qui curam domesticorum habere neglexerint, ut etiam illos deteriores infidelibus dicat. III. 14.

V. *Vidua eligatur non minus sexaginta annorum*: et cetera. Quales eligi debeant viduae, vel quales sint evitandae, evidenter ostendit: eas autem, quae se abstinere non possunt, nubere praecipit, et filios procreare; V. 9.

ne

ne diabolicis temptentur insidiis. Presbyteros bene praesidentes, maxime qui praedicant verbum, duplici honore perhibet esse venerandos; nec facile contra eos accusatoribus esse credendum; et cetera, quae ecclesiasticus ordo complectitur. Monet praeterea, manus impositionem cito fieri non debere; ne ille, qui eum incaute promoverit, delictis communicet alienis: et ideo cautius eos dicit examinari, ne opinio laedatur Ecclesiae. Praecipit servis, dominos suos omni honore venerari, maxime illos, qui fideles esse noscuntur.

VI. 1. VI. *Haec doce, et exhortare*: et quae sequuntur. Quae dicta sunt in fine complectens, dicit, in eis esse modis omnibus perseverandum; et contentiones eorum vitandas, qui mente corrupti sunt: pietatem vero cum sufficientia laudat, quae suavis est omnino fidelibus, dicens in quantis temptationibus incidant, qui mundi divites esse festinant: quoniam radix omnium malorum noscitur esse cupiditas: hortans, ut magis ad virtutes enumeratas animum tendant, recepturi a Domino praemia sempiterna. Tradit etiam,

am, quemammodum divites huius mundi Timotheus debeat commonere; ut in futurum aeternas potius Domini divitias consequantur: iterata eum insinuatione recommonens, ut fidei depositum custodiat, et contentiones improbas vitare non desinat.

AD TIMOTHEUM
SECUNDA.

I. *Paulus Apostolus Christi Iesu per voluntatem Dei*: et reliqua. Secundum promissionem vitae dicit se a Christo Domino Apostolum factum, ut intelligatur, quod sit praemium eorum, qui Apostolatum eius fideliter exercere meruerunt: ad ipsum Timotheum et hanc epistulam scribens, ad quem et superiorem visus est destinasse. In benedictione quoque sua gratiam, et pacem sollemniter ponens; sed in medio misericordiam cremento quodam declarationis adiciens; quia neque gratia, neque pax potest sine Domini largitate concedi. I. 1.

II. *Gratias ago Deo meo, cui servio a progenitoribus meis, cui servio in* I. 3. V. *a progenitorib. in*

 con-

conscientia pura. Promittit Timotheo, memoriam se eius habere die ac nocte in orationibus suis; laudans eum, quod aemulatione matris, atque aviae suae, in integra fidei disciplina permaneat. Commonens etiam, ut susceptam regulam doctrinae praedicare non desinat, nec erubescat illud agere, unde se, et credentes noverat esse salvandos. Optans Onesifori domui, ut in illo die Iudicii misericordiam Domini consequatur, qui non erubuit catenam eius impensis beneficiis sublevare; sed in Evangelio praedicando, tam Romae, quam Efesi ministeria ei digna contribuit.

II. 1. III. *Tu ergo, fili mi, confortare in gratia, quae est in Christo Iesu*. Praecipit Timotheo, ut mysteria sanctae fidei, quae ab ipso cognovit, populis incunctanter enuntiet: frequenter hoc ammonens, quatenus contentiosos, et obstinatos evitet; quia sermo eorum
v. 17. nihil proficiens *serpit, ut cancer*. Ipse vero qualis ad docendum esse debeat, veritatis eum praedicator instituit; praemonens, quae sequi debeat, quae vitari concedat: cum patientia enim corripiendi sunt, qui perversi esse noscuntur;

scuntur ; ut liberentur a laqueis diaboli , quibus tenentur obnoxii .

IIII. *Hoc autem scito , quoniam in novissimis temporibus erunt tempora periculosa* . Novissimis temporibus per multifarias enumerationes, quam pessimi homines reperiantur , exponit ; inter quos afferit, eos esse, qui mulieribus iniqua dogmata nituntur infundere: quos tamen dicit veritatis ipsius inluminatione *depravandos* ; sed et tales omnino vitandos esse commonuit : ipsum autem permanere praecipit in eis, quae didicit, atque credidit: omnis enim scriptura divinitus inspirata utilis cognoscitur ad docendum , ad arguendum , ad erudiendum , ut perfectus sit homo Dei , ad omne opus bonum utiliter praeparatus .

III. 1. Vul. *quod in novissimis diebus instabunt tempora &c.*

* *f. declarandos*

V. *Testificor coram Deo , et Christo Iesu , qui iudicaturus est vivos , et mortuos* . Terribiles obtestationes Timotheo praeponit , ut populos opportune , importune increpet , arguat , et eis patienter insistat : quatenus verbum Domini praedicatione dilatata proficiat : se autem profitetur de hoc saeculo continue transiturum , et in illo iudicio recepturum coronam iusti- IV. 1.

 tiae,

tiae, quam sanctis suis Dominus repromisit. Hortatur etiam, ut cito ad eum cum Marco, et nonnullis rebus venire festinet; quoniam ab illis ministris suis videbatur esse derelictus. Alexandrum quoque Aerarium, adversarium praedicationum suarum, dicit magnopere praecavendum; cui poenam debitam inminere confirmat. Salutationes multorum referens, ipse quoque, ut fideles Christi debeat salvare commonuit.

AD TITUM.

I. 1. I. P*Aulus servus Dei, Apostolus autem Christi Iesu*; et cetera. Cum se dicit Apostolum Christi, profitetur, sicut saepe dictum est, et Patris se esse, et Spiritus sancti; quia una ibi cooperatio, unus Deus, una cognoscitur et potestas. Verum, ne hoc nomen putaretur gestare cum falsis fratribus, dicit, *secundum agnitionem veritatis*, quam solum illi merentur accipere, qui perfecta noscuntur veritate radiare: et ut coaeternum ostenderet Filium Patri, dicit etiam, spem vi-

vitae promiſſae, Chriſtum, ante tempora aeterna praedictum. Docens incarnationem Domini praedicatione prophetarum ſuoque tempore fuiſſe completam; et ne eum poteſtate minorem forte ſentires, dicit, *ſecundum imperium Domini Salvatoris*; optans Tito gratiam, et pacem a Deo Patre, et Domino Salvatore concedi. V. *praeceptum Salvatoris.*

II. *Huius rei gratia reliqui te Cretae:* et ſequentia. Commonet diſcipulum ſuum Titum, quales presbyteros, vel epiſcopos per eccleſias Cretenſes deceat ordinare, ne mali ſuaſores ſubvertant corda ſimplicium: increpandos eos ſpecialiter dicens, ne falſa praedicatione ſubverſi, ad ritus Iudaicos transferantur. Omnia vero profitetur munda eſſe mundis, coinquinatos vero, et infideles nihil perhibet habere mundiſſimum: quando confitentur ore Dominum, factis autem negant iudicem, quem profitentur auctorem. I. 5.

III. *Tu vero loquere, quae decent ſanam doctrinam*: et cetera. Monendas igitur perhibet ſingulas aetates, ſingulas condiciones, quemammodum ſe debeant probabili converſatione tractare, ut in omnibus gratia Domini II. 1.

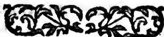
evidenter possit agnosci, qui mori carne pro nostra salute dignatus est; et quod efficacissimum genus possit esse doctrinae, ipse tali moderatione vivat, quatenus det exemplum precautionibus suis, ne audeat adversarius mala de ipso dicere, quem se cognoscit sanctissima institutione moderari. Dicit etiam singulatim quemammodum conversari debet, qui Christo fidelis est, et haereticos evitare iubet; praeterea eum ad se cum quibusdam venire Nicopolim, ut Apostolum videndo discat, qualiter in fide sancta firmissima stabilitate consistat: epistulam suam carissima benedictione concludens.

* AD PHILIMONEM.

I. 1. I. P*Aulus Apostolus vinctus Iesu Christi, et Timotheus frater*: et reliqua. Ipsis primordiis nomini suo coniunxit noviter passionem, et ne putaretur aliquo delicto fuisse vinctus, addidit *Christi Iesu*, ut illa vincula non criminosa, sed gloriosa declararet; scribens Philimoni fratri, et adiutori

ſuo, cum fratre Timotheo; Appiam quoque, et Archippum in eadem ſalutatione commemorans: ſed et congregationem, quae in domo eius eſſe videbatur, pari ſalutatione complectitur; gratiam illis, et pacem optans a Patre provenire, et Domino Chriſto.

II. *Gratias ago Deo meo, ſemper memoriam tui faciens in orationibus meis*. I. 4.
Gratias agit Deo, audita fide, et caritate Philemonis, quam habebat in Domino Chriſto, et in omnibus ſanctis eius; operas ipſius magna praedicatione concelebrans. Obſecrat quoque eum, ut Honeſimum, ſervum quondam ſuum, quem per fidem Domini viſcera ſua dicit effectum, debita ei condicione relaxet, et in fraterna illum caritate ſuſcipiat: ſe redditurum dicens quidquid ille debuiſset; confidens tamen quod eum propter caritatem Domini gratanter exaudiat; ſalutationis quorundam dicta ſubiungens.

AD HEBREOS.

I. 1. Vulg. *Deus loquens.* non habet *de Filio suo.*

I. MUltifarie, multisque modis olim Deus locutus est patribus in prophetis de Filio suo. Quaeri solet, cur ista tantum epistula non habeat salutationem, dum cunctis superioribus praelata videatur: prima enim fronte nomen suum adeo velavit Hebreis, ne propter odium personae suae caelestem non reciperent sospitatem. Inprimis vetus testamentum, novumque coniungens, per prophetas praedictum Filium Dei ex semine David ultimis dicit venisse temporibus; cuius magnificentiam inenarrabili laude concelebrat: ostendens, eum per exempla legis divinae cunctis creaturis suis esse potiorem; quando nulli Angelorum, sive cuilibet potestati caelorum, a Patre dictum est, quod de ipso constat esse praedictum. Nam si per Angelos sermo, qui dictus est, probatur impletus, quid nos merebimur sustinere, si negligimus totius donationis auctorem?

II. 3. II. *Quae cum initium accepisset enarrari per Dominum*: et reliqua. Initium

um dicit ſalutis Chriſto Domino praedicante conceſſum ; deinde ſignis , ac prodigiis , et per Apoſtolos eius ſanctae fidei innotuiſſe veritatem. Redit iterum ad eius omnipotentiam declarandam , quam exponit exemplis ; affixum cruci dicens pro ſalute cunctorum : propter quod plurimis locis fratres eos appellare non deſinit , quando et carnem ſuſcipere dignatus eſt ; et diabolum , qui habebat mortis imperium , ſua paſſione deſtruxit. Nam cum non Angelos , ſed ſemen Abrahae adſumpta humanitas adprehenderit ; merito frater dictus eſt eorum : ut verus pontifex , et hominis , Deique ipſius mediator exiſteret. Ita qui paſſus eſt pro omnibus , potens eſt etiam temtatis ſine dubio ſubvenire.

III. *Unde , fratres ſancti , vocationis caeleſtis participes :* et cetera. Hortatur Hebreos ad fidem Chriſti , a quo et fratres eos conſtat eſſe nominatos ; multo praeferens eum Moſi , cui obedientes eſſe videbantur : oſtendens , creatura ſua longe potiorem eſſe creatorem : aptiſſima exempla coniungens ; ut vox Domini debeat incunctanter audiri. Contremeſcenda eſt ſiquidem III. 1.

poena

poena priscorum, quia non intraverunt in eius requiem, qui divinum noluerunt audire sermonem: contra autem obedientibus pax data est, et tranquilla pausatio, ut et ipsi a proprio labore cessarent, sicut Dominus requievit ab operibus suis.

IV. 11. IIII. *Festinemus ergo ingredi in illam requiem*: et sequentia. Obediendum dicit divinis esse mandatis, quia non potest falli, quod a tanta noscitur veritate proferri: habens spem maximam in Domino Christo, quia subveniat calamitatibus nostris, qui pro nobis atrocitatem pertulit passionis: tantae rei, et exempla legis divinae evidentissima nimis, et argumenta subiungens. Arguit quippe illos, qui doctrinam priscae legis ita dinoscuntur obliti, ut iterum eos, tamquam parvulos, lacte necesse sit enutriri: perfectis enim mentibus solidus praedicationis opus est cibus, qui discretionem boni, ac mali possunt habere probabilem.

VI. 1. V. *Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem*: et cetera. De primordiis fidei iam non dicit esse tractandum, sed de reliquis rebus, in qui-

quibus probatur solidata perfectio : terrae faciens mirabilem comparationem , quae dum imbrem acceperit amoenas herbas germinat in decorem : si vero spinas protulerit , eas videlicet ultrix flamma consumit. Confidit tamen, eos ad illorum imitationes potius erigendos , quibus promissa sunt regna caelorum ; Abrahae copulans exemplum , cuius semini Dominus iurando pollicitus est solidissimam firmitatem : ut hac promissione roborati , ad penetralia caeli fidelium animus tenderetur ; ubi iam praecursor , et Pontifex noster Dominus Iesus Christus intravit.

VI. *Hic enim Melchisedec , rex Salem , sacerdos Dei summus.* et reliqua. In principio huius capitis exponit, qui fuerit Melchisedech , cui per magnas, et subtilissimas argumentationes comparatus est Dominus Christus : primum , quod nominis ipsius interpretatio, idest rex pacis, et rex iustitiae, soli potest Christo Domino convenire : deinde , quod patrem ipsius , atque matrem nulla prorsus scriptura testatur : sicut Christi Deitas , ut arbitror , sine matre , caro sine patre , fuisse

VII. 1. Vulg. *Dei summi.*

fuisse cognoscitur. Tertio, quod neque initium, neque finis vitae ipsius doceatur esse vulgatus; sicut Dominus de se dicit ego sum A et Ω. Quarto, quod adsimilatus filio Dei, sacerdos permanet in aeternum. Quinto sequitur, quare in Psalmo dictum non sit, *secundum ordinem Aaron*; scilicet, ut translatum sacerdotium, * mutationem legis, quam ad perfectum nihil adduxit, commutandam in Christi gratiam nuntiaret. Sic per has similitudines congruenter expositas, Melchisedech Domini Christi gestasse probatur imaginem.

suppl. *et*

VII. 19. VII. *Introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Dominum*: et cetera. Hic distantias facit inter sacerdotes communes, et Dominum Christum; quia iste singularis est factus, qui et sacramenti interpositione promissus est, et in aeternum noscitur constitutus: deinde omnis sacerdos pro suis primum peccatis exorat, et sic pro populo supplicare praesumit: Christus autem peccata propria non habens, confidenter interpellat pro nobis. Ad postremum seipsum singulariter obtulit pro salute cunctorum; in

ipso

ipſo quoque novi teſtamenti facta promiſſio eſt ; quod de nullo alio conſtat effectum : dicendo enim novum, antiquatum voluit oſtendere quod praeceſſit.

VIII. *Habuit quidem et prius iuſtificationem ſcripturae ſanctae* : et reliqua. Diſcretionem facit per praemiſſas obſervationes novi, et veteris Teſtamenti ; dicens, aliter acceſſiſſe priſcos ſacerdotes ad Sancta, et iterum interius ad Sancta ſanctorum : aliter autem introiſſe Dominum Chriſtum in Sancta, qui gloriam eſt aeterne redemptionis operatus. Nam ſi taurorum victima peccata mundabat, quid faciet ſanguis fuſus immaculati Domini Chriſti, qui ad ſerviendum Deo, purificavit corda fidelium? IX. 1. Vulg. *iuſtificationes cultura*

VIIII. *Et ideo novi Teſtamenti mediator eſt Chriſtus Ieſus* : et ſequentia. Probat etiam Dominum Chriſtum mediatorem factum novi et veteris Teſtamenti ; ut veteris obligatio collato mortis ipſius munere ſolveretur : docens etiam, et in antiquis ſollemnitatibus ſacrificiorum, Teſtamentum novum ſine dubio fuiſſe promiſſum ; quando cum ſanguine vitulorum, et hircorum, IX. 15. V. non habet *Chriſ. Ieſ.*

rum, et lana coccinea, et hyſopo librum ſacrum, et ipſum populum teſtatur aſperſum. Sequitur autem, ſemel illum paſſum in conſummatione ſaeculorum, ut pro nobis Patrem pius Redemptor iugiter exoraret; nam ſicut hominibus ſemel mori datum eſt, et poſt, Domini ſuſtinere iudicium, ita Chriſtus ſemel eſt mortuus, ut exſpectantibus ſe in ſua iudicatione promiſſus appareat.

X. 1. X. *Legem dicit umbram futurorum bonorum*: et ſequentia. Legem dicit umbram futurorum bonorum, non imaginem, ideſt veritatem habuiſſe ſequentium oſtendens per ſanguinem ſacrificiorum humanum genus minime potuiſſe ſalvari, ſed ſcilicet prae paſſione crucis, quae periclitanti mundo ſua redemptione ſubvenit; qua ſiducia percepta, fonte ſacri baptiſmatis ablutos accedere monet ad Dominum Chriſtum, ut fidelis promiſſor ſua munera in ipſis dignanter adimpleat.

Vulg. *umbram enim habens*

X. 24. XI. *Et conſideremus invicem in provocatione caritatis*: et cetera. Conſiderandam dicit gratiam Dei, non per diviſiones impias, ſed in congregatione fraterna: comminans judicium futu-

tu-

turum, quod Domini Christi adventu probatur esse iam proximum. Nam si perire solet, qui legem Mosis irritam facit, quo supplicio plectendus est, qui Christi Domini caritatis, et unitatis mandata contemnit? Commonet etiam eos, ne vacuas faciant passiones, et direptiones rerum suarum, quas iam pro Christi nomine pertulerunt: sola enim perseverantia perfectos efficit Christianos; necessaria est enim patientia, ut promissio Domini referatur accepta. *

XII. *Est autem Fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Primum definit, quid sit Fides; credulitas rerum scilicet non apparentium: deinde refert, quanti per eam fuerint Domino miserante salvati; ut incredula corda Iudaeorum ad simile studium consideratis tantis devotiouibus incitaret. Dicit enim fidem Abel, Enoch, Noe, Abraham, et Sarrae; quam ideo frequenter iteravit, quoniam ipsis credentibus in similitudinem eorum universam benedictam constat Ecclesiam. Verum isti omnes nec dum adhuc promissa praemia susceperunt, sed perfectam beati- XI. 1. *

tudi-

tudinem in caelesti civitate recipient, quam eis Dominus praeparare dignatus est.

XI. 17. XIII. *Fide obtulit Abraham Isaac, ut immolaretur.* et reliqua. Adhuc in

V. *Isaac, cum temtaretur.* ipsa enumeratione fidelium perseverat: dicit enim de Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Mose, de filiis Israhel, Rab meretricis, Gedeon, Barach, Samson, Iepthe, David, et Samuehele: prophetarum etiam exempla subiungens,

v. 33. *qui per fidem vicerunt regna*, et diversitate passionum divinam gratiam invenire meruerunt: qui tamen adhuc promissa praemia minime susceperunt, ut uno eodemque tempore pius Redemptor omnibus daret, quod cunctis fidelibus noscitur esse pollicitus.

XII. 1. XIIII. *Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium:* et sequentia. Considerata priorum fide, depositis peccatis ad Christum dicit Dominum festinandum: nam ille pro nobis crucem subire dignatus est, qui sedet ad dexteram Patris. Cur nos contristemur in mediocribus passionibus, quas tamen scimus ad aeternam requiem pertinere? commonet etiam adeo illos vocatos filios, ut gratissime patris

patris flagella paterentur ; huic ſiquidem rei genitorum carnalium exempla ſubiungens , quorum in praeſenti gravis quidem creditur diſciplina ; ſed in futurum ſuavis cognoſcitur adepta iuſtitia : propter quod adhibenda patientia, corroborandi ſunt greſſus, ut ad illud efficaciter poſſit perveniri , quo tenditur .

XV. *Pacem ſequimini cum omnibus , et ſanctimoniam , ſine qua nemo videbit Deum* . Pacem dicit, et ſanctimoniam omnimodis appetendam , ſine qua nemo poteſt videre Deum . Monet etiam praecavendum , ne nos opera impietatis noſtrae ſurſum praecedat , et ab hereditate Domini reddat alienos : ſicut contigiſſe dicit Eſau , qui poſtquam primitiva ſua vendidit , multas quidem lacrimas fudit , ſed occulto Dei iudicio minime conſtat auditum . Moſe quoque ſubiungit exemplum ; qui lapidari faciebat eos , qui ſe inmunda converſatione tractabant : ſcilicet montis Sina , et Eccleſiae Dei diſparem faciens collationem ; quippe ubi Chriſtum corporaliter et auditum conſtat, et viſum , cuius magnopere oboediendum dicit eloquio . XII. 4.

XII. 25. XVI. *Si enim illi non effugerunt, recusantes eum, qui super terram loquebatur.* Adhuc in superioribus comparationibus permanens, dicit, si populus Hebraeorum non potuit vitare vindictam, qui Mosi minime oboediens fuit; quid nos patiemur, si loquenti de caelo Domino nequaquam optemperare videamur? cuius potestatem, atque magnitudinem, et argumentis necessariis, et sequentibus declarat exemplis. Monet etiam, quali se debeant conversatione tractare, et quae vitia malint nocitura refugere; asserens Iesum Christum ultimis temporibus visum, qui semper fuit, et est, et permanebit in saecula saeculorum.

XIII. 9. Vulg. *abduci*. XVII. *Doctrinis variis, et peregrinis nolite adduci:* et reliqua. Doctrinas varias, et peregrina dogmata omnino vetat audiri: optimum est enim, cor gratia Domini confirmare, non escis. Ritum quoque priorem sacrificiorum in passione Dominicae similitudinis trahit; quoniam sicut animalium oblata pro peccato corpora foris castra cremabantur; ita et Dominum Christum, qui se pro peccatis nostris ob-

obtulit, extra civitatem constat esse crucifixum: sed illam crucifixionem, illud oprobrium dicit modis omnibus appetendum; ut exeuntes ad eum in supernam civitatem pervenire mereamur. Beneficentiam, et communicationem illis persuadens nullatenus oblivisci; talibus enim rebus placatur Deus: oboedientiam vero propter ordinem custodientium exibendam dicit esse Praepositis, ut salutis eorum curam debeant habere cum gaudio.

XVIII. *Confidimus autem, quoniam bonam conscientiam babemus in omnibus benevolentes conversari*. Bene conversantibus benevolentiam maximam se debere testatur, quod illis continue dicit esse faciendum; quatenus ad eos promptissimo studio debeat festinare. Orat etiam pro ipsis, ut voluntatem Domini Patris sincera mente perficiant, qui eduxit ex mortuis pastorem magnum Dominum Christum, cui est gloria in saecula saeculorum; ut contra eos, qui solum Patrem venerandum putabant, competens medicina breviter intimata sufficeret: indicans eis, Timotheum ad ipsos fuisse transmissum, per quem ore suo et proba- XIII. 18. V. *enim*, *quia*

 tis-

tiſſimos ſalutat, et bonorum ſalutationes impenſa caritate commemorat.

EXPLICIUNT COMPLEXIONES EPISTULARUM BEATI APOSTOLI PAULI.

IN-

INCIPIUNT COMPLEXIONES CANONICARUM EPISTULARUM SEPTEM:

Ideſt beati Apoſtoli Petri duas, Iohannis III. *Iudę unam, et Iacobi* I.

○○*

PETRI APOSTOLI AD GENTES.

I. *PEtrus Apoſtolus Ieſu Chriſti, electis advenis*: et reliqua. I. 1.
Sanctiſſimae regulae inſtituta concelebrans, et Petrus Apoſtolus Ieſu Chriſti ſcribit abſentibus Hebraeis, qui impia perſecutione Iudaeorum diſperſi fuerant, et advenae facti per Pontum, per Galatiam, per Cappadociam, per Aſiam, et Bithyniam; ſed tamen in Chriſto Ieſu correcta mente crediderant, quibus praedicationem ſuam dicit ſecundum praeſcientiam Dei Patris, et in ſanctificatione

 Spi-

Spiritus Sancti, et Paſſione Sanguinis Domini Chriſti fuiſse tranſmiſſam : ut more priſtino ſacrificiorum aſperſus populus Dominico ſanguine purgaretur. Sic ipſis primordiis et unitas trinae virtutis, et perſonarum eſt breviter declarata diſtinctio ; petens, ut gratia, et pax Domini pleniſſima debeant ubertate compleri.

I. 3. II. *Benedictus Deus, et Pater Domini noſtri Ieſu Christi* : et quod ſequitur. Fidelis populi ſalutatione completa, memor Dominicae inſtitutionis primum Deo Patri gratias agit, qui per magnam miſericordiam ſuam regeneravit nos ſacro baptiſmate in ſpe vitae perpetuae ; per reſurrectionem ſcilicet Domini Chriſti, quam poſt triduum factam conſtat a mortuis: cuius hereditatis quam magna ſint praemia conſequenter exponit : hortans, ut moleſtias praeſentis temporis patienter ferre debeamus, quatenus in iudicio Domini probatio noſtrae fidei multo pretioſior auro poſſit oſtendi : nam qui illum hic non videntes, credunt, reſpicientes eum inaeſtimabili exultatione gaudebunt. De qua retributione praemiorum arcana Domini

per-

perſcrutantes prophetae, multa dixerunt; et ne aliquid propria voluntate putares edictum, docet, illis per Spiritum Sanctum fuiſſe revelatum, quem videre Angeli concupiſcunt.

III. *Propter quod ſuccincti lumbos mentis veſtrae, ſobrii, perfecti ſperate in eam.* Poſtquam illis promiſſionis magna praemia patefecit, hortatur, ut per fortitudinem mentis filiorum loco ad gratiam tendant, quae illis in iudicio Domini monſtratur eſſe pollicita. Ammonens eos, ut ſancto debeant manere propoſito, quando ſcriptum eſt, *sancti eritis, quoniam et ego sanctus ſum*: ſcientes, quoniam non ſint redempti corruptibili pretio, ſed Domini noſtri ſanguine pretioſo, qui praecognitus eſt quidem ante conſtitutionem mundi, ſed manifeſtatus noviſſimis temporibus pro ſalute cunctorum: ita ut fides, et ſpes credentium in eum fixa permaneat. I. 13. Vulg. *perfecte*

IIII. *Animas veſtras caſtificantes ad obediendum caritati.* et cetera. Praemiſsa fides quemammodum exerceatur, exponit: primum, ut ſimplici amore mutuam ſibi non deſinant cuſtodire caritatem; quatenus qui renati I. 22. Vulg. *in obedientia charitatis.*

ti ſunt communiter per verbum Dei vivi, nulla debeant diviſione ſeparari, et humana mens ad mundana vitia feſtinare. Comparatione facta foeni, caro noſtra quam ſit caduca monſtratur: verbum autem Domini, quo regenerati eſſe noſcuntur, manet in aeternum: quapropter prioris temporis malitiam deponentes, ſicut modo geniti infantes rationales, primordia debent fidei concupiſcere; ut ad crementa poſſint ſalutaria pervenire: nam ſi ad lapidem vivum, hoc eſt Dominum Chriſtum, devotis mentibus acceſſerunt, et ipſi quoque debent, tamquam vivi lapides, in Eccleſiae aedificatione proficere: offerentes hoſtias acceptabiles Deo per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, per quem ſalus humano generi optata provenit, de ipſo vero ſancto lapide Eſaiae Prophetae datur exemplum.

II. 4. V. *Vobis igitur honor credentibus:*
Vul. *Vos* · *non credentibus autem lapis, quem re-*
deinde: *probaverunt aedificantes, factus eſt in*
hic factus *caput anguli*. Adhuc de ipſo lapide
CXVII. Pſalmus datur exemplum: de quo facta contrarietate credentium, et non credentium diſputatur: dicens:

ob-

obſtinatorum lapidem eſſe offenſionis, et petram ſcandali, credentium vero eſſe genus electum, progeniem ſanctam, populum adquiſitionis, qui vocatus eſt de tenebris ad lucem perpetuae ſanctitatis. Qui ante fuerant alieni, nunc proprie facti ſunt Domini Chriſti, et ut ab eis mundi extranearet affectum, docet eos a carnalibus deſideriis abſtinere, quae nituntur ſemper animas fauciare: ſed potius ſic vivere, ut inter gentes debeant bonae converſationis exempla praeſtare; quatenus ilii, quibus nunc detrahere videntur; conſiderata eorum converſatione magnificent Dominum, cum ipſius fuerint viſitatione compuncti.

VI. *Subiecti eſtote omni humanae ordinationi propter Dominum*: et reliqua. Ne aliquos praemiſsa fides potuiſset inflare, ad patientiae tolerantiam rediit, ut principibus, ſive ducibus propter Deum debeant eſse ſubiecti: qui eos ad vindictam malorum, et in bonorum laudem cognoſcitur deſtinaſse. Hoc tamen ex libertate iubet conſcientiae fieri, non timoris neceſſitate perſolvi. Servos quoque commonet, obedire dominis ſuis, non tan-

II. 13. V. *Subiecti igitur eſtote omni humanae creaturae propter Deum &c.*

*

tantùm placidis, ſed etiam qui videntur auſteres; quoniam haec eſt revera gratia Dei, ſi non ſolum aequalia, ſed etiam patiamur iniuſta: tali enim exemplo vocati ſumus a Domino, ut iniqua ſuſtineamus pro ipſo, qui pro nobis elegit ſuſcipere crucem, cum peccati maculam non haberet; et ideo converti debemus ad paſtorem noſtrum, qui mortem pertulit pro ſalute cunctorum.

III. 1. V. *Similiter & mulieres ſubdita ſint viris ſuis: ut & ſi qui non credunt verbo, per mulierum converſationem ſine verbo lucrifiant.*

VII. *Similiter qui non credunt verbo, per uxorum ſuarum converſationem lucrifiant.* Venit ad ammonitionem quoque mulierum: primum dicens, ut ſubditae debeant eſſe viris ſuis, quatenus qui praedicationibus ſanctis minime crediderunt, uxorum ſuarum potius converſatione reſipiant: deinde praecepit eis, ut non tantum ornamentis ſtudeant, ſed interiori homini devotae ſint; qui ante Deum vere locuples invenitur: quibus Sarrae datur exemplum, quae Abrahe devotione probabili ſerviebat. Ipſas dicit debere illam imitari, ex qua fidei aemulatione in Abrahae ſemine ſunt receptae. Similiter et viris praecipit, ut uxores ſuas honore digno contineant, quaſi in-

infirmas, et coheredes gratiae, ut oratio alterutrum non debeat impediri. Ad poſtremum utrumque commonet ſexum, ut ſint omnes unanimes, compatientes, miſericordes, et humiles, non reddentes malum pro malo, ſed in benedictionis gratia, qua vocati ſunt, perſeverent.

VIII. *Qui enim vult vitam, et diligit videre dies bonos, coherceat linguam ſuam a malo.* Adhuc generaliter monet, ut linguam noſtram a malis cohibere debeamus; quae ſemper prona cognoſcitur ad delicta. Sed non ſolum dicit hoc poſſe ſufficere, quando illa ſola perfectio eſt, a malis quidem declinare, ſed bona eminenter efficere: Dominus enim ſuper iuſtos reſpicit, et ſuper impios iratus intendit. Dicens beatos eos effici, ſi pro nomine Domini aliqua fuerint inſecutione lacerati. Omni vero tempore paratos illos dicit eſſe debere, ut cum modeſtia, et timore ſancto fidei ſuae poſſint reddere rationem; quatenus derogatores fidelium veritate percepta protinus conticeſcant. III. 3. V. *vitam diligere, & dies videre bonos*

VIIII. *Melius eſt enim benefacientes (ſi velit voluntas Dei) pati, quam male-* III. 17.

lefacientes. Multo melius eſſe confirmat bene agentem male pati, quam male agentem pro factorum ſuorum qualitate percelli. Sic enim Dominus cum nihil mali feciſſet, pro peccatis noſtris carne peremptus eſt; qui nobis formam ſuae paſſionis inſtituit. Noe quoque coniungit exemplum, quoniam ſicut in arca eius octo tantum animae diluvii perditione ſalvatae ſunt; ita per baptiſmatis gratiam ſanctus populus a peccatorum labe noſcitur eſſe liberatus: non enim in ſacro baptiſmate, ſicut in communi lavacro ſordibus ſuis caro diluitur, ſed credita Domini reſurrectione ſalvatur; qui deglutivit mortem, ut vitae ipſius participes eſſe mereamur. Quapropter Chriſti reſurrectione comperta, et nos in carne patiamur, cum peccata relinquimus; quatenus reliquum vitae noſtrae tempus, non ſecundum humana deſideria, ſed ſecundum voluntatem Domini tranſigamus.

IV. 3. V. *conſumandam.* X. *Sufficit enim praeteritum tempus ad voluntatem Gentium conſumatum*. Sufficere dicit mundo, quod ad voluntatem nefandam Gentium praeterita tempora probantur elapſa: nunc autem

tem secundum Deum vivendum est in Spiritu Sancto, qui nos vocavit ex mortuis, ut in spe eius vivere deberemus. Adeo enim evangelizatum constat et mortuis lege peccati, ut in illa resurrectione generali aeternae vitae gaudia consequantur. Quapropter adpropinquante fine saeculi, prudentes, et seduli in oratione esse debemus; caritatem inter nos habentes, quoniam caritas cooperit multitudinem peccatorum: hospitalitatem quoque, ceteraque bona sine murmuratione praecepit debere praestari: verbum autem Domini sic asserit praedicandum, ut tota intentio credentium ad Dominum referatur auctorem, cui est virtus, et gloria in saecula saeculorum.

* XI. *Carissimi, nolite pavescere in fervore, quia ad temptationem vobis fit*. Confortat populum fidelem, ne debeat illata passione turbari; quoniam pro nobis Christus pertulit maiora, quam nos videmur pro fide ipsius sustinere: constantia exultandum est ergo hic in talibus rebus, ut ante ipsum perfecta laetitia gaudeatur. Ammonet quoque, ut nemo pro flagitiis, aut criminibus mundi tormenta sustineat;

IV. 12. V. *nolite peregrinari*

neat;

neat; ceterum si pro Domino Christo patimur, in aeterna beatitudine collocemur: nemo enim debet erubescere, unde se novit ad aeterna premia pervenire. Sed si iustus, atque fidelis vix salvi fiunt, utique peccator, et impius non parebunt; nam qui hic pro Christo patitur mala, animam suam in illa iudicatione commendat.

V. 1. XII. *Seniores igitur, qui in vobis sunt, obsecro, consenior, et testis Christi passionum*. Presbyteros ammonet, ut clerum sibi creditum diligenti, et inavara cura custodiant, vitia despiciant, temporalia lucra contemnant, et in conversatione probabili suas divitias ponant: quatenus cum apparu-
V. 4. erit *princeps pastorum*, beatitudinis honore coronentur. Adolescentes etiam commonet, ut subiecti debeant esse senioribus suis, quoniam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam; nam qui se humiliant Christo, in eius exaltantur sine dubitatione iudicio. Humanas quoque sollicitudines in eo dicit esse proiciendas, ut ipse nos nequaquam debeat de suo regno proicere.

V. 8. XIII. *Sobrii estote, vigilate; quia adver-*

adversarius vester diabolus, tamquam leo rugiens, circuit, quaerens quem transvoret. Sobrios, et vigilantes eos esse debere monet, quoniam indesinenter temptat illos diabolus, tamquam belva cruenta subripere; cui per fidem, atque operas bonas resistendum esse pronuntiat: quoniam ille sic vincitur, cum fidelis animus nulla immissione superatur. Et ne tanto hoste designato turbarentur corda fidelium, potentem Deum illi dicit resistere, cui nulla potestas praevalet obviare. Quam epistulam per Silvanum fidelem eorum se scripsisse testatur, obsecrans, et contestans, ut in praedicata gratia Domini perseverare non desinant: salutationes quoque Ecclesiae, quam de Babylonia, idest de seculi istius confusione, dicit electam, et Marci filii sui pia institutione transmittens; petit etiam, ut salutentur fidelissimi in obsequio caritatis, gratiam illis benedictionis attribuens, qui in Christo Domino permanebant.

Vulg. *devoret*.

EIUS.

EIUSDEM

SECUNDA.

I. 1. V. *iis, qui coequalem nobiscum.* I. SImon *Petrus, servus, et Apostolus Iesu Christi his, qui equalem sortiti sunt fidem*. Simon nomen est proprium, Petrus cognominatio eius; sicut in Evangelio a Domino dictum est; *tu es Simon, filius Iohannis, tu vocaberis Cefas, quod interpretatur Petrus*. Servum vero se perhibet, quod Domino Christo devotione humillima serviebat: Apostolum memorat, ut collatum sibi designaret officium; nam quod dicit, *Iesu Christi*, sicut saepe iam dictum est, unius appellatione personae indicare cognoscitur sanctissimam Trinitatem: et ne se Ecclesiae Domini aliqua elatione praeferret, his se dicit scribere, qui coaequalem fidem Domini largitate sortiti sunt: quibus optat gratiam, et pacem multiplicari in futuri cognitione iudicii; ubi quidquid tribuitur, nulla ulterius amissione fraudatur.

Ioan. I. 43. Vulg. *filius Iona*

I. 3. Vul. *Quomodo &c. virtutis sue, que &c.* II. *Sicut omnia nobis divinae virtutis eius ad vitam, pietatemque donata.* Sicut omnia credentibus ad vitam, pie-

pietatemque donata sunt, *per recognitionem eius, qui nos vocavit propria gloria*, non meritis nostris, ut per haec, quae promissa sunt, divinitatis eius mereamur esse consortes; sicut in Evangelio dictum est, *Pater volo, ut ubi sum ego, ibi sint et hi mecum*: ita et nos effugere debemus mundana flagitia. Sed magis nitamur in fide nostra affectare virtutem, in virtute vero scientiam, in scientia autem continentiam, in continentia vero pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore fraternitatis Domini caritatem. Haec enim cum nobis praesto sunt, sine fructu in cognitione Domini Christi esse non possumus; sed in regno Domini recipimur, ubi aliter introire penitus non meremur.

per cognitionem

Io:XVII. 24.

III. *Propter quod non differam semper commemorare vos*: et cetera. Non se dicit posse desinere a praedicationibus institutis, donec eos firmos, atque corroboratos derelinquat in fide Domini salvatoris: quando se testatur, sicut a Domino est commonitus, de hoc saeculo transiturum; et ideo sanctissimo paternitatis affectu operam se perhibet dare, ut talia in ipsis agat,

I. 12. Vulg. *incipiam vos semper commonere de his.*

 quem-

quemammodum eius possint retinere memoriam: non enim commentaticiis fabulis aliquid de Christo Domino se dicit esse dicturum; sed dicturum se illa, quae suis auribus audivit, et certissima visione cognovit. Cui rei illud
v. 17. Evangelicum subiungit exemplum: *hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite*. Quam vocem cum aliis Apostolis se dicit audisse, dum in sancto monte essent cum Domino salvatore: sic in isto testimonio illi confutati sunt, qui putant Patrem Filium non habere.

I. 19. V. *firmiorem attendentes*. IIII. *Et habemus certiorem profeticum sermonem, cui benefacitis intendentes*. Quod protulit, laudat exemplum, ut hoc ita debeant habere semper in cordibus suis, quemammodum lucerna praeparatur in tenebris: donec Christus adveniat, de quo iusti incomparabili claritate lucebunt. Prophetiam veram generaliter laudans, quae numquam voluntate humana, sed divina inspiratione collata est: pseudoprophetas vero aptissima conclusione definivit, dicens, eos magistros esse mendaces, qui spe turpissimi lucri, iudicium sibi perpetuae damnationis adquirunt. V.

V. *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus inferis retrudit*. Probatio dicti superioris digna consequitur; quoniam Angelis peccantibus non pepercit, sed caliginosis carceribus retrusos reservavit, suo iudicio puniendos: deinde, si originali mundo non indulsit, quem suis manibus fabricare dignatus est, eumque cum hominibus impiis superducti diluvii vastitate delevit; si Sodomam, et Gomorram in cinerem deductam iusta indignatione damnavit; contra octabum Noe a diluvio, iustum Loth supreme dolentem ab impudicorum conversatione liberavit: ut talibus coniunctis exemplis vir sanctissimus probaret, et impios poenam dignam recipere, et iustos temptatione salvari.

II. 4. Vul. *sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit*;

sic

VI. *Maxime autem qui post carnem in desideria convolutationis eunt*. Arguit eos, qui post desideria carnis eunt, et dominationem Christi sacrilega voluntate contemnunt; quorum vitia multipliciter narrans, dicit, eos contra Dominum superba voluntate consurgere, qui peccantes Angelos noscitur inclinasse: eorumque denuo describit, et corporum qualitates, et

II. 10. V. *Magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant*;

 pessi-

pessimos mores, quos post multa flagitia dicit etiam coluisse simulacra; quos dignis comparationibus notat: memorans, eos fontes esse siccos, et nebulas caliginosas, et *tubidines* exagitatas, quibus merito aeterna preparatur obscuritas. Hi decipiunt audientes, et ad libertatem trahunt libidinis, cum ipsi noscantur servi esse peccati: utilem nimis subiungens, probabilemque sententiam; illius unumquemque esse servum, cui et subiectus esse cognoscitur.

f. *turbinibus*

II. 20. Vulg. *in cognitione Domini nostri.*

VII. *Si enim refugientes coinquinationes mundi in agnitionem Domini*. Increpat illos, qui accipientes mandata veritatis, iterum se in pristino caeno falsitatis involvunt: comparans eis illa proverbia; *redire canem ad vomitum suum, et porcum in suis volutabris denua revolutatione versari*. Secundam dicens illis epistulam transmisisse, ut Traditiones patrum fideliter teneant, non se ad Gentilium errores impia voluntate convertant; sed illud magis desiderent efficere, quod ad mandata cognoscunt Christi Domini pertinere.

III. 3. V. *quod venient in*

VIII. *Hoc primo scientes, quia venient in novissimo dierum inlusione inlu-*

ludentes. Commonet eos, novissimis apparere temporibus, qui dicant, *ubi est Christus Dominus, qui celeriter venire promissus est? ecce tanta tempora transierunt, et nihil tale provenisse cognoscimus*. Exemplum ponens diluvii, quoniam, sicut istos caelos aerios crescens unda complevit, mundusque tunc a sua temperatione deperiit; ita in diem iudicii eosdem per ignem iterum, sicut legitur, esse delendos. His rebus absolute probans, omnia, quae praedicta sunt, sine aliqua dubitatione complenda. *novissimis diebus in deceptione illusores.*

VIIII. *Venient autem dies Domini, ut fur*: et reliqua. Diem Domini subitum venire dicit, ut furem, quando caeli magno impetu celeritatis excurrunt, quando elementa mundi ignis calore solvenda sunt; sed his omnibus pereuntibus, et totius machinae immutatione terribili, quales oportet tunc fideles esse, ut tantam nequeant incurrere vastitatem; nam cum novi caeli, et terra nova pollicita sit, in quibus habitat promissa iustitia, non est dubium, quae nunc videmus, posse dissolvi. Quapropter dilationem temporis non sibi credant ullatenus III. 10. V. *Adveniet*

 odio-

odiosam, sed salutis suae causas iudicent agi, quando se ut convertantur, intelligunt sustineri.

III. 15. V. charissimus X. *Sicut et dilectissimus frater noster Paulus*: et quod sequitur. Laudat fratrem, et coapostolum suum, dicens, custodite verissimam fidem, sicut vobis scribit Paulus Apostolus, secundum sapientiam, quae illi data est, altitudines profundas exquirere, et occulta revelare; quae tamen indocti, et instabiles ad proprium interitum, sicut et ceteras scripturas, pro sua voluntate convertunt. Sed monet eos, quibus scribere videbatur, ne perversorum errore decepti, a fidei suae videantur stabilitate subverti; sed potius in intellectu, et gratia Domini Christi proficiant, ut bonis semper meritis augeantur.

IOHANNIS

AD PARTHOS.

I. 1. V. Quod fuit I. QUod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris. Certissimam fidem facit praedicationibus suis, quando se de Domino

no Christo non tantum audita dicit referre, sed visa; illa tamen se vidisse confirmans, quae secundum Evangelium suum nullatenus temporaliter coepta sunt, sed iugiter in aeternitate manserunt: dicens, Deum esse verissimum lumen; et si quis maluerit ad eius pervenire notitiam, in conscientiae debet claritate versari: quoniam fieri non potest, ut aliquis quandiu in tenebrosa pravitate positus est, eius sancto lumine compleatur.

II. *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*. Ne putaret aliquis, hominem sine peccato esse, quem semper in lumine cordis praeceperat ambulare, dicit, nullum esse, qui nequeat in aliqua parte delinquere; sed illum potius probabilem fieri, qui peccata sua Domino noscitur confiteri: quatenus demittens nobis delicta, Dominus reddat nos sua pietate purgatos: nam si nos inculpabiles aestimemus, mendacem fecimus eum, qui dixit, *omnia conclusit Deus sub peccato, ut omnibus misereatur*. Dicit etiam, ut dum carnis fragilitate peccaverint, ad satisfactionem protinus redeant Domini Christi, qui I. 8.

Rom. XI. 23. Vulg. *Omnia in incredulitate, ut omnium, &c.*

Patrem iugiter interpellat pro nobis; nam qui se dicit in eo manere, debet ita gressus suos dirigere, quemadmodum et ipse cognoscitur ambulasse.

II. 7. III. *Non novum mandatum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio.* Quantum ad Scripturas divinas pertinet, non se dicit nova praedicare, quia olim in lege noscuntur esse praedicta; sed in hac parte novum cognoscitur esse mandatum, quoniam illa, quae sunt praemonita, nunc videntur impleta: peccatorum siquidem tenebrae transierunt, et manifestatio luminis venit per Dominum Christum; ideoque non debet aliquis, odisse fratrem suum, pro quo Christum animam suam posuisse cognoscit. Scripsisse autem dicit senioribus, iuvenioribus, pueris, et pupillis, ut communi debeant caritate gaudere; quando pro percepta fide constat illis remissa esse peccata: deinde quia vicerunt malignum diabolum, quia Deum cognoverunt Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum.

II. 15. IIII. *Nolite diligere mundum, neque ea, quae sunt in mundo*: et reliqua. Mundum praecepit nullatenus concupisci,

pisci, quoniam voluntatibus divinis probatur semper adversus: ideoque qui caelestem patrem diligit, mundi huius tenebras non amavit: carnis enim vitia, et spiritalis virtus longe discreta sunt; et ut eos efficeret cautiores, horam dicit esse novissimam: quoniam per subdolos fratres, et haereticas pravitates nequitia provenit Antichristi. Quos tamen exisse dicit de congregatione sanctorum, quia digni non fuerunt cum fidelibus permanere; probat etiam, eos esse mendaces, qui dicunt, Iesum non esse Dominum Christum, quando qui Filium negat, utique negavit et Patrem.

V. *Vos quod audistis ab initio, permaneat in vobis*: et cetera. Manere dicit eos debere in accepta fide, ut et ipsi in Patris, et Filii caritate permaneant; quatenus promissiones eius, idest vitae aeternae praemia consequantur: quapropter manendum est in eo, ut in adventu suo non nos inveniat alienos: nam cum nobis dederit, suos filios vocari, nimis impium est, si ab eius institutis reddamur extranei. Sic ergo nobis agendum est, ut cum apparuerit, possimus eum, sicuti est, plenissimo munere contueri. II. 24.

VI.

III. 4. V. *& peccatum est &c.* VI. *Omnis, qui facit peccatum, et iniquitatem facit; quia peccatum iniquitas est*. Hoc multis argumentationibus, hoc sedula probatione complectitur; dicens, contrarios nos esse Christo Domino non debere, si habere cum ipso volumus portionem: nam cum sit ille immaculatus, atque iustissimus, omnino se ab ipso dividit, qui nequitia perversitatis involvitur: ideo enim Filius Dei venit in mundum, ut antiquum solveret indebita morte peccatum: et ideo fratrem nullus odisse debet, ne Cain detestabilis incurrat exemplum, qui per invidiam bonorum operum germanum suum impia morte trucidavit.

III. 14. Vul. *Qui non diligit, manet &c.* VII. *Qui non diligit fratrem, permanet in morte*: et reliqua. Qui non diligit fratrem suum, homicidam illum esse pronuntiat; et qui homicida est, vitam non potest habere beatorum: nam si quis fratrem suum viderit egentem, et circa ipsum clauserit viscera misericordie suae, ipse non potest a Domino misericordiam impetrare: non enim fratrem sola lingua diligendum constat esse, sed opere; quod si cor nostrum praeceptis eius, man-

mandatisque consentiat, quidquid a Deo petimus, incunctanter accipimus: sic autem in nobis permanet Dominus, si eius praecepta fideli mente faciamus.

VIII. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, qui ex Deo sunt.* Falsis prophetis nullatenus dicit esse credendum, sed probandos asserit, quibus fides debeat adhiberi: nam qui Christum confitetur esse Verbum, caro factum, hic verus est praedicator; qui vero eum haeretica pravitate dissolvit, iste verus Antichristus est: quoniam illud vult destruere, unde salus mundi cognoscitur evenisse: nam cum sit caritas Deus, eum quem nemo viderit, ipsum revera diligimus, quando mutua fratres affectione complectimur. Apparuit siquidem in nobis dilectio ipsius, quando unigenitum Filium suum in hunc mundum misit, ut nos de laqueo mortis eriperet, et perpetuae salutis dona praestaret.

IV. 1. Vul. *Charissimi &c. si ex Deo sint.*

VIIII. *Et nos vidimus, et testamur, quoniam Pater misit Filium suum salvatorem saeculi.* Saepius caritatem Dei, et proximi suavissima revelatione commendat; cognovisse se dicens, Deum Pa-

IV. 14. Vulg. *testificamur &c. salvatorem mundi.*

Patrem misisse Filium suum, ut mundi pericula, miseriasque salvaret: et ideo qui manet in caritate, in Deo manet, quoniam caritas Deus est: sic enim fiduciam ante ipsum habere possumus, si eum studio caritatis imitemur. Sed ut huic rei maximam confidentiam daret, timorem esse in caritate non asserit; maxime quando Deus prius nos dilexit, ut eum diligere deberemus: si quis vero odio habens fratrem suum, quem videt, dixerit se Deum posse diligere, quem non videt, omnino mentitus est: cum evidens constet esse mandatum, ut qui diligit Deum, diligat et proximum suum.

V. 1. X. *Omnis, qui credit, quia Iesus est Christus, ex Deo natus est*: et reliqua. Qui Deum Iesum credit, ex Deo Patre natus est, iste sine dubitatione fidelis est; et qui diligit genitorem, amat et eum, qui ex eo natus est, Christus. Sic autem diligimus eum, cum mandata eius facimus, quae iustis mentibus gravia non videntur; sed potius vincunt saeculum, quando in illum credunt, qui condidit mundum. Cui rei testificantur in terra tria mysteria; aqua, sanguis, et spiritus:

ritus: quae in passione Domini leguntur impleta: in caelo autem Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus; et hi tres unus est Deus.

XI. *Si testimonium hominis accipimus, testimonium Dei maius est*. Si hominum testimonia solemus accipere, credi debet paternae sententiae, qui Filium suum Dominum Christum multis audientibus inconvertibili sermone professus est. Nam qui eius testimonio non credit, quod dici nefas est, mendacem putat illum, qui vera locutus est: nam cum in Domino Christo habeamus perpetuam salutem, qui ei non vult credere, salutis se munere cognoscitur exuisse.

V. 9. Vulg. *hominum*

XII. *Haec scripsi vobis, ut sciatis, quia vitam habetis aeternam*: et cetera. Ut credentium sensus corroborata fidei radice firmaret, dicit, si voluntas eorum in accepta praedicatione permanserit, quidquid a Domino salutariter petere voluerint, eis sine dubitatione concedi. Commonet etiam, ut pro fratribus orare debeant, qui tamen non usque ad mortem gravia delicta committunt: pro illis autem, qui se scelerata impietate comma-

V. 13. Vul. *scribo*

maculant, et in desperationis iniquitate perdurant, non dicit ullo modo supplicandum: sed ne aliquis de intelligentiae lumine causaretur, dicit Filium Dei in hunc mundum venisse, et veritatis nobis intelligentiam praestitisse, commonens eos, ne ulterius simulacrorum mendaciis inludantur.

INCIPIT EIUSDEM

SECUNDA.

I. 1. I. *Iohannes senior Electae dominae, et filiis Eius*: et quod sequitur. Iohannes senior, quoniam erat aetate provectus, electae dominae scribit Ecclesiae, filiisque eius, quos sacro fonte genuerat; hos se dicit, studio caritatis diligere non solum, sed etiam omnes fideles, qui cognoverunt Domini voluntatem, quae permanet in aeternum: optans eis gratiam, misericordiam, et pacem a Deo Patre, Filioque ipsius, Iesu Christo in veritate concedi.

Vul. non habet *Iohannes* *

I. 4. II. *Gavisus sum valde, quoniam inveni de filiis tuis ambulantes in veritatem*. Gavisum se plurimum dicit, quod

quod filios sanctae Ecclesiae, quibus videbatur scribere, in veritate comperit ambulare; sicut a Patre mandatum noscitur esse susceptum: ut Filium eius scilicet crederent, Iesum Christum Dominum nostrum. Commonet autem fidelium congregationem, ut mutua se caritate consocient; nam qui non confitetur, Iesum Christum ad salvandum humanum genus in carne venisse, hic omnimodis probatur Antechristus: qui enim permanet in doctrina rectissima, in Patris, et Filii, et Spiritus Sancti benedictione gaudebit: ideoque falsos prophetas nec salutari, nec recipi debere testatur; quia communicant sceleribus eorum, quicumque se illis aliqua societate coniungunt. Multa quidem se illis dicit scribere voluisse, sed quoniam disponebat ad eos venire, quae illis dicenda erant, servat presentiae suae: epistulam suam salutationis iterum fine concludens.

EIUS-

EIUSDEM

III.

I. 1. I. *SEnior Gaio dilectissimo, quem ego diligo in veritate*: et reliqua. Cum in Epistula superiore nomen suum posuit, et *senior* iunxit, hic tantum *senior* dixit: quoniam quis est iste senior, superius indicavit. Scribit ergo Gaio, quem recte filii copulatione diligebat; laudans eius, et provocans in bona actione propositum.

I. 3. V. *venientibus fratribus, & testimonium perhibentib. veritati tuę.* II. *Valde gavisus sum in adventu fratrum testantium de veritate*. Gavisum se dicit, quod venientibus fratribus, probabilem ipsius cognoverit actionem; quia revera boni patris est gaudium, quando filiorum suorum laudabile compererit institutum: praedicans eum, quod in fratribus, et maxime peregrinis studia caritatis impenderit: et hortatur, ut talia praemittat ad Dominum, quatenus ipse securior subsequatur: nam cum ab infidelibus solacia vitae nulla perceperint, a fidelibus eis decuit subveniri; pro quibus se dicit, Diotrepto cuidam scripsisse, qui primatum eorum agere videbatur;

batur; sed voluntate ipsius pessima, non se dicit auditum: quem non perhibet imitandum, quum boni potius, quam mali sequendi sint. Demetrium vero laudat, cui bonum testimonium cum ipsa veritate persolvit; reliqua vero, quae dicenda fuerant, reservat praesentiae suae; epistulam suam carissima salutatione concludens.

I U D AE.

I. IUdas Iesu Christi servus, frater autem Iacobi in Domino Patre: et sequentia. Cum dicit *servus Christi*, et *frater Iacobi*, dividit se a Iuda traditore, quem iuste omnium detestatur auditus. Scribit ergo dilectis in Domino Patre, et in Iesu Christo vocatis, atque servatis; optans illis, ut misericordia, pace, et caritate Domini compleantur. I. 1. Vulg. *Iacobi, his qui sunt &c.*

II. *Dilectissimi, omnem sollicitudinem faciens scribendi vobis*. Studium se dicit habuisse probabile, ut fidelibus scriberet de salute communi, ne falsis praedicatoribus credere debuissent; quos tamen in praedestinatione I. 3.

cognitos Domino fuisse testatur : qui divinam gratiam in luxuriam hereticam transferentes, dominatorem nostrum Iesum Christum denegare praesumunt. Commonens eos, quod Israheliticum populum semel de Aegypti terra liberavit, sed eos, qui minime crediderunt, iustitie suae indignatione consumpsit: Angelos autem, qui gloriam nativae dignitatis amittere delegerunt, reservat iudicio suo, caliginosis vinculis inligatos. Sodomam quoque, et Gomorram, et finitimas civitates, quae graviter deliquerunt, obscena carnis vitia diligentes, consumptas perhibet, in exemplo ignis aeterni: dicens, maiestatem blasphemantibus periculum imminere semper exitii: in tantum, ut altercans cum diabolo Archangelus Michael de corpore Mose, ausus non fuerit blasphemiae inferre iudicium: tunc diabolus nomine Domini audito discessit.

I. 10. Vul. *quaecumque quidem ignorant*

III. *Hi autem, quicumque quidem ignorabant, blasphemant*: et cetera. Malorum, bonorumque Angelorum positis exemplis, redit ad eos, qui de Domino Christo derogare praesumunt: dicens, eos divinitatem blasphemare,

quam

quam nesciunt : quae autem naturaliter, ideſt corporaliter, tamquam muta animalia noverunt, in eis se caeno perversitatis involvunt : in via illos Cain esse proclamans, et in Balaham idoli errore versari, et in Chore contradictionibus inveniri ; quem terrae vastiſſimus hiatus absorbuit; eorumque nequitias multiplici sententiarum brevitate definit : de quibus Enoch datur exemplum, qui ab Adam septimus prophetavit, tales in Domini disceptatione perituros.

IIII. *Vos autem cariſſimi, memores eſtote verborum, quae praedicta sunt*. I. 17. Memores eos dicit esse debere, quae et ab aliis Apoſtolis audierunt, ultimis venire temporibus delusores, in desideriis suis nequiter ambulantes; hi sunt animales divinum spiritum non habentes: illos autem dicit veraciſſima praedicatione completos debere mutuo permanere, et in Spiritu Sancto proficere, qui eis datus cognoscitur ad provectum: ita ut quosdam diiudicatos arguant, quosdam de aduſtione aeterni ignis eripiant; nonnullis misereantur errantibus, et conscientias maculatas emundent : sic tamen, ut

 pec-

peccata eorum digna execratione refugiant: quatenus in iudicio Domini laboris sui mercedem larga pietate recipiant; cui est honor, potentia, claritas, et potestas ante omnia secula, et nunc, et in omnia saecula saeculorum.

Vulg. *Epistola Catholica B. Iac. Apost.*

INCIPIT EPISTULA IACOBI

AD DISPERSOS.

I. 1. Vul. *Iacobus Dei, & Domini nostri &c.*

I. *Iacobus Iesu Christi servus, duodecim Tribubus, quae sunt in dispersione salutem.* Iacobus Apostolus scribit duodecim Tribubus Israheliticis, quae in dispersione morabantur, secundum illam comminationem Domini, quae dicit, *et dispergam vos in omnes Gentes:* ipsis enim debuit consolatio praestari, qui maxime videbantur affligi.

I. 2. II. *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis.* Gaudium dicit potius aestimandum, quando nos temptatio diabolicae perversitatis insequitur: quia bonae mentis patientia inde nascitur, quam Deus Dominus coronare dignatur.

tur. Deinde ſicut bonus medicus dictat ſalutare remedium, ut ſi quis indiget ſapientia, ab illo magis petat, qui praeſtat dona gratuita. Sed in ipſis petitionibus non dicit haeſitandum, quia non poteſt accipere, qui dubitanti animo cognoſcitur poſtulare. Deinde commonet hominum perverſitates, ut humilis in beatitudine ſibi collata gratuletur, dives autem gaudere debet, quando ſe humiliatum eſse cognoſcit; quoniam mundi iſtius divitias, tamquam forma florifera, videmus poſse tranſire. Redit iterum ad illa que coeperat, beatum dicens, qui aequanimiter temptationem ſuffert; quando in illa diſceptatione, Dominica corona illi vitae probatur eſse poſita.

III. *Nemo cum temptatur, dicat, quia a Deo temptatur*: et reliqua. Deum perhibet non eſse temptatorem malorum, ſed a propriis concupiſcentiis unumquemque poſse temptari: concupiſcentia ſiquidem dum concepta fuerit, producit peccatum, peccatum vero dum conſummatum fuerit, generat mortem: et ne ſuis viribus boni aliquid imputaret humana fragilitas, I. 13.

omne datum optimum , *et omne donum perfectum de ſurſum* a Patre luminum perhibet poſſe deſcendere ; a quo ſacro baptiſmate gratuite nos , non meritis , dicit eſſe progenitos ; ut novae recreationis ſimus initium . Monet etiam , ut veloces ad audiendum , tardi autem ſive ad loquendum , ſive ad iracundiam eſſe debeamus : quoniam iracundia humana divinam non poteſt implere iuſtitiam ; et ideo malitiam , atque inmunditias abicientes , ſub manſuetudine verbum debemus accipere , quod nos poſſit in illa reſurrectione ſalvare.

I. 22. IIII. *Eſtote autem factores verbi* , *et non auditores tantum* . Ammonet nos , non tantum auditores legis , ſed debere potius eſſe factores : quoniam ſi quis auditor ſolummodo legis fuerit , illi fit ſimilis , qui ſe in ſpeculum contuetur ; et cum diſceſſerit , oblitus ſui propria imaginatione deluditur : qui vero factis impleverit legem libertatis, atque in eadem fixa voluntate permanſerit , operatione ſua beatus habebitur . Si quis autem religioſorum fuerit nimia procacitate verboſus , huius fit omnino vana religio ; illa eſt enim
apud

apud Deum laudabilis conversatio, si non simus in loquacitate proni, sed ad mandata ipsius facienda studiosissime praeparati.

V. *Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi*. Fidem Domini Iesu Christi personarum non dicit acceptione pensandam; ut in honore dives, in contemptu pauper habeatur: quia nimis iniquum est, non de meritis hominem, sed de substantiae quantitate iudicare. Nam cum Deus in hoc mundo pauperes elegerit, quos Apostolos fecit, sacrilegium esse non dubium est, contra ipsius ire iudicia; deinde cum divites facultatum suarum praesumptione sint noxii, impium est pauperes despicere, qui nihil tale probantur assumere: maxime cum legatur; *diliges proximum tuum, sicut te ipsum;* et ideo si quis totam observaverit legem, eamque in uno mandato caritatis doceatur offendere, totius legis efficitur reus. Subiungit quoque, in illo districtum faciendum esse iudicium, qui nulli misericordiam fecit; nam quando fit misericordia, superexultat sine dubitatione iudicio.

II. 1.
V. *Christi gloriae*.
v. 8.

II. 14. VI. *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem*
Vulg. *non habeat.* *non habet?* Fidem sine bonis operibus neminem dicit posse salvare; nam si quis petat elemosynam, eique dicatur, *dat tibi Deus*, fideliter quidem dicitur, sed minime Domini iussa complentur:
Luc. VI. 30. quando ipse praecepit, *omni petenti te tribue*. Fidem vero sine operibus esse mortuam, per daemonum exempla confirmat; iterumque docet, Abrahae perfectam fuisse fidem, quando filium suum sacris altaribus obtulit immolandum. Raab quoque meretricis similitudinem ponit; quae non fide tantum, sed opere iustificata cognoscitur: probans per omnia, ex operibus iustificari hominem, non ex fide tantum posse salvari.

III. 1. VII. *Nolite plures magistri fieri, fratres mei*: et cetera. Vetat multos magistros fieri, cum linguae procacitate saepius doceatur offendi; nam si quis in verbo non deliquerit, hic videtur esse perfectus: corpusque suum subdit edomitum; nam sicut frenis equos, naves gubernaculis regimus, magnas autem silvas modico igne succendimus; ita et lingua nostra parvum quidem

dem membrum est, sed magna exultatione dilatatur: nam cum omnes bestiae mansuescere possint, sola lingua incontinens non potest edomari; quando per ipsam benedicimus Deum, et per ipsam hominem blasphemamus; qui ad imaginem, et similitudinem eius factus esse dinoscitur. Facit etiam comparationes aptissimas, ut cum omnia servent ordinem naturae suae, sola lingua in disciplinae regulis permanere non possit; et ideo quicumque sapiens est, ostendat conversationem suam in mansuetudine, et sapientia moderata.

VIII. *Quod si zelum amarum habetis, et contentiones in cordibus vestris*. III. 14. Amarum zelum viros non decet habere perfectos; quoniam talia non superne data, sed diabolica fraude probantur esse concepta: nam ubi zelus, et contentio, ibi inconstantia, et omne opus pravum: quod divina damnat auctoritas; sapientiam vero salutarem multifaria laude concelebrat, quae superna inspiratione conceditur: dicens, eam in pace seminare, et in ipsa corda fidelium contineri; bella vero, et lites ex concupiscentia perhibet na-

nasci ; unde humanum genus constat affligi . Hinc etiam generatur , quod male petentes bonorum praemia minime consequuntur ; quoniam qui amicus est mundo , inimicus est Deo : subditi ergo simus Christo , ne tradamur iuste diabolo , ut qui captivat , a nobis fugiat , et proximetur ille , qui liberat : nam si visus noster in afflictione mutetur , et laetitia convertatur in moerorem , tunc nos Dominus exaltat , si nosmet sibi prostratos esse cognoscat .

IV. 1. Vulg. sine de VIIII. *Nolite detrahere de alterutrum* : et reliqua . Hic docet , quoniam qui detrahit fratri , detrahit legi , et se constituit improbum iudicem ; cum unus sit Dominus , legislator , et iudex . Arguit quoque illos , qui aliquam rem facere dementer assumunt , in sua voluntate ponentes , quod constat in voluntate Domini constitutum : hos dicit ignorare , quod supervenien-te die possit accidere ; saepe enim flatum reddunt , qui superbiam suam improba elatione distendunt . Quapropter divitibus saeculi dicit esse plorandum , quoniam in quibus videntur praesumere , consumta certum est dispe-

perire : docens, graviſſimum eſſe malum ultimis theſaurizare temporibus; quando vicino iudicio Domini, iam deberet fructus bonae operationis inquiri : imputans Iudaeis occidiſſe iuſtum, qui ad eos cognoſcitur veniſſe ſalvandos.

X. *Patientes igitur eſtote fratres, uſque ad adventum Domini*: et cetera. V. 7.
Ammonet fideles, ut uſque ad adventum Domini debeant eſſe patientes, quando et agricolae huius mundi matutinum fructum, et veſpertinum pro temporis qualitate percipiunt. Iudicem quoque dicit non eſſe diutius ſuſtinendum, quando eum ante ipſas mundi ianuas ſtare confirmat; ſuadens eis, ut exemplum patientiae ſuſcipiant a prophetis, qui longis ante temporibus adventum Domini ſuſtinere decreverunt. Iob quoque viri ſanctiſſimi datur exemplum, qui tolerando paſſiones ſuas laudabiliter vicit, et diabolicas fraudes Domino praeſtante ſuperavit : ſub pio ſiquidem principe nullus perit, niſi qui liberationem ſuam ſperare contemſerit.

XI. *Ante omnia, fratres mei, nolite iurare*: et ſequentia. Poſt omnes ammoni- V. 12.

monitiones salutarem regulam fidelibus praestat, dicens, nullatenus esse iurandum, sed debere dicere Christianum, esse quod est, et non esse quod non est: nam si quis alterius praegravatur iniuria, vel corporis imbecillitate quassatur, presbyterum dicit adhibendum, qui oratione fideli, et olei sancti perunctione concessa, salvet eum, qui videtur afflictus: peccata quoque illis demittenda promittens, qui alterutra fuerint oratione visitati; orationem vero assiduam iusti multum dicit praevalere ante conspectum Domini. Eliae denique subiungit exemplum, qui et caelos verbo suo clausit, et iterum eos cum precaretur aperuit: in summa concludens, quoniam qui ab errore fratrem liberaverit, studio caritatis peccatorum suorum vincla dissolvit.

EXPLICIT EPISTULARUM CANONICARUM.

IN-

INCIPIT

PROLOGUS
DE COMPLEXIONIBUS ACTUUM APOSTOLORUM ET APOCALYPSIS IOHANNIS.

UCAS, Unus Evangeliſtarum, qui doctrinam Domini caeleſti veritate conſcripſit, Actus quoque Apoſtolorum fideli narratione complexus eſt; ut geſta beatorum praeceptis Dominicis concordi gratia conſonarent. Hoc nos in ſeptuaginta duobus capitibus complexi, ſingulis quibuſque locis ad breviationem ſuam credidimus annotandum; ut revera facer Actus Apoſtolorum, ſicut ipſe Lucas Evangeliſta teſtatur, eodem numero, quo electi ſunt, clauderetur. Decuit enim, illum ordinem quantitatem habere librae, qua dedicatus caeleſti probatur

eſſe

esse iustitiae. His Actibus Apocalypsen beati Iohannis forsitan convenienter adiunximus; quia caeleste regnum mirabili narratione describit; quoniam talibus viris habitatio tanta praestabitur. Hanc triginta tribus capitibus aetatis Domini Christi dividendam esse curavimus; ubi et triginta significant caelorum culmen excelsum, et sanctae Trinitatis associatur adoranda perfectio. Difficile opus, obscure dicta brevius velle perstringere; cum sint latius dicenda, quae volumus explanare: sed quoniam hunc librum Tychonius Donatista subtiliter, et diligenter exposuit, providente Deo, qui saluti nostrae antidotum conficit ex venenis; propter brevitatis propositae necessitatem aliqui novi perversi dogmatis sensus praetereundi noscuntur, ut Lectorem nostrum non tam satiare, quam introducere videamur; quando sine damno intellegentiae suae in illo reperit quod ortodoxus, et diligens lector inquirit.

EXPLICIT PRAEFATIO.

IN-

INCIPIT

LIBER II.

COMPLEXIONUM

Actuum Apostolorum, et Apocalypsis Sancti Iohannis,

CASSIODORII SENATORIS iam Domino praestante conversi.

INCIPIUNT COMPLEXIONES IN ACTUS APOSTOLORUM ET APOCALPYSIN.

ACTUUM APOSTOLORUM.

I. *PRimum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quae coepit Iesus facere, et docere*: et cetera. Evangelii sermone comple- I. 1.
to, quem post resurrectionem Domini Lucas fecisse commemorat, Actus quoque Apostolorum, scribens ad Theofilum, se collegisse testatur; ut fidei Christianae indubitata perfectio certissimis testimoniis appareret: primum dicens, ad Patrem ascensurum Iesum Chri-

Chriſtum praecepiſſe diſcipulis ſuis, ne ab Hieroſolymis diſcederent, ut quamvis eſſent baptizati, Spiritus ſancti plenitudine complerentur.

I. 6. II. *Igitur qui convenerant, interrogabant eum:* et reliqua. Interrogatum dicit Dominum Chriſtum ab his, qui convenerant, ſi praeſenti tempore regni Iſraelitici reſtitutio fieret, quam promiſit eſſe venturam: definitionem vero temporis ipſius ad utilitatem magis noſtram conſtat eſſe denegatam: ſed illis magis praedicatum eſt, quod quinquageſimo die accepturi eſſent Spiritus Sancti virtutem, quatenus in omni terra perfectae fidei magnalia teſtarentur.

I. 9. III. *Et cum haec dixiſſet, videntibus illis, elevatus eſt, et nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum;* et cetera. Inter illa verba, quae ſuperius dixit, videntibus Apoſtolis, aſcendiſſe Dominum ſubito teſtatur ad caelos; et ne aliquis tale miraculum fantaſtica crederet imaginatione monſtratum, adſtitiſſe illis dicit Angelos Dei, dicentes, *quid iſta miramini? ſic ad iudicandum eum de medio veſtri conſtat adſumptum.* Tunc a Monte Oliveti, ubi haec ge-

sta sunt, Hierosolymam reversos dicit Apostolos, et introisse caenaculum, ubi in unum undecim, quorum dicit nomina, commanebant. Perseverabant autem in orationibus suis cum sanctis mulieribus, et Maria Matre Domini, vel fratribus eius, ne ab ipsis discederet, qui videbatur assumtus.

IIII. *Et in diebus illis surgens Petrus in medio fratrum dixit*: et reliqua. I. 15.
Tunc Beatus Petrus, centesimi octavi Psalmi recordatus exemplum, dixit in v. 8.
medio fratrum, qui erant circiter centum viginti: *oportet nos, Iuda traditore summoto, * duodecimo discipulo cogitare*: quatenus perfectus ille numerus compleretur. Tunc in medio statuentes Ioseph, et Matthian, oratione facta sortes miserunt, et electio cecidit super Matthian, et ipse duodecimus est annumeratus Apostolus. suppl. *de*

V. *Cum complerentur dies Pentecosten, erant omnes pariter in unum*: et reliqua. Impletis igitur quinquaginta diebus; sicut eis promiserat Dominus Christus, subito factus est vehemens de caelo sonus, adveniente Spiritu Sancto, cunctisque in ipsa domo sedentibus supra caput caelestis ignis ap- II. 1. Vulg. *Et cum &c. in eodem loco.*

 paruit;

VII. *Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David* : et cetera. Et quoniam Petrus Apostolus David fecerat mentionem, qui apud Iudaeos propheta venerabilis habebatur, praedicationis suae ex ipso faciens occasionem, mortuum tamen eum probat, et sepulchrum eius dicit apud eos esse : cum ipse prophetaverit carnem Domini Christi corruptioni nullatenus subiacere ; quem Deus resuscitavit a mortuis, et promissiones Patris plenissima veritate percepit : ab ipso perhibens, donum, quod cernebatur, fuisse collatum ; nam eum Dominum fuisse, David centesimi noni Psalmi exemplo probatum est : qua praedicatione compunctos triamillia virorum, penisos, et baptizatos esse testatur. II. 29.

VIII. *Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum* : et reliqua. Dum hi, qui conversi fuerant, in suscepta doctrina devotissime permanerent, et Apostoli saepius miracula magna monstrarent, timoris Domini, et fidelis populi cottidie fiebat augmentum : erat autem credentium magna concordia, ut substantiam propriam unusquisque venderet, quidquid II. 42.

K 2 esset

eſſet fratri neceſſarium , utique prae-ſtaretur ; ad templum quoque conveniendi , erat illis magna devotio ; cibum etiam ſuum in ſimplicitate cordis cum gratiarum actione ſumebant : propter quod eorum numerum propitius Dominus ſemper augebat . Petrus autem , et Iohannes , cum templum orationis cauſa conſcenderent , claudum ex utero matris ſuae adpraehenſa manu robuſtis fecerunt ambulare veſtigiis : quod populi videntes inaeſtimabili ſunt ammiratione completi ; eiſque videndi ſtudium magis ac magis impenſa devotione creſcebat .

III. 12. VIIII. *Videns autem Petrus reſpondit ad populum:* et cetera . Videns Petrus Apoſtolus ſtudia fidei populis concita , ſe in talibus factis non dicit intuendum , ſed Dominum Chriſtum glorificandum , quem ipſi crucifigere decreverunt : imputans eis cetera , quae in Domini paſsione fecerunt , ipſum dicit talia praeſtitiſſe , quae humanas vires probantur excedere ; hortans eos, ante iudicii tempus ad ipſum debere converti ; ut veniam ſui mereantur erroris : huic enim eſſe per omnia oboediendum , Moſe teſtimonio comprobavit :

bavit: ipse enim promissus est in Abrahae semine, qui unumquemque a sua posit salvare nequitia.

X. *Loquentibus autem illis ad populum verba haec*. et quod sequitur. Videntes principes, et sacerdotes, vel reliqui primates Iudaeorum credidisse Apostolis circiter quinque millia virorum, mittendos eos in carcerem censuerunt, ne illis universa crederet multitudo. Alio die, facto concilio, praesentatos interrogabant, in qua virtute, aut in quo nomine talia miracula facere potuissent. Petrus Apostolus, ut solebat, clara voce professus est, in nomine Christi hoc factum fuisse miraculum; qui est *lapis*, sicut in CXVII. Psalmo legitur, *angularis*; quem Iudaei quidem crucifigendum esse putaverunt, sed Deus illum suscitavit a mortuis. Tunc eorum ammirantes confidentiam, quos litteris eruditos esse non noverant, cognoscentes etiam, eos fuisse cum Christo, ipsa veritate permoti sunt; et statuerunt eis, ne ulterius in nomine Iesu Christi praedicare debuissent.

IV. 1. in Vulg. nō habemus *verba hac*.

v.11.Vul. *factus est in caput anguli*.

XI. *Petrus vero, et Iohannes respondentes dixerunt*: et cetera. Sacerdoti- IV. 19.

 bus

grum pretium obtulit, inlaesus abscessit; Ananias vero, cum Sapphira uxore sua, qui venditae villae pretium fraudaverunt, maledicti in conspectu omnium infelices animas reddiderunt; et ipsi extulerunt virum, qui uxorem ipsius exanimem postea portaverunt. Quo facto timor omnibus crevit, et fides, et Apostolorum praedicatio iugiter augebatur: adversantium vero nullus se illis audebat adiungere: quoniam circa eos favor populi subinde crescebat; quando aegroti eorum verbo Apostolorum, et transeuntes umbra Petri sanati sunt: quod non solum civitatis eius populi, sed vicinarum quoque urbium crescente fide faciebant. *f. transeuntis*

XIII. *Exurgens autem princeps sacerdotum, et omnes, qui cum illo erant: et reliqua.* Cognitis talibus princeps sacerdotum, et reliqua haeresis Sadduceorum, repleti sunt zelo magno, et detentos Apostolos positis custodibus in publicum carcerem retruserunt: quos Angelus Domini apertis ianuis educens, praecepit, ut more solito in templo populos docerent. Hoc ignorantes principes, et sacerdotes alio die V. 17.

ad publica claustra miserunt ; qui reperientes carcerem diligenter servatum, nullum tamen eorum, quos pridie retruserant, invenerunt ; sed aliis indicantibus agnoverunt eos, quos quaerebant, in templo populis Domini magnalia praedicare. Tunc ad synagogam abiens magistratus, sine vi aliqua eos deduxit ad concilium ; iterumque illis inhibere praedicationem solitam temptaverunt. Tunc Petrus, et Apostoli accepta fiducia verbum
sic Domini constanter elatabant : unde illi vehementer irati, interficere illos, quoniam populus in timore erat, occultis machinabantur insidiis.

V. 34. Vul. *honorabilis &c.* supplend. *Gamaliel, quem &c.*

XIIII. *Surgens autem quidam in concilio Fariseus nomine Gamaliel, legis doctor, dixit.* * Quem etiam Paulus laudat Apostolus ; voce publica persuasit ab Apostolorum persecutione cessandum ; dicens : *si ab hominibus est praedicatio eorum, exemplo Theodae, et Iudae Galilei, sine dubitatione frustrabitur ; si vero a Deo fuerit, nequaquam ab aliqua potestate poterit dissipari.* Tunc caesos Apostolos abire fecerunt, denuntiantes illis, ne in talibus ulterius praedicationibus miscerentur : sed illi

illi Gentibus verbum conſtantius praedicabant. Interea factum eſt murmur Graecorum, quod viduae ipſorum in miniſterio cottidiano contemtu deſpicabili tractarentur; pro qua re poſiti ſunt ſeptem electi viri, qui diacones facti ſunt, ut talia moderato ordine amminiſtrare debuiſſent: Apoſtoli vero ſolis praedicationibus inharerent; qui honor ſupra eos manus etiam impoſitione ſacratus eſt: et turba ſacerdotum oboedire Domino illo tempore feſtinavit.

XV. *Multa etiam turba ſacerdotum* VI. 7.
oboediebat fidei: et reliqua. Unus igitur eorum, qui ad diſpenſationem menſarum fuerant electi, nomine Stephanus, in virtute Domini Chriſti ſigna, et prodigia magna faciebat: et quoniam eius praedicationibus nullus infidelium poterat obviare, contra ipſum falſi teſtes adducti ſunt; qui dicerent, eum in Deum, et Moſe verba dixiſſe blaſphemiae: quem in concilio conſtituentes, de dictis talibus inquirere voluerunt. Tunc ille occaſione reperta, ordinem veteris teſtamenti, qui pertinebat ad Dominum ſalvatorem expoſita veritate narravit.

Simon magus diabolicis artibus omnino notissimus, miracula tanta conspiciens, ipse quoque baptizari festinanter expetiit: sed cum Samaria Spiritum Sanctum in perpositione manus Petri atque Iohannis Apostolorum devoti susciperent, obtulit eis pecunias, ut ipsi quoque concederent, quatenus et eius impositione manus Spiritus Sancti gratia praestaretur: quem Petrus digna increpatione redarguit, dicens, non esse illi partem cum fidelibus, qui Spiritum Sanctum pecunia credebat esse promerendum: qui tali reverberatione convictus, petebat labiis pro se orari, quod in corde non habuit. Apostoli vero per multa castella Samariae verbum Domini minime praedicare desinebant.

XVIII. *Angelus autem Domini locu-* VIII. 26.
tus est ad Philippum, dicens: et reliqua. Philippus et Angelo commonetur, ut pergat ad viam, unde Candacis reginae transiturus erat Eunuchus: iste revertens de Hierusalem, quam pro devotione mentis suae venerat adorare, sedebat in curru, Esaiae Prophete locum illum legens, ubi ait,
tamquam ovis ad occisionem ductus est, Is. LIII. 7.

Vul. v.32. *et ficut agnus coram tondente, fic non*
tondente fe sine voce *aperuit os fuum* : et reliqua. Tunc ad
eum Philippus ait; putas ne, quae
legis, intellegis? Eunuchus vero fecit eum currum confcendere; et fibi fcripturarum fecreta revelare; quae fideli mente percipiens, in itinere aquam confpexit, et ardore mentis incenfus, baptizari fe protinus poftulavit: quo facto Spiritus Sanctus fupra Eunuchum cecidit, et Philippus fubita tranflatione difparuit; inventufque eft in Azoto verbum Domini folita praedicatione
diffeminans.

IX. 1.
Vulg. *fpirans minarum & cadis* * XVIIII. *Saulus autem adhuc fpirans minas, et caedes in difcipulos Domini*: et cetera. Paulus autem adhuc fideles Domini nocere difponens, a principe facerdotum poftulavit epiftula, ut fi quos praedicatores Chrifti reperiret in Hierufalem, perduceret alligatos: quae magis ipfius fuit fine dubitatione folutio; nam in itinere ipfo dixit ei Dominus: *Saule, Saule, quid me perfequeris*? quo verbo tremefactus in faciem fuam corruit, et captus oculis, Damafcum alienis manibus perductus intravit: in qua civitate erat difcipulus Ananias, cui relatum eft, ut iret

ad

ad Paulum, et manus inpositione ei redonaret aspectum : sed Ananias pristinorum memor, Domino respondit, Paulum esse persecutorem Ecclesiae, ita ut nuper a principibus accepta potestate fideles Domini vinculis alligaret; cui respondit divina clementia : vas electionis factum, quem prius scelerata noverat iniquitate completum.

XX. *Et abiit Ananias, et introivit in domum, imposuitque ei manum, et dixit*. Ananias ingrediens ad Paulum, impositione manus oculos eius squamis cadentibus emundavit; qui in Christi nomine baptizatus, cibi quoque perceptione refectus est : quippe triduano fuerat ieiunio fatigatus : tunc superna pietate respectus, in Christiano dogmate convalescens, verbum Domini in synagogis praedicabat, feliciter immutatus. Post aliquot vero dies contra eum quoque Iudaeorum armabantur insidiae; qui a discipulis in sporta positus, et clam de muro per funem demissus, Hierusalem usque pervenit : qui per Barnaban praesentatus Apostolis, retulit eis quae illi Domini munere contigissent : tunc illis carissima societate coniunctus, simul praedicabat

IX. 17. V. *& imponens ei manum, dixit.*

populis convocatis. Pro qua re plurimi in Domini virtute crediderunt; unde factum est, ut Petrus multis diebus apud quemdam Simonem coriarium commaneret.

XXII. *Vir autem quidam erat in* X. 1.
Caesarea, nomine Cornelius: et reliqua. Cornelius gentilis, habitans in Caesarea, elemosynis, et orationibus vacans, vidit in visu Angelum Dei, dicentem sibi: *orationes, et elemosynae tuae ad conspectum Domini pervenerunt: mitte in Ioppe ad Petrum, qui in domo corriarii Simonis hospitatur, ut ad te propere veniat salvandum*. Petro autem in supradicta domo posito, circa horam diei sextam cum esuriret, et gustare vellet, supra eum cecidit mentis excessus; viditque vas, velut candidum linteum, in quo erant omnia quadrupedia, et serpentia, et volatilia, summitti de caelo; et facta est vox ad eum: *surge Petre, macta, et manduca*: paulo post: *quae purificavit Dominus, tu ne dixeris inmunda*: quod factum est tertio; et vas receptum constat in caelos: significabat enim Domino Christo totius mundi gentes esse credituras.

V. *ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Et nunc mitte viros in Ioppen, & accersi Simonē quēdā, qui cognominatur Petrus. Hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, cuius &c.*

V. v. 13. *occide.*

V. v. 15. *commune ne dixeris.*

XXIII.

rum Dominum esse praedicavit; quem Iudaei crucifigendum decreverunt, qui resurgens a mortuis quadraginta diebus conversatus est cum discipulis suis; et cetera, quae Christianae fidei ordo poscebat: quo loquente cecidit supra credentes Spiritus Sanctus, et nimium gavisi sunt, qui venerant cum Petro, quoniam et in Gentibus talia praestare dona cernebant. Tunc eos iussit in nomine Christi gratiam baptismatis adipisci; qua opinione vulgata, fratres, qui erant in Iudaea, gaudio summo completi sunt. Petrus autem pergens Hierosolyma verbum Domini continua devotione praedicabat.

Gente, qui timet eum, & operatur iustitiam acceptus est illi.

XXV. *Cum ascendisset autem Hierosolymam, disceptabant adversus illum, qui erant ex circumcisione.* Cum ascendisset Petrus ad Hierosolymam, disceptabant cum ipso Iudaei fideles, cur ad habentes praeputium introisset, et cum eisdem manducasset. At ille, quali fuerit visione commonitus, et quid sibi sit a divinitate praeceptum, sub veritate narravit: quibus auditis cuncta plebs Deo gratias egit, quoniam Dominus Christus et Gentibus paenitentiam vitalem, et Spiritus Sancti dona largitus est.

XI. 2. Vulg. *Petrus Ierosolymam*

XI. 19. XXVI. *Igitur illi, qui dispersi fuerant a tribulatione, quae facta fuerat:* et reliqua. Illi, qui dispersi fuerant in Stephani passione, perambulaverunt usque Phoenicen, et Cyprum, et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Iudaeis; sed tamen inter ipsos fuerunt aliqui, qui cum ingressi fuissent Antiochiam ad Gentiles, praedicationis verba loquebantur: quibus magna populi credidit multitudo: cuius rei usque Hierosolymam sermo pervenit. Missus autem ab Apostolis Barnabas, quod de ipsis dictum fuerat, adprobavit; gavisus est plurimum, et hortabatur multos, ut in cepto proposito permanerent: audiens quoque Barnabas, quod Saulus esset in Tharso, perrexit ad eum: quem Antiochiam usque perducens, in ecclesia cum eodem anno toto praedicasse cognoscitur, et multos convertisse declaratur: ubi Christiani sunt primitus nuncupati. In his autem diebus supervenerunt prophetae, qui venturam famem, quae facta est sub Claudio principe, nuntiarent: discipuli vero quae invenire poterant, habitantibus in Iudaea fratribus per manus

V. & illi quidem

Bar-

Barnabae, et Pauli destinasse memorantur.

XXVII. *Eodem autem tempore inmisit Herodes manu, ut affligeret quosdam de Ecclesia*. Herodes rex Iacobum fratrem Iohannis verbum Domini praedicantem impia praesumptione trucidavit: unde se videns Iudaeis placuisse, et Petrum misit in carcerem, adponens illi sexdecim milites; qui eum magno studio custodirent; pro quo totius Ecclesiae incessanter fundebatur oratio; qui ante diem destinati iudicii visitatus ab Angelo, et catenarum nexibus, et custodum periculis noscitur fuisse liberatus: itaut quod veraciter agebatur fieri putaret in somnis: qui tamen ad se reversus, manifesta veritate cognovit, quod eum Dominus per Angelum suum liberare dignatus est. Veniens autem ad domum Mariae matris Iohannis, ubi orabat pro ipso fidelium multitudo, ostium crebro pulsans tandem ingressus est, eosque docuit, quemadmodum de custodiae nexibus veniente Angelo fuerat absolutus: quod praecepit Iacobo, aliisque fratribus nuntiari.

XII. 1. leg. *manum*, vel *manus* Vulg. *misit Herodes rex manus*

XXVIII. *Facta autem die, erat* XII. 18.

 non

Vul. *non parva* *non modica turbatio inter milites:* et quod sequitur. Die autem facto inter custodes carceris magna coepit esse contentio; quemadmodum Petrus tot vigilias hominum, et tot catenas evasisset. Herodes autem Rex non invento Petro custodibus vehementer iratus est, quos praecepit adduci; ipse autem in Caesaream, Iudaeamque descendens, a populis, quoniam erat illis iratus, redempto Blasto cubiculario, magna supplicatione placatus est: ubi indutus regia veste, pro tribunali sedens adversus Dominum nimis superba locutus est: quem percussit Angelus Domini, eo quod non dedisset gloriam Deo; et scatens vermibus expiravit. Fides autem Domini conspectis talibus ubique crescebat. Barnabas autem, et Saulus assumpto Iohanne, qui cognominatus est Marcus, ab Hierosolymis exeuntes, Antiochiam usque profecti sunt; ubi prophetarum, et doctorum beata congregatio cernebatur: quibus Sanctus Spiritus dixit, ut Barnaban, et Saulum minime retinerent, sed permitterent illos facere, ad quod electi esse videbantur: qui venientes Salaminam, per totam insulam

V. *a Iudaea in Caesaream*

lam usque Paphum praedicaverunt verbum, quod eis fuerat Domini dignatione commissum. Interea repererunt
pseudoprophetam Iudaeum, nomine V. *Qui e-*
Bariesum, qui eis apud Sergium Pro- *rat cum*
* consulem, et Paulum prudentem nisus *Proconsu-*
est obviare, sed compressus Domini *le Sergio*
virtute nihil valuit. *Paulo, vi-*
ro pruden-
te

XXVIIII. *Saulus autem, qui et Paulus, repletus Spiritu Sancto, dixit*. XIII. 9.
Exsequitur quod superius coepit; nam V. *innu-*
audientibus Sergio Proconsule, et Pau- *ens in eū,*
lo prudente Paulus Apostolus reple- *dixit*
tus Spiritu Sancto Bariesum pseudoprophetam vehementer increpavit: et ut illa invectio facta dilectione Domini
monstraretur, dixit ei: *eris caecus, so-* V. v. 11.
lemque usque ad tempus penitus non vi- *non videns*
debis: cui tenebrosa caligo superveni- *Solem*
ens ita naturalem clausit aspectum, ut alienas manus quaereret, quarum praesidio fultus abscederet: cuius miraculi ostensione comperta, iudices videntes conversi sunt, credentes revera doctrinam esse summi Dei, quae talibus miraculis probabatur ostendi.

XXX. *Et cum a Papho navigassent* XIII. 13.
Paulus, et qui cum eo: vel reliqua.
Dum Paulus, atque Barnabas cum ce-

teris, qui simul venerant, a Papho navigassent, * Pergem Pamphiliae, et transierunt: unde Iohannes discedens ab eis, Hierosolymam est reversus. Paulus vero, et Barnabas ambulantes Pergem, venerunt Antiochiam Pisidiae; ubi ingressi synagogam, audierunt legi prophetas, et legem: ad quos miserunt principes synagogae; ut si quis ex ipsis haberet verbum exhortationis, ediceret, sicut in aliis civitatibus credita sibi veritate fecerunt. Tunc Paulus facto manu silentio, populis doctrinam Christi Domini praedicavit; prophetarum testimoniis, quae dicebantur ostendens; ut eos ad plenissimam fidem patefacta veritate perduceret: contestans eos, solum esse Dominum Christum, qui austeritatem legis gratiae suae dono iustificat: cavendum ne, sicut scriptura monet, nolint credere, quae eos ipsa veritas cognoscitur ammonere.

deest venerunt

XIII. 42. V. XXXI. *Exeuntibus autem illis, rogabant, ut sequenti sabbato loquerentur sibi verba Dei.* Exeuntes igitur synagogam Paulum, et Barnaban precabatur turba Iudaeorum, ut iterum sabbato veniente de Christo Domino verba

loqueretur sibi verba hec

verba geminarent : sequenti vero sabbato, dum studiosissime ad audiendum populi convenissent, zelo magno commoti quidam Iudaeorum contradicere temptaverunt ; quibus Paulus , Barnabasque respondit : *oportebat quidem vobis primum loqui verbum Dei , sed quoniam repulistis illud , sic ut mandatum nobis est , transimus ad Gentes* : quo dicto gratificati Gentiles Christianum * daugma prontissima mente receperunt. Dolentes autem contradictores concitaverunt honestas mulieres, primosque civitatis , et Barnaban , Paulumque de suis aedibus expulerunt ; qui venientes Iconium converterunt multos ad Dominum : iterumque illis per adversarios seditio concitata surrexit, quae tam cito Domino iuvante placata est; unde factum est , ut alii cum Apostolis , alii sentirent utique cum Iudaeis.

Vul.v. 46. *repellitis illud, & indignos vos iudicatis aeternae vitae, ecce convertimur ad Gentes.*

* leg. *dogma*

XXXII. *Cum autem factus esset impetus Gentilium , et Iudaeorum cum principibus suis*: et reliqua. Cum Paulum, et Barnaban Iconii concitata seditio extinguere voluisset , confugerunt Lytran , et Derben , vel alias Lycaoniae regiones , ibique populus cunctus in Christianam religionem mutatus XIV. 5.

vel pro *et*

tatus est. Lystris autem quidam vir ab utero matris suae pedibus iacebat infirmus; cui magna voce praecepit coram omnibus Paulus in nomine Iesu Christi intuens, *sanus surge vestigiis*. Quod cum vidisset turba Lycaoniae, putantes non homines esse, sed Deos, sacrificia illis offerre pecudum, more patrio festinabant. Tunc Barnabas, et Paulus scissis vestibus similes eorum mortales se modis omnibus asserebant; sed ista virtute sua peragere Dominum Christum, qui fecit caelum, et terram, et omnia, quae eorum ambitu continentur: qua ratione placati vix a deliberata immolatione remoti sunt.

XIV. 18. XXXIII. *Cumq. ibi commorarentur, et docerent, supervenerunt quidam ab Antiochia*: et cetera. Igitur cum Paulus, et Barnabas Lystris sub magna civium devotione morarentur, supervenerunt quidam sceleratissimi Iudaei, qui persuadentes turbis, Paulum lapidibus caesum quasi mortuum foras castra traxerunt. Qui surgens cum discipulis suis civitatem, de qua expulsus fuerat, invicta fiducia sanus intravit: alio vero die cum Barnaba Derben usque profectus est: ubi praedi-

In Vul. colon primũ non habetur.

dicans Verbum, multos convertit ad Dominum; exindeque iterum Lystram, Iconium, Antiochiamque reversi sunt: confirmantes animos discipulorum, ut in traditis sibi regulis constanter insisterent: quibus constituentes presbyteros, cum ieiunatione praedicati sunt, Dominoque eos sancta commendatione reliquerunt.

XXXIIII. *Transeuntesque Ipsidiam, venerunt Pamphiliam:* et reliqua. Simili modo per diversas civitates praedicando, Antiochiam profecti esse referuntur: ubi in unum fidelibus aggregatis, rettulerunt, quanta Dominus Gentilibus praestitisset; ut aperto ostio fidei plenissimam illis dignatus fuerit monstrare veritatem. Sed cum ibidem aliquanto tempore morarentur, quidam falsi monitores persuadebant Gentilibus, qui iam suscepta praedicatione crediderant, non eos posse salvos fieri, nisi circumcisionem perciperent, sicut per Mosen Dominus imperavit: quae res dissensionem fecit in populis. Tunc placuit ut super hac quaestione interrogarentur, qui erant Hierosolymis constituti; quatenus eorum consensu altercatio suborta finiretur: quo

XIV. 23. leg. *Pisidiam.*

per-

pergentes, per civitates, singulasque regiones narrabant, quanta Dominus Gentibus praestitisset: unde gaudium magnum cottidie crescebat in fratribus.

XV. 4. Vul. non hab. *magnifice*

XXXV. *Cum autem venissent Hierosolymam, suscepti sunt magnifice ab Ecclesia.* Dum Paulus, et Barnabas cum fratribus Hierosolymam venissent propter habitam quaestionem, ab Ecclesia cuncta cum magna gratulatione suscepti sunt. Ibi iterum inter Phariseos, qui iam crediderant, et Apostolos de circumcisione facta conquaestio est: Tunc Petrus Spiritu Sancto repletus docuit Gentiles, non circumcisione purificandos esse, sed fide; quod etiam Iacobus secutus Episcopus, qui frater Domini vocabatur, magnis ratiocinationibus, et prophetae testimonio comprobavit: dicens, sufficere Mosi, quod eius nomen in synagoga omni sabbato sub veneratione nominatur.

XV. 22. Vul. *cum omni Ecclesia &c. viros ex eis &c.*

XXXVI. *Tunc placuit Apostolis, et senioribus, et omni Ecclesiae eligere viros, et mittere Antiochiam.* Placuit Apostolis, et senioribus, qui Hierosolymis habitabant, Antiochiam mittere

cum

cum Paulo, et Barnaba Iudam, qui cognominatur Barsabas, et Sileam, per quem huiusmodi epistulam destinarunt; ne crederent circumcisionis sibi necessariam legem, sed ab idolis, fornicatione, et sanguine suffocato se tantummodo continerent; et in gratia Domini perseverantes bene se positos esse confiderent.

XXXVII. *Illi igitur dimissi descenderunt Antiochiam*: et reliqua. Supradicti Barnabas, et Sileas, cum Antiochiam venissent, fratribus epistulas congregata multitudine tradiderunt: quibus relectis gavisi sunt, causam scandali fuisse submotam. Iudas quoque, et Sileas, cum et ipsi essent prophetae, in eadem voluntate cunctorum pectora formaverunt: ubi aliquanto tempore commorati, dimissi sunt a fratribus, ut redirent ad eos, a quibus fuerant destinati. Sed Sileas ibi se tenuit; solus autem Iudas Hierosolymam est reversus. Paulus igitur, et Barnabas Antiochiae morabantur, verbum Domini docentes enixius: post aliquot vero dies Paulus, et Barnabas paterna iura commoniti; illas regiones recurrere decreverunt; in quibus XV. 30.

ver-

verbum Domini fuerat longe lateq. seminatum. Tunc propter Iohannem, qui et Marcus, dissensione facta, Barnabas assumpto Iohanne navigavit Cyprum; Paulus vero assumpto Silea profectus est Syriam, et Ciliciam confirmans Ecclesias, ut in traditionibus patrum mentis robore permanerent.

XVI. 1. XXXVIII. *Cumque circuissent has* V. *Pervenit*, absque præced. *nationes, pervenit Derben, et Lystram.* Paulus, dum circuisset nationes superius nominatas, in Derben pervenit, et Lystram: ibique reperit Timotheum quemdam, discipulum Gentili patre progenitum; quem volens secum ducere, circumcidit ad seditionem Iudaeorum subtiliter amputandam. Is, cum pertransiret propositas civitates, tradebat illis Christiana docmata, quae fuerant a reliquis Apostolis Hierosolymis constituta: quos volentes ire ad diversas civitates aliunde Spiritus Sanctus prohibebat, et alibi eos pergere commonebat. Nam cum venissent Troaden, Paulus vidit in somnis
v. 9. quendam Macedonem dicere; *transiens in Macedoniam. adiuva nos:* unde intellexerunt omnes, iter suum probitate rerum divinitus ordinatum, et ne-

necesse fuit gaudentes facere quod dignata fuerat Divinitas ammonere.

XXXVIIII. *Navigantes autem a Troade, recto cursu venimus Samothraciam*. Paulus igitur, et Sileas, cum a Troade navigassent, perambulantes aliquas civitates, venerunt Philippos, *quae est prima partis Macedoniae civitas, Colonia*. Ibi quedam mulier Lydia purpuraria credidit Christo, quae cum tota domo sua gratiam est baptismatis consecuta: apud quam rogati Apostoli fecerunt noctis ipsique mansionem. Alio die ad orationem euntibus puella eis habens spiritum pythonis occurrit: quae dominis suis questum magnum vulgata vaticinatione praestabat. Haec dum importuna sequeretur Apostolos, praecepit Paulus spiritui inmundo, exire ab ea, quae tenebatur obnoxia. Tunc domini eius quibus dementia ipsius erat causa compendi, in contumeliam Pauli magistratus, et populos armaverunt: quos caesos virgis, et traditos custodibus carcereis vinculis inligarunt. XVI. 11. V. *prima patria* *

XL. *Media autem nocte Paulus, et Sileas orantes laudabant Dominum*. Cum Paulus, et Sileas retrusi in custodia, XVI. 25.

ſtodia, media nocte laudes Domino perſonarent, ſubito terremotus factus eſt magnus, ita ut carceris ipſius fundamenta quaterentur: nam et oſtia patefacta ſunt, et omnium vinctorum ligamenta ſoluta ſunt; quod cum cuſtos carceris cognoviſſet, evaginato gladio ſe volebat extinguere: cui Paulus magna voce proclamavit, ne in ſe manus iniceret, cum ſibi creditos ibidem reperiret: qui incenſo lumine omnes ibi reperit, quos quaerebat. Tunc procidens ad pedes Apoſtolorum, ut ſalvus fieret, ſupplicavit: qui audiens verbum Domini, credidit, et cum omni domo ſua baptizatus eſſe cognoſcitur. Quos ad abitaculum ſuum perducens, plagaſque eorum perungens, appoſita menſa refecit; et laetatus eſt nimium, quod cum tota domo ſua Chriſti fuerit gratiam conſecutus: quo terremotu magiſtratus quoque commoti ſunt, et praeceperunt, ut Apoſtoli de cuſtodia linquerentur. Paulus reſpondit; cum Romani ſimus, et innocentes carceris vincula patiamur, clam exire non poſſumus; niſi ipſi veniant ad nos eiciendos, qui ſic iniqua iuſſerunt.

XLI.

XLI. *Nuntiaverunt autem magistratibus lictores verba haec : et cetera.* Auditis verbis Apostolorum, magistratus omnino timuerunt, quia se dixerant Romanos innocentes missos in carcerem, et euntes ad eos deprecati sunt, ut civitatem suam egrederentur inlaesi; quo facto, ad Lydiam venerunt, fratribusque suis per ordinem retulerunt, quanta illis Dominus praestitisset: exindeque promoventes, Thessalonicam pervenerunt: ubi ingrediens synagogam docebat eos, secundum scripturas sanctas oportuisse Christum Dominum pro salute nostra pati, et triduana celeritate resurgere, quod multi populorum, et nobiles mulieres credentes, Apostolis fidei probantur adiuncti: quos Iudaei zelo faciente concitatis seditionibus expulerunt; qui venientes in synagogam more solito disputabant; ubi nobiles eorum scripturas divinas diligentissime perscrutantes, Domino Christo ex magna parte crediderunt. XVI. 38.

XLII. *Cum autem cognovissent in Thessalonica Iudaei, quia et Beroeae praedicatum est verbum Dei.* Cum vero cognovissent Thessalonicenses Iudaei, in XVII. 13.

Be-

Beroea Apoſtolos de Chriſto praedicare, venientes illuc crebris ſeditionibus populos incitabant, dicentes, cavendos eſſe, qui orbem terrarum nova praedicatione confundunt. Tunc viſum eſt fratribus, ut Paulum transmitterent Athenas, Sileam autem, et Timotheum ad tempus aliquod ibi retinerent. Paulus autem veniens Athenas, per loca ſingula vehementius diſputabat, videns idolatriae deditam civitatem: qua opinione vulgata, comprehenderunt eum quidam civium, et duxerunt ad Ariopagum, ubi erat philoſophorum adunata collectio:
* quem alii ſeminiverbium, alii novorum daemoniorum praedicatorem eſſe dicebant. Tunc prudentes Paulo in medio conſtituto, deſiderabant audire doctrinam, quam longe lateque ſeminabat.

XVII.22. XLIII. *Stans autem Paulus in medio Ariopagi, dixit:* et reliqua. Paulus igitur in Ariopagi medio conſtitutus caeleſtis philoſophiae mella fundebat; inde pulcherrimum ſumens initium, quod inter eorum diverſa ſimulacra ſcriptum reperit, IGNOTO DEO. ut neceſſario quaererent, quem ipſi

ipsi incognitum sibi esse professi sunt: per ordinem praedicans Dominum Christum, qui omni potentia sua caelum fecit, et terram, et omnia, quae in eis sunt: convincens eos, etiam auctorum suorum evidenter exemplis, cum sint *genus Dei*, non debere eos colere manufacta. Nam cum audissent inter alia de surrectione mortuorum, multi crediderunt, alii vero putabant esse mendacium: post haec descendens ab Athenis, venit Corinthum, ubi praedicans Dominum salvatorem Iudeis, et Graecis Christianae religionis dogmata contradebat.

XLIIII. *Cum venissent autem a Macedonia Sileas, et Timotheus, instabant ut verbum Pauli* etc. Cum de Macedonia venissent Sileas, et Timotheus Corinthum, ubi erat Paulus; verbum Domini Paulus docebat instanter: sed non audientibus quibusdam Iudaeis, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos; *Christi Domini sanguis effusus vos oneret: ego autem, sicut mihi praeceptum est, ad Gentes vadam protinus instruendas*. Et emigrans ad Titum quendam, tunc docuit Archisynagogam Crispum, et cum tota domo sua, aliisque multis

XVIII. 5. V. *instabat verbo Paulus*. Grec. tex. *συνείχετο τῷ πνεύματι*.

Vul. v. 6. *sāguis vester super caput vestrū: mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam*

 Christia-

Christianae fidei praecepta suscepit : Quadam vero nocte Paulo Dominus dixit in somnis : *contradicentium vota non timeas ; ego autem sum tecum , et neminem te superare permitto*. Qua commonitione roboratus , annum , et sex menses fiducialiter docens , in eadem civitate consedit : qui propter novam praedicationem ad tribunal Proconsulis Gallionis perductus est a Iudaeis . Sed Gallio quaestiones legis divinae ad se non dicens pertinere , eliminatos fecit abscedere : post aliquot vero dies fratribus valedicto , cum Aquila , et Priscilla in Ephesum Paulus advenit ; nec ibi deprecantibus multis diutius potuit commorari , Hierosolymam pro Pentecostes solemnitate festinans.

V. Noli timere , sed loquere , & ne taceas : Propter quod ego sum tecū , & nemo apponetur tibi , ut noceat te.

XVIII. 21. 22. XLV. *Et profectus est ab Efeso , et descendit Caesaream Paulus* : et quod sequitur . Inde Paulus egrediens , descendit Caesaream , ubi salutavit congregationem ecclesiae : post Antiochiam est profectus ; ibique aliquantum temporis immoratus , peragravit Galatiam , Frygiamq. regiones , confirmans omnes discipulos , ut in susceptis regulis permanerent . Apollo vero quidam Iudaeus , Alexandrinus natione ,

V. descendens

vir

vir loquens, et fervens ſpiritu Epheſum venit; ibiq; dum in ſynagoga fiducialiter ageret cum Iudaeis, aſſumſerunt eum Aquila, et Priſcilla, quem diligentius ſcripturas Domini patefacta veritate docuerunt: cum autem vellet ire Achaiam, ſcripſerunt, ut eum confidenter plebs devota ſuſciperet; unde factum eſt, ut Iudaeos confidenter, certiuſque convinceret.

XLVI. *Factum eſt autem, cum Apollo eſſet Corinthi, ut Paulus peragratis ſuperioribus partibus veniret* etc. Verum cum Apollo eſſet Corinthi, contigit, ut Paulus peragratis ſuperioribus partibus veniret ad Efeſum; ubi repertus quoſdam diſcipulos, interrogavit, ſi baptizati Spiritus Sancti gratiam percepiſſent: illi profeſſi ſunt, hoc nomen ſe omnimodis ignorare; ſed in Iohannis ſe fuiſſe baptiſmate conſecratos: quos invocata Trinitate baptizans, venit ſupra eos Spiritus Sanctus, ut linguis diverſis prophetare valuiſſent: ibique Paulus per tres menſes reſidens, de Chriſto Domino ſollemni more praedicavit. XIX. 1.

XLVII. *Cum autem quidam indurarentur, et non crederent*: et cetera. XIX. 9.

Cum quidam Ephesiorum obstinata voluntate non crederent, segregavit ab eis discipulos suos, et cotidie in schola tyranni per biennium disserebat, miracula multa faciens, itaut sudaria eius apponerentur aegrotis, et restituerentur pristinae sanitati. Erant autem septem fratres subdoli, filii principis synagogae, qui dicebant energumenis; *adiuro vos per Iesum Christum, quem Paulus praedicat, exire celeriter*: quibus respondebat Spiritus *nequam*: *Iesum quidem novi, et Paulum scio, vos autem qui estis ignoro*. Et obsessi pertinaci adversum eos concertatione pugnabant: quod dum fuisset cognitum, magna populi credidit multitudo. Tunc qui fuerant mundi curiosa sectantes, deferentes codices suos, iudicantes esse superfluos, igne cremaverunt, qui usque ad quinquaginta millium denariorum fuerant comparati. His itaque peractis, Paulus duos mittens in Macedoniam Timotheum, et Erastum, ipse in Asia mansit ad tempus.

V. v. 15. non hab. *exire celeriter*, nec *ignoro*.

XIX. 23. V. *A* XLVIII. *Facta erat autem illo tempore turbatio non minima de via Domini*: et cetera. De religione Chri-

stia-

ſtiana in Epheſo eodem modo facta ſeditio eſt . Erat quidam Demetrius , qui in templo Dianae aediculas faciebat argenteas : iſte artificibus conſueverat non minimas praeſtare mercedes; is videns ritum ſacrorum praedicationibus Pauli funditus potuiſſe ſubverti , ſupradictos artifices adverſum Apoſtolos , eiuſque diſcipulos graviter incitavit . Qui rapto Gaio , et Ariſtarcho , comitibus Pauli de theatro , ubi verbum Domini praedicabant , traxerunt ad iudices audiendos : Paulum vero volentem ad populos introire , non permiſerunt diſcipuli , vel amici : erat enim totius civitatis magna confuſio ; ne ipſum totius populi furor impeteret , quem ſciebat contrariae ſibi praedicationis auctorem .

XLVIIII. *Alexander ergo manu ſilentio poſtulato , volebat rationem reddere populo* . Alexander vero , unus ex XIX. 33.
diſcipulis Pauli , manu facto ſilentio volebat populis concitatis reddere rationem : quem mox , ut Iudaeum cognoverunt , ne quid contra Dianam diceret , per horas duas voce magna profeſſi ſunt , magnam eſſe Dianam Epheſiorum . Metuens autem ſcriba ,

 ne

ne tanta seditio confunderet civitatem, silentio facto populis persuasit, ut si Demetrius, et artifices eius adversus aliquos caussam movent, a iudicibus placatis audiantur: homines autem innocentes, qui nihil contra Dianam locuti sunt, non debent usque ad mortis periculum pervenire: qua ratione suscepta seditio cuncta sedata est. Tunc Paulus valedicto discipulis, Macedoniam est profectus; ubi docens plurimos, venit ad Graeciam: exindeque perambulans regiones vicinas, cum discipulis suis pervenit ad Troadem; ubi septem dies noscuntur esse remorati.

XX. 7. Vul. *Una autem Sabbati, cum convenissemus &c.* — *In unum autem sabbati, cum convenissent, ad frangendum panem*: Paulus pridie quam esset profecturus ex Troada, protracto sermone usque ad medium noctis, studiosissime, et suaviter imbuebat: ubi contigit, ut unus adolescentium somno compressus, de caenaculo cadens periculum mortis incurreret; quem Paulus religiosa caritate complectens, iis, qui aderant reddidit sanum: qui se pane reficiens, usque ad lucem praedicans populis, inde ad Assoon terreno * profectus est:

* f. deest * [illegible]

dis

discipuli vero eius navigantes, sicut ipse constituerat eis, Paulum in supradicta civitate repererunt. Inde iam simul Mytilenem, Chium, Samum, Miletum usque profecti sunt: proposuerat enim Paulus Ephesum praetermittere, ut die Pentecostes Hierosolymam perveniret.

LI. *A Mileto autem mittens Ephesum vocavit maiores natu Ecclesiae.* A Mileto Ephesum praetermittens, Episcopos Ecclesiae Paulus Apostolus convocavit, ibiq. illis magna caritate retexuit, quali apud eos se temperantia, vel humilitate tractaverit, verbum illis Domini supra cuncta commendans: ne venientes falsi praedicatores eorum corda subverterent, et ab institutis regulis periculoso nimis errore deviarent: referens etiam nulli se fuisse in sumtibus gravem; sed cum illis spiritalis patris impendisset affectum, suis manibus se, et reliquos pavisse collegas; quando dare, quam accipere constat esse beatius. Se dicens vale facto discedere, nec eorum aspectus ultra revidere; quae cum dixisset, cum tota plebe genibus positis exoravit, et fletus omnium voce magna XX. 17. *

concrepuit: osculantesque collum eius, profusa pietate deflebant, propter quod illis dixerat, eos ulterius se non esse visuros.

XXI. 1. LII. *Cum autem factum esset, ut navigaremus abstracti ab eis, recto cursu venimus Coo.* Inde post multas lacrimas, quasi violenter abstracti, venerunt Coo: progressique Rhodum, atque Pataram, transeuntes Foenicem, et Cyprum, Tyrum usque perducti sunt. Ibi repertis discipulis quibusdam, mansit apud eos diebus septem: qui praescientiae virtute commoniti, dicebant Paulo, ne Hierosolymam festinaret ascendere, dum ei ventus ibidem gravissimus immineret. Unde oratione facta, et vale dicto, ad Tolomaidam venerunt, exindeque Caesaream; ubi ingrediens domum Philippi praedicatoris, qui erat unus ex septem, quos superiori tempore Apostoli mensarum amministratione praefecerant; is habebat filias quatuor virgines, Domini eloquia proferantes: et dum ibidem morarentur, ab Hierosolymis venit propheta, nomine Agabus, qui assumens zonam Pauli, pedes suos inligans dixit, ita esse virum, cuius erat

cin-

cingulum, a Iudaeis protenus alligandum, et in manibus Gentium contradendum. Tunc discipuli cum fidelibus rogabant, ut imminentia Paulus pericula declinaret.

LIII. *Tunc respondens Paulus, dixit*: XXI. 13. V. *respondit*
et reliqua. Flentes autem Paulus ammonuit, ne de aspero eius casu se viderentur affligere: quando ipse paratus esset pro Christi nomine non solum ligari, verum etiam libenter occidi: cui discipuli dixerunt, quoniam eum retinere non poterant, *fiat voluntas Domini*. Hi cum Hierosolymam venissent, a fratribus gratanter excepti sunt. Postero die Paulus abiit ad Iacobum, omnia illi referens, qualia Gentibus per ministerium ipsius virtus divina praestiterit: unde omnino gavisi sunt: cui congaudentes gratias Domino rettulerunt, sed commonebant illum, ut circa populum Iudaeorum deberet esse sollicitus; quoniam probabatur illis vehementer esse suspectus, eo quod de circumcisione abolenda contra legem Mosis doceret. Sed consilium dederunt, ut ex suis quattuor viros assumeret, cum quibus synagogam rasis capitibus introivit:

quod

quod Iudaei cognoscentes, nihil eum contra legem Mosis crederent esse dicturum. His autem qui de Gentibus crediderunt, scripsisse se dicunt, de quibus rebus sufficienter abstineant, et in traditis sibi regulis perseverent.

XXI. 26. LIIII. *Tunc Paulus, adsumptis viris, postera die purificatus, cum illis intravit in templum*. Consilium vero, quod supra dictum fuerat, Paulus gratanter sumens, acceptis quattuor fratribus purificatis, rasisque capitibus, alia die synagogam praesumptus intravit. Ubi cum verba faceret, annuntians illis purificationem necessariam, donec pro salute ipsorum Domino penderetur oblatio, post septem dies qui de Asia erant Iudaei, cognoscentes Paulum comprehenderunt, seditioneque facta contra eum populos collegerunt, dicentes, hunc esse virum, qui contra legem Mose praetermittendam circumcisionem Gentibus persuadet. Quem cum occidere decrevissent, cum militibus, et Centurionibus Tribunus subito cohortis advenit, qui ratione reddita ab scelesta voluntate suspendit. Tunc a populis ereptum Paulum, sed duabus catenis inligatum, Tribunus

perduci

perduci iussit ad castra; ubi Apostolus vinculis insigatus Tribunum petiit, ut ei populos liceret affari: qua voluntate concessa, manu facto silentio, turbis Hebraica lingua locutus est.

LV. *Viri fratres, audite, quam ad vos nunc reddo, rationem*: et cetera. Paulus, cum ad simplicitatem cordis curreret, per ordinem populis narrat, quamammodum a Domino sit electus, cum esset persecutor Ecclesiae: cui etiam scelus suum de sanguine Stephani infracta mente non tacuit; sed audisse se dicit a Domino, cui non potest obviare, ad praedicationem Gentium se esse mittendum. Quem Iudaei eatenus audientes, voce magna Tribuno clamare coeperunt, tollendum esse de vivis, qui sibi talia persuasit. XXII. 1. V. *fratres, & patres*

LVI. *Vociferantibus autem eis, et proicientibus vestimenta sua*: et cetera. Seditionem facientibus Iudaeis, et pulverem in caelum proicientibus, Paulum Tribunus duci iussit in castra, quem dum flagellis caederent, ut caussam concitatae seditionis agnoscerent, Paulus Centurioni dixit adstanti: *videte, si indemnatum vobis liceat flagellare Romanum*. Quo dicto perterritus, XXII. 23. V. v. 25. *si hominem Romanum, & indemnatum &c.*

sol-

solvit eum, et imminentia tormenta suspendit: alio autem die Paulum, atque Concilium Iudaeorum ante se praecepit adsistere; volens agnoscere, qua causa sit traditus. Tunc Paulus Iu-
* daeorum turbas intendens, ita locutus est.

XXIII. 1. LVII. *Intuens autem concilium Paulus ait*: et reliqua. Cum Paulus prima fronte dixisset: *viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem*: os eius Ananias princeps Sacerdotum, quasi blasphemum, percutere praecepit adstantibus. Cui Paulus libera voce respondit: *Deus te, paries dealbate, percutiet; qui sedens loco iudicis, percuti me praecipis contra legem*. Quem dum arguerent, cur principi sacerdotum maledicere voluisset, respondit: nescisse se tali eum honore subvectum. Sciens autem Paulus Phariseos, et Sadduceos ibidem convenisse, qui diversa persuasione discreti sunt, voce magna proclamavit, se esse Phariseum, et propter spem, et resurrectionem mortuorum, quam et ipsi credebant, se gravissimum iudicium sustinere. Quo dicto mox inter eos altercatione com-

V. *Intendens autem in*

V. *& tu sedens iudicas me secundum legem, & contra legem iubes me percuti?*

commotae, conventus ille solutus est.

LVIII. *Et cum magna dissensio facta esset, timens Tribunus, ne discerperetur Paulus.* XXIII.12. Cum facta fuisset inter Pharisaeos, et Sadduceos magna dissensio, timens Tribunus, ne Paulus discerperetur a Sadduceis, iussit eum ad castra revocari: cui per noctem Dominus dixit: *constans esto Paule, quoniam sicut hic mihi testificatus es, ita te oportet nomen meum et in Romana urbe praedicare*. Sequenti vero die quadraginta Iudaei coniuratione facta Paulum occidere decreverunt; quod audiens filius sororis Paulo in castra posito nuntiavit. Rogat ille custodes, ut adolescentem perducerent ad Tribunum, qui dum ei per ordinem cuncta dixisset, praecepit adolescenti, ut dictum sibi nullus agnosceret.

V. v. 11. *constans esto: sicut enim testificatus es de me in Ierusalem, sic te oportet & Romae testificari.*

LVIIII. *Et vocatis duobus Centurionibus, dixit.* XXIII.23 Tribunus autem vocatis duobus Centurionibus praecepit, ut cum militibus armatis ad Felicem iudicem Paulum Caesaream usque perducerent; ne forsitan crederetur, quod eum accepta pecunia a Iudaeis fecisset occidi: cui transmisit epistulam, ubi actum sub veritate narravit. Milites,

quae

quae fuerant delegata, fecerunt; tunc supra dictus Praeses praelecta epistula Paulum fecit in Herodis praetorio custodiri, usque dum eius accusatores venire potuissent.

XXIV. 1. LX. *Post quinque autem dies descendit princeps sacerdotum:* et reliqua. Post quinque dies venerunt Iudaei ad Felicem iudicem cum oratore Tertullo contra Paulum .... di. Tunc partibus in medio constitutis, Tertullus Orator de eloquentia humana praesumens, Paulum invidiose coepit impetere: per totum orbem quietos Iudaeos novis praedicationibus eum velle confundere: quo adpraehenso, tantum facinus secundum legem suam voluerunt protinus vindicari: quem eripiens Lysias Tribunus, ad ipsius cognoscitur misisse iudicium. Reliqui Iudaei horrisona voce testificati sunt, ita se habere quae dicta sunt.

XXIV. 10. LXI. *Respondit autem Paulus, annuente sibi Praeside, dicens.* Postquam Tertullus Orator quae volebat asseruit, praemissis, quae poterant ad benevolentiam iudicis pertinere, Paulus ita respondit: cum more gentis suae Hierusalem Dominum adorare venisset,

et

et elemosynam genti suae facturus, neque turbam, neque tumultum fecit; sed cum teneretur a centurionibus clamasse se dicit ad populum: *de resurrectione mortuorum, quam et vos creditis, hodie iudicandus assisto*: nec aliquid tale eos probare posse confirmat, qualia de se impia voluntate finxerunt. Certe cum sint praesentes, dicant, si quid aliud, quod ad confusionem pertinet civitatis, factum esse meminerunt. Quos Felix iudex usque ad praesentiam Tribuni Lysiae distulit audiendos; iubens Centurioni Paulum custodiae mancipatum habere requiem, nec prohibere quemquam illi ministrare, quae ad solacia eius poterant pertinere.

LXII. *Post aliquot autem dies Drusilla uxor Felicis, quae erat Iudaea.* XXIV.24. V. *veniens Felix cum Drusilla uxore sua*
Post aliquot dies rogatus Felix a Drusilla coniuge sua coram ea Paulum fecit adduci: qui dum multa de fide Domini, et de iustitia, et castitate, et de iudicio futuro dissereret, praedicationis ipsius veritate commotus, dixit Paulo: *nunc vade, et oportuno tempore faciam te esse praesentem*: quem ad se frequenter vocabat, credens, V. *accersam*

quod

quod more saecularium negotiorum pecuniam ab ipso sumere potuisset. Inter haec expleto biennio Felix successorem accepit Porcium Festum: Paulum vero propter gratiam Iudaeorum reliquit in vinculis. Tunc Festus veniens Caesaream, praesentatis sibi et Paulo, et Iudaeis, qui eum persequi videbantur, sedit tribunal. Paulus autem neminem se laesisse testatus est, ammirans quare tantae persecutionis pateretur invidiam; et ideo ad Caesarem se mittendum esse proclamabat. Cui Festus sub brevitate respondit;
v. 12. *quoniam appellasti Caesarem, ibis ad Caesarem.*

XXV. 13. LXIII. *Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa Rex, et Beronices descenderunt Caesaream.* Transactis autem aliquot diebus Agrippa Rex, et Beronices ad salutandum Festum Caesaream venerunt, et cum apud ipsum aliquanto tempore morarentur, de Paulo quodam Iudaeo Festus Agrippae Regi per ordinem quae fuerant gesta, narravit: et cum Iudaeorum improbitate premeretur, ad Caesarem eum appellasse, clamavit. Tunc cum eum videre vellet Agrippa, alio die promisit

misit illum Festus modis omnibus audiendum.

LXIIII. *Altera autem die, cum venisset Agrippa, et Beronice cum multa ambitione.* Altero die dum Agrippa, & Beronice una cum Festo, et turbis plurimis auditorium civitatis intrassent, iubente Festo Paulus est traductus in medium; ut ea quae secretius Regi retulerat, per singula ipsius testimonio comprobaret; quem post appellationem ideo perhibet ante Agrippam perductum, ut veritate rei cognita cum explanatione causae ad Caesarem mitteretur. XXV. 23.

LXV. *Agrippa vero ad Paulum ait.* XXVI. 1. Tunc Agrippa Paulo pro se loquendi fiduciam dedit; qui primùm iudicem laudans, ab initio quae sibi acciderant, integra veritate complexus est: referens, quemadmodum Christianum populum fuerit persecutus: deinde cum iret Damascum, qualia lumine Domini circumventus audierit: statimque ut necesse fuit, sermonibus oboedisse Dominicis: unde se praedicasse perhibet populis, et gentibus, ut conversi, dignaque penitentia opera facientes, aeternae vitae praemia re-

perirent : qua de caufa commoti Iudaei eum occidere decreverunt ; quorum manibus auxilio divinitatis ereptus , ufque ad illud tempus ea fe praedicaffe teftatus eft , quae in prophetis, ac reliquis fcripturis divinis leguntur efse confcripta .

XXVI.19. LXVI. *Unde , Rex Agrippa , non fui incredulus caelefti visioni* . Loquente Paulo illa , quae dicta funt , Feftus dixit incredulus ; *infanis Paule* ; *mentemque tuam lectio multa confundit* . Cui Paulus fervata gravitate refpondit non fe infanire , fed veritatis , et fobrietatis verba dixifse ; nam fcire talia et Regem decet Agrippam , quoniam quae palam gefta funt ad eius notitiam pervenire potuerunt : Agrippam quoque confirmat credere prophetis . Cui Agrippa iucunda mente refpondit , quod eum fub celeritate vellet facere Chriftianum : cui Paulus ftudio caritatis optavit , ut et ipfe , et ceteri audientes tales fierent , qualis ipfe erat , exceptis vinculis fuis . Qui dimifso conventu inter fe locuti funt , Paulum nihil tale fecifse , unde mereretur occidi .

Vul. *multa te litterę ad infaniam convertunt* . v. 24.

XXVI.32. LXVII. *Agrippa autem Fefto dixit* .

Tunc

Tunc Festo Agrippa dixit: *poterat homo iste dimitti, si non appellasset ad Caesarem*. Tunc traditus est Paulus Centurioni Iulio cum custodibus, ut navigaret Italiam; qui ascendentes navem secundo die Sidonem venerunt, ubi Paulum Centurio clementer tractans, ad amicos suos ire permisit. Inde Cyprum, inde Lystram, inde translati in Alexandrinam navem transnavigantes Cretam, in Salmonem, exindeque in Boniportum post tempus ali- v. 8.
quod pervenerunt. Ubi iam tempore navigationis expleto, Paulus dixit ad socios melius constare, si ibidem hiemare potuissent; ne illis accidisset forte naufragium: cui Centurio inprovida mente dissentiens, ad portum festinavit Foenices, qui erat loci positione securior.

LXVIII. *Aspirante autem Austro, aestimantes propositum se tenere*. Egres- XXVII. 13.
si de portu Finicenae, aestimantes locum se tenere posse pro portu, subito illis, qui vocatur Euroaquilo contrarius, ac fortissimus ventus occurrit. Tum collectis velis navis per undas coepit efferri, ita ut insulam Gaudem exeuntes, scafam perderent, et funi-

bus accingentes navem, eam liberare conarentur: sed crescentibus ventis ita periclitabantur, ut nec solem, neque sidera per multos dies conspicere valuissent. Tunc Paulus quam in somnis audierat, Domini promissione narrata, ceteros animavit; dicens, praeter navem donasse sibi Deum cunctos homines, qui cum ipso pergebant. XIIII. vero die cum tempestate adhuc saeviente nautici fugere decrevissent, Paulus ait, omnes salvos fieri non posse, nisi nautas in navi stare contingeret. Tunc milites abscissis funibus scapham potius iudicaverunt esse temnendam.

XXVII. 33. LXVIIII. *Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus*: et cetera. Post tempestatis igitur quartumdecimum diem, rogavit Paulus, ut cibum sumerent, quando de ducentis septuaginta sex viris nec capillus capitis eorum imminutus esse probaretur: nam ut alios exemplo suo potius invitaret, panem frangens ipse cibatus est. Facto igitur die sinum quemdam conspicientes, ad littora vicina tendebant; sed navi cautibus, undisque resoluta, consilium fuit, ut omnes enatarent: unde sic factum est, ut nave perdita

cun-

cuncti inlaesi ad optatam terram protinus pervenirent.

LXX. *Barbari vero praestabant non modicam humanitatem nobis:* et cetera. Omnibus iam in littore constitutis, cum maximum frigus insisteret, inedia multa fatigati, accolae locorum barbari humanitatis alimenta praestabant. Paulus autem dum congregasset multitudinem sarmentorum, et super ignem misisset, vipera, quae ibi casu faciente reperta est, manum eius mordicus adprehendit: quae cum in eius carne penderet, incolae loci primum illum homicidam esse crediderunt, qui post maris periculum, incurrisse putatum est ultionis eventum. At ubi sanus esse conspectus est, Deum credebant, cui nihil venena nocuerunt. Tunc etiam a quodam Publio benigne suscepti, patrem ipsius febribus, ventrisque fluxu laborantem, Paulus oratione data sanavit. Quapropter concursu facto multorum, qui in eadem insula commanebant, obsessi diverso languore curati sunt. XXVIII. 1.

LXXI. *Post menses autem tres navigavimus in navi Alexandrina:* et cetera. Post tres vero menses ascen- XXVIII. 11.

 den-

dentes in Alexandrinam navem, in civitatem Siculorum Syracusas venerunt: inde Regio, inde Puteolos, inde iam
sic pedibus, Trib. Tabernis: ubi a fratribus Paulus libenter exceptus, et Romam perductus intravit: ubi post tertium diem convocatis in synagoga senioribus, ... milite ... per ordinem a centurionibus, quali causa deductus est, ostendens illis gloriosam catenam, qua Israheliticae causa salutis fuerat inligatus.

XXVIII. LXXII. *At illi dixerunt ad eum: nos neque litteras accepimus a te Iudaea:*
21. et cetera. Iudaei vero Paulo responderunt, neque per litteras, neque per nuntium se cognoscere potuisse, quae nuper visus est intimare: sed postulabant ab ipso magis, ut quae alibi praedicavit, agnoscerent. Constituto vero die cum venissent ad hospitium Pauli, loquebatur de regno Domini Christi, quem per Mose, atq. prophetas constabat esse promissum. Sed quidam consentientes, quidam non credentes fuerunt: quibus Paulus increpans Esaiae dixit exemplum: protestans, Gentes magis suscepturas salutem, quam illi suscipere noluerunt. Quo dicto factum

ctum est, ut inter se Iudaei haberent non minimam quaestionem: Paulus autem in suo conducto biennio manens, de regno Domini Iesu Christi ad se venientes iugiter instruebat; qui licet esset catenis ferreis inligatus, credentium tamen cotidie solvebat vincula peccatorum.

EXPL. ACTUS APOSTOLORUM.

INCIPIT
APOCALYPSIS
SANCTI IOHANNIS.

I. 1. I. *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis*: et cetera. Quidam prologus praemittitur, ut praesentis libri dignitas breviter indicetur: dicit enim Iohannes Apostolus, a Domino Christo visionem sibi de fine saeculi fuisse monstratam; et per quem, et cur sit ostensa memoratur: ut tanta veritate patefacta, et confidentiam devotus acciperet, et metum infidelium conscientia reperiret. Laudatur etiam qui haec legere, vel custodire maluerit; ut talibus promissionibus invitatus devotorum animus ardentius excitetur.

I. 4. II. *Iohannes septem Ecclesiis, quae sunt in Asia. Gratia vobis, et pax*: vel reliqua. Scribere se dicit Iohannes Apostolus septem Ecclesiis, quae sunt in Asia constitutae; quas salutat, pacemque illis optat, et gratiam venire a Domino Christo, et a septem An-

gelis,

gelis, qui ante thronum Domini leguntur assistere: sicut in libro Tobiae Rafael Angelus dixit; *unus sum ex septem Angelis, qui consistimus ante thronum claritatis Dei*. Sed quis est iste Dominus, qui est, qui fuit, et qui veniet, evidenti relatione patefacit: protestans, ipsum esse Dominum Christum, qui nos redemit sanguine pretioso. Dicit etiam, qualis veniet in secundo adventu suo, qualemque illum homines declarata potestate visuri sunt: nam ipsum esse primum, et novissimum, et omnipotentem, ipsius quoque divinitatis voce confirmat. Tob. XII.

III. *Ego Iohannes frater vester, et particeps in tribulatione*; et cetera. Cum esset in insula Pathmos, a Domitiano principe propter verbum Domini in exilium feliciter destinatus, Dominico die voce magna commonitus, audisse se dicit Apostolus, ut ea quae videbat, scriberet; et ad septem Ecclesias destinaret: quarum nomina leguntur scripta. Subitoq. conversus ad vocem Domini, vidit septem candelabra lucentia; et in medio Dominum Christum; cuius habitum per mysticas controfationes exponit. Erat I. 9.

enim

enim podere vestitus, quod ad sacerdotium non est dubium pertinere: praecinctus fuit supra mammas zona aurea, propter hoc quod eius actuum relucebat integritas: caput vero, et capilli eius, quod erant albi, demonstrant antiquissimum dierum: oculi autem, velut flamma ignis, eo quod omnia visu penetret, et a calore eius nemo se possit abscondere. Pedes eius erant similes aurochalco, quia in praedicationibus suis fortissimus, et splendidissimus invenitur: vox eius, ut sonus aquarum multarum, quia de ipso sapientiae fluenta procedunt: de septem vero stellis ipse dicit inferius. Ex ore eius egrediebatur gladius bis acutus, novi, et veteris Testamenti sacramenta designans: facies ipsius splendebat, ut sol, quoniam quidquid non intendit, umbrescit. Qua visione perterritus, ante pedes ipsius protinus se corruisse testatur: cui Dominus dixit; *surge, ne timeas*: se primum, et novissimum esse confirmans; habere se perhibens claves mortis, et inferi. Memento autem, has, et alias huiuscemodi visiones, quas Dominus servis suis declarare dignatus est, ad tem-

pus

pus esse pro rerum qualitate formatas; manente in excellentia sua natura Deitatis. Ceterum natura ipsa, ut est, divinitatis nulli hominum viventi adhuc probatur ostensa: quam post resurrectionem, sicuti est, se mundis cordibus patefacere compromittit. *

IIII. *Scribe ergo quae vidisti, et quae sunt, et quae fieri post haec oportet.* I. 19.
Nunc in septem candelabris, et septem stellis sacramenta, quae viderat Iohannes, Dominus illi Christus exponit; dicens, eas septem Ecclesiarum esse fulgores; sed cum sit earum rerum innumera multitudo, septem ponuntur ad perfectionem scilicet indicandam: unde Angelo Efesiorum, hoc est Episcopo commonet scribendum, qui revera scriptis poterat ammoneri. Scire se quidem dicens labores, et patientiam eius, quia falsos nolit praedicatores ammittere, sed caritatem eum praetermisisse contendit, ad quam illum redire habita satisfactione recommonet: ne candelabrum ipsius, quod pro bonis operibus probatur ostensum, quasi extinctum possit auferri. Laudans, quia facta Nicolaitarum, idest turpissimas fornicationes, simili *

ut Dominus execratione condemnet : victoribus autem deteſtabilium vitiorum praemium promittitur , ut de ligno vitae ſumant cibum , quod eſt in Domini paradiſo conſtitutum ; unde omnis ſpiritaliter reficitur , qui in regno Domini perpetua beatitudine collocatur .

II. 8. V. *Et Angelo Eccleſiae Smyrnae ſcribe : haec dicit primus , et noviſſimus :* vel reliqua . Commonet , ut Angelo Smyrnae , ideſt Epiſcopo , debeat indicare ; nam Angelum Epiſcopum dici , in Actibus Apoſtolorum locus ille teſtatur , ubi veniente Petro , et pulſante ianuas Apoſtolorum , dictum eſt,
XI. 15. *non Petrus , ſed Angelus eius eſt* : dicens , ſcire Dominum Chriſtum , qui ſemel eſt mortuus , ſemperque vivit , qualia , quantaque pertulerunt ab infidelibus Iudaeis : unde ſi et ipſe uſque ad finem perdurare maluerit , coronam vitae perennis probatus accipiet : nam qui mala ſaeculi vicerit , ſecundae mortis interitum non habebit . Dicit etiam Epiſcopo Pergamorum ſimiliter indicandum : *ſcio , te quidem inter aliquas pravitates patientiae regu-*
v. 13. *lam cuſtodiſſe ; ut etiam Antipate martyrium*

tyrium sustinente, nullo potueris terrore deviare: sed tamen in medio tui esse cognovi, qui iunguntur diabolicae pravitati, et ideo celerius ad medicinam recurre paenitentiae, ne veniens in iudicio obstinatorum, mala aeterno debeam punire supplicio. Vincentibus autem mundum, mannam promittit, et calculum candidum, qui tamen cunctis margaritis pretiosior invenitur.

VI. *Et Angelo Ecclesiae, quae est in Tyathir, scribe: haec dicit Dei Filius:* et cetera. Scribendum dicit Angelo, sicut iam dictum est, Episcopo Ecclesiae Thyathyr, haec dicere Dominum, qui habet oculos, ut flammam ignis, et pedes similes aurichalco, ut nec ad videndum aliquid illi sit obscurum, nec ad praedicandum patiatur defectum. Scire quidem se perhibet bona, quae fecit, eiusque excellentissimam caritatem; sed inter illa malis se eius nonnulla offensione morderi: nam congregatio ipsius, quae ex magna parte fornicata cum pravis est, et nomen vult habere prophetiae, quae Hiezabel debet potius nuncupari, nisi conversa fuerit, protinus eam in lectum languoris esse mittendam, et in

II. 18. Vul. *Thyatirę Ecclesię*

in fornicationibus eius graviter vindicandum: ut tunc omnes cognoscant Ecclesiae, quoniam unicuique Dominus pro factorum suorum qualitate restituit. Reliquos autem commonet in eadem Ecclesia constitutos, ut in acceptis fidei regulis perseverent: vincentibus promittens, quod Gentes in virga ferrea regant, sicut et ipse a Patre sibi dixit fuisse concessum: daturum se quoque talibus pollicetur gloriosam resurrectionem, quam stellae commemoratione significat.

III. 1. Vul. Ecclesia Sardis VII. *Et Angelo Ecclesiae, quae est Sardis, scribe: haec dicit, qui habet septem spiritus Dei*: et cetera. Dominus Christus, in quo est septiformis Spiritus Sanctus, et septem stellae in manu eius, idest universalis potestas, Episcopo Sardis praecepit dici, *specie quidem vivis, operibus vero mortuus es; et ideo paenitentia tibi interveniente succurre, ut quae in te extincta sunt, satisfactionis medicina reviviscant; ne tamquam furem tremendi iudicii patiaris adventum, et incipias in membris tuis sustinere, quae gravia sunt*. Sed quoniam populus Ecclesiae diversa morum qualitate convivit, dicit, Sardis

dis partem esse beatorum, quae Domini voluntatibus obsecundat, et in candidis vestibus, idest in mundissima conscientia, cum Domino iugiter ambulabunt: hinc de libro vitae non delebuntur, et nomina eorum ante Patrem, et Angelos ipsius laudabili confessione memorantur.

VIII. *Angelo, qui est Filadelfiae: haec dicit Sanctus, et Verus:* et reliqua. Dominus, qui aperiendi, atque claudendi singulari potestate praecinctus est, scribendum Filadelfiae dicit Episcopo; *quoniam mihi sancta humilitate devotus es, humilio tibi Synagogam, idest congregationem Satanae, ut ad Ecclesiam adorandam veniat, quae te pridem superbia faciente temnebat.* Tuendam quoque in temptationibus compromittit, quando mundus diversa fuerit clade fatigatus; hortatur etiam in patientia sua, ut cito veniat, ne coronam eius alter accipiat: designans, quam magna sit suis fidelibus Dominus largiturus. Episcopo quoque Laodiciae praecepit indicari, aut frigidum illum, aut calidum esse debere: ne ex ore Domini vomatur, ut tepidus: nam cum confidentiam in suis viribus ponat

III. 7. V. *Et Angelo Philadelphiae Ecclesiae scribe:*

nat, cunctis debilibus probatur esse miserior. Stare enim se dicit ante ostium, et crebra verberatione pulsare, ut cum illi ianuas unusquisque sui cordis aperuerit, ad caenam Domini paratus occurrat; et vincens in trono maiestatis eius sedeat, sicut ipse victor in patris sui solio consedisse dinoscitur.

IV. 1. VIIII. *Post haec vidi ostium apertum in caelo, et ecce vox:* et reliqua. Vocatus Iohannes animi contemplatione conscendit ad caelos, et sedentem Dominum respexit in thronum, cui gemmarum colores tropica locutione consociat. Ibi viginti quattuor seniores, quod ad numerum plenitudinis pertinet indicandum, in throni circuitum albis vestibus consedebant: de sede autem Domini egrediebantur coruscationes, voces, et tonitrua; ante quem erant septem Spiritus, idest Angeli Dei, in conspectu vero throni, quasi vitreum mare videbatur, per quod saeculi huius qualitas indicatur. Mare, quia fluctibus agitur, vitreum, quia fragile comprobatur. Ante thronum, et in circuitu throni, quattuor erant animalia constituta, quae quattuor Evangelistis quadam similitudine con-

conparantur, senas habentes alas, propter aetatem mundi, qui tali numero compleri posse dinoscitur: plena oculis intus, significat praedicationis eorum profunda esse mysteria: quae laudes Domino iugi exultatione dicebant. XXIIII. vero Seniores audita laude Domini in facie cadebant, adorantes eum, qui vivit in saecula saeculorum, et ipsi quoq. praeconia similiter offerentes.

sic *

X. *Et vidi librum in dextera Dei sedentis super thronum, scriptum intus, et retro: et cetera*. Inter haec vidit librum in dextera Patris sedentis in throno, intus, forisque conscriptum, quoniam in lege quaedam adhuc occulta, quaedam noscuntur esse manifesta. Iste septem sigillis, idest septiformi spiritu conspiciebatur esse signatus; quia mysteria Domini usque ad tempus praefinitum habentur semper incognita. Tunc Angelo praedicante, nec tamen inveniente dignum, qui eum possit accipere, atque regere, Iohannes fletu magno turbatus est: sed unus ex senioribus indicavit ei Christum dignum esse aperire librum, eiusque sigilla resolvere: et levatis oculis

V. 1. Vul. *Et vidi in dextera sedentis super thronum librum scriptum intus, & foris*: Graec. tex. ὄπισθεν.

 Agnum

Agnum vidit quasi occisum, habentem plenissimam potestatem, et integerrimam praedicationem. Iste librum accepit aperiendum, ut fuerat praedicatum; cui quattuor animalia, et viginti quattuor seniores cum citharis suis, et pateris diversis odoribus plenis, idest bonorum actuum qualitate, novum canticum personabant: dicentes, dignum esse tali honore sacrari; qui occisus est pro salute cunctorum; qui et sacerdotium generaliter contulit, et caelorum regna fidelibus repromisit. Citharae autem significant integritatem fidei, operumque concordiam; paterae vero plenae odoribus, sicut dictum est, orationes, supplicationesque iustorum.

V. 11. XI. *Et vidi, et audivi velut vocem multorum Angelorum in circuitu throni:* et reliqua. Audiit etiam voces Angelorum millia millium, dicentium praeconia Domini Christi: dignum esse, qui gloriam, potestatem, divitias susciperet, et honorem, scilicet a Patre, quia passus est: cui omnis creatura devotum praestet obsequium. His animalia quattuor respondebant, *fiat*: quibus confessum prae-

ben-

bentes viginti quattuor Seniores in faciem cadentes adorabant. Tunc suscepti libri primum sigillum Agno aperiente, visus est equus albus, qui indicat mundissimam vitam; et supra eum sedens, sagittam tenebat, ut verbo suo penetrabili omnes adversitates evinceret. Cum aperuisset signum secundum, rufus equus ostensus est, qui effusi sanguinis Domini portabat imaginem; et supra eum sedenti datus est gladius magnus, ut subiectorum pacem de terra sub terrore magno susciperet, et adversantes se mutua contentione perimeret. Tertio sigillo reserato equus niger egressus est, ut putamus, supra impios potestatem dominationis ostendens, quando sedens, in manu sua habebat stateram, quia tales sunt sine dubio iudicandi; cui quattuor animalia dicebant, triticum, et ordeum ad caritatem denarii pervenire; oleum vero, et vinum non esse laedendum. Referato quarto sigillo vidit sub ara Dei animas martyrum vindictam cito petentium; quibus patientiae data solacia sunt, iussi ut spectarent, donec conservorum numerus impleretur.

VI. 12. XII. *Et vidi, cum aperuisset sextum signum, et ecce terremotus magnus factus est*: et cetera. Aperto autem sexto signaculo, per allegoriam terram contremuisse dicit: Sol niger effectus est, Luna sanguineo oculo refuscata est, et cetera, quae in fine mundi fieri posse praedicta sunt. Tunc laudes Angelorum turba, et sanctorum congregatio (idest CXLIIII, in quo numero omnium beatorum summa concluditur) tenentium palmas, et indutorum candidis vestibus, personavit: qui stolas suas in sanguine Domini laverunt, et de conspectu eius perenni felicitate gaudebunt; nec ulterius habebunt indigentiam, qui de Christi Domini maiestate completi sunt.

Vul. *sigillum sextum*

suppl. *millia*

VIII. 1. XIII. *Et cum aperuisset signum septimum, factum est silentium in caelo ad semihora*. Sigillo autem septimo remoto, venit Angelus ante tribunal Dei turibulum aureum ferens, in quo supplicationes Sanctorum in modum incensi maiestatis conspectibus offerat. Tunc primus Angelus tuba cecinit, et grando, et ignis cum sanguine permixtus, in terra iactatus est; ita ut tertiam partem telluris exurerent. Secundo

Vul. *sigillum &c. quasi media hora*

do Angelo tuba canente mons ardens in mare proiectus est ; quod factum sanguineum tertiam partem perdidit animalium, et navium, quae continere videbatur. Cum vero tertius Angelus tuba cecinisset, magna stella, quae dicitur *Absentium*, de caelo corruit super tertiam partem fluminum, et fontium: quae graviter aquas amaras fecit, unde potantes extincti sunt. Quarto Angelo tuba canente, factum est, ut tertia pars Solis, Lunae, atque stellarum tenebresceret, et eandem partem cum nocte dies amitteret. Tunc quasi Aquila visa est, quae dicebat ; *vae vae vae habitantibus in terra*; qui erunt talia, tantaque visuri. V. *Absinthium*

XIIII. *Et quintus Angelus tuba cecinit, et vidi stellam de caelo cecidisse*; et reliqua. Quinto Angelo canente tuba, stella cecidit in profundum putei, et fumus inde progressus est, qui aëra, solemque tenebravit : unde exeuntes locustae, tamquam scorpiones, neque fenum, neque arborem laedebant, nisi eos tantum, qui signum crucis in suis frontibus non habebant : ut quinque mensibus cruciati, tamquam ab scorpionibus percussi, in IX. 1.

suo graviter dolore congemerent. De scribitur etiam in mysticam nocendi potentiam positio lucustarum, quod Tychonius minutius, et abundanter exposuit: quibus Angelum terribilem dicit praeesse, cuius nomen *exterminator* est. Sexto Angelo idem canente tuba, soluti sunt Angeli, qui erant in Eufrate fluvio quattuor alligati: isti equis, armisque terribiles, tertiam partem hominum extinxisse relati sunt, qui factorum suorum penitentiam non egerunt.

X. 1. XV. *Et vidi alium Angelum fortem descendentem de caelo nube amictum*: et cetera. Alium Angelum se refert vidisse fortissimum, amictum nube, cuius facies erat ut Sol, pedes autem ipsius, ut igneae columnae, positoque dextro pede in mari, et sinistro in terra, voce magna clamavit: et responderunt ....
.... esse commonitum. Iuravit autem Angelus quoniam mundus nequaquam ulterius protelabitur, sed cum coeperit septimus Angelus tuba canere, finietur: sicut omnimodis Dei famulos constat esse prophetatos. Librum quoque commonitus accepit ab Angelo, quem

quem deglutiens, in ore eius erat dulcis, in ventre vero ipsius amarus effectus est: quia lex Domini cum manditur suavis, cum oblivione devoratur, amara fit. Arundinem quoque similem virgae suscepit, per quam visus est metiri loca, quae Christianus populus obtinebat; alia vero relinquere, quae infideles poterunt obtinere. Hi sunt, qui in finem saeculi per tres, et semis annos Antichristo regnante in martyrum sanguinem bacchabuntur. Fit quoque Enoch, et Eliae commemoratio, quod palam iacebunt, et insepulti triduo, donec vocati subito ascendere videantur in caelum. Quos respicientes inimici terrore magno turbabuntur, et gloriam Deo sub magna ammiratione praestabunt.

XVI. *Et septimus Angelus tuba cecinit, et factae sunt voces magnae in caelo:* et reliqua. Angelo septimo tuba canente, refert voces laetantium factas in caelo, quoniam tandem aliquando regnum Dei, quod spectabatur, advenerit, et illa quae sunt promissa, completa sint. De matre vero, atque Domino Iesu Christo, et de diaboli adversitate pauca perstringit: XI. 15.

futuris praeterita iungens; dicens, Deum ascendisse ad caelos, Matrem vero ipsius aliquanto tempore in secretioribus locis esse servandam; ut eam illic pascat annis tribus, et semis; quod in magnum sacramentum, sicut Tychonius refert, constat edictum.

XII. 7. V. *praelium magnum in caelo, Michael, & Angeli eius praeliabatur &c.*

XVII. *Et factum est bellum in caelo, Michael, et Angeli eius, ut pugnarent cum dracone.* Bellum refert Michaelis Angeli cum dracone, qui praecipitatus in terram corruit, ita ut locum beatitudinis ulterius non haberet: quod tamen in initio mundi contigisse non dubium est. Secuta est bonorum facta graduatio, quando diabolus cecidit, qui bonis iam fidelibus semper invidit: sed terrae, marique graviter condoletur, quando malitiam tam magni ponderis acceperunt. Fit iterum commemoratio Matris, et Domini Christi; quod diabolus credens se Matrem laedere, ex ore suo vastissimum flumen emisit, qui eam putabatur absorbere: sed illa in tutissimum locum recepta venena diabolicae fraudis evasit. Illos tamen inveterator malorum persequi non desinit, qui Dominicis iussionibus oboedientes esse noscuntur.

XVIII.

XVIII. *Et vidi de mari bestiam ascendentem, habentem cornua decem, et capita septem.* In Antichristi typo de mari consurgere bestia magna describitur; quae diversis membris ferarum terribili imaginatione formatur. Haec tribus semis annis cum sanctis bellum aditura narratur: quorum sanguine, caedibusque depascitur; quae in Deum nimias est locutura blasphemias: ad postremum adorabunt eam perfidi, qui munera Domini non habebunt. Hoc tamen generaliter definitur, quoniam qui alterum capere voluerit, ipse captivus erit, et vicissitudines malorum digna compensatione recipiet: eatenus enim Sancti mala patiuntur, sed mox ad spem suam Domino praestante perveniunt. XIII. 1. *f. tribus et semis.* V. *menses 42.*

XVIIII. *Et vidi aliam bestiam ascendentem, et habebat cornua duo*: et reliqua. Alia bestia consurgere de terra describitur in typo diaboli, idest Antechristi: revera bellua, quae multos est improvidos vastatura. Tunc multa Antechristus miraculorum signa facturus est, ut magna devotione adorari faciat idolum, sacrilega falsitate compertum. Ponitur etiam humano gene- XIII. 11. V. *ascendentem de terra*

ri tam saeva condicio, ut nullus vendat alteri, nec emat ab alio, nisi qui bestiae nomine, idest devotione ipsius fuerit annotatus. Deinde proprius numerus bestiae sub quodam modo calculationis exponitur.

XIV. 1. XX. *Et vidi, et ecce Agnum stantem in monte Sion, et cum eo* CXLIIII.

V. *Et ecce Agnus stabat supra montem Sion* et cetera. In monte Sion vidisse se dicit stantem Dominum Christum, et cum eo CXLIIII. beatorum, qui nomina tam ipsius, quam patris eius in frontibus suis scripta portabant. Hi nullo mendacio, nulla fidei fornicatione polluti sunt: quod tamen ad omnes beatos constat aptandum: isti personabant Domino canticum novum, quando ab alio non poterat dici: deinde mirabili prosecutione laudantur. Alterum se dicit Angelum vidisse, qui diversis populis evangelizabat, et Gentibus Deum debere metui, dignaque illi . . . . quoniam eius iudicii . . . . adventus. Secundus Angelus subsequens dixit Babylonem, et infideles pariter corruisse; quae vino fornicationis impleta cum suis perditis erroris crapulam sustinebat. Tertius quoque Angelus dixit; *Si quis adora-*

re-

verit bestiam, et imaginem eius, in iram Vul. v. 9. *eius & acceperit*
Domini lapsus incurrit: sit autem poenae ipsorum terribilis, et contremescenda descriptio.

XXI. *Et audivi vocem de caelo dicentem mihi: scribe: felices mortui, qui in Domino moriuntur.* et reliqua. XIV. 13. V. *beati* Iussum est de caelo, ut quae dicebantur, scriberet: protestans, felices esse mortuos, quorum labores cum vita finita sunt. Vidit etiam albam nubem, supra quam Filius hominis consedebat: cuius diversa effigies pro rerum qualitate formatur: ille enim sic veniet sicut ab Apostolis est revisus in caelum. Habuit ergo tunc in capite auream coronam, maiestatis suae splendidissimam dignitatem; in manu acutissimam falcem, cuius imperio in fine saeculi generatio nefanda metenda est. Nam dicente Angelo; *tempus est secandi messem, quae iam aruisse cognoscitur*: falcem suam misit in terra, hominesque impios summa celeritate desecavit. Item Angelus falcem suam misit in terra, bonosque eius, quasi homines malitia praetumentes, incunctanter abscidit: qui in furoris Dei torcular immissi, sanguine per mille sexcenta sta-

dia

dia maduerunt: quod ad mysticam significationem non est dubium pertinere. Vidisse se etiam refert Angelos septem, habentes in potestate sua plagas septem; quas Domini indignatione daturi sunt. In mari quoque vitreo, igne permixto stabant Martyres, qui victoriam adversum diabolum Domini munere perfecerunt, canticumque Deo cum magna exultatione reddebant.

XV. 5. Vulg. *tabernaculi testimonii* XXII. *Et post haec vidi, et ecce apertum est templum tabernaculi martyris in caelo*. Aperto templo, ubi Martyres erant, septem se Angelos vidisse dicit, ferentes plagas, quas daturi erant; populo videlicet infideli: et induti candidis vestibus, zonisque aureis circa pectora praecincti, septem fialas in suis manibus acceperunt; ut supra terram, et in fluminibus diversas species necessitatum supra eos effunderent, qui Domini voce contempta idolis, et perversitatibus serviebant. Tunc ore Sanctorum gloria Domini cantabatur, quoniam compensatio digna secuta est.

XVI. 8. XXIII. *Et quartus Angelus effudit fialam suum super solem*: et ea quae secun-

cuntur. Quartus, quintus, sextus, septimus Angelus fialas, quas acceperant, effuderunt; et tantis necessitatibus terra percussa est, ut vox exiret a Domino, dicens, *actum est*: statimque voces, et tonitrua, et terremotus factus est talis, qualis a saeculo numquam constat esse effectus. Tunc civitatem Dei, ut arbitror, Trinitatis dicit credulitate fundatam; et Babyloniam recepisse, quod ei divinitas olim praeparavit inferre, omnes potestates, et elationes a propria se consuetudine summoverunt; quando magna grandine caesi, atque afflicti, infideles Dominum blasphemare coeperunt, dum tantus impetus eius esset, ut non possit ullo modo sustineri.

XXIIII. *Et venit unus ex septem Angelis, habentibus fialas septem*: et reliqua. Unus ex Angelis, qui habuerunt plagarum fialas septem, promittit Iohanni, ostensurum se meretricem illam Babyloniam, quae toto orbe famosa est: tunc spiritu translatus aspexit super bestiam mulierem sedentem, bysso, et purpura, gemmisque decoratam: in cuius manu erat poculum exsecrationis, et criminis; in fronte vero XVII. 1.

scribe-

V. Mysterium: Babylon magna, mater fornicationum, & abominationum terrę.

scribebatur: *Babylon, mater fornicationum, totiusque terrae pollutio*; et erat etiam sanguine Martyrum crudeliter ebria, et scelerum ubertate plenissima: unde admiratus est, tam deformiter compositam videre, quam cuncti Dominam putabant esse terrarum.

XVII. 7. *V. Et dixit mihi Angelus; quare miraris? &c.*

XXV. *Post haec vidi alium Angelum: Propter quid miratus es? Ego tibi dicam*; et sequentia. Ammiranti Iohanni Angelus interpretatur, quae sit meretrix illa, quam viderat sedentem supra bestiam, quae habebat capita septem, et cornua decem; quam nonnulli de Romana volunt intelligere civitate, quae supra septem montes sedet, et mundum singulari dicione possidet. Alii de Babylonia dicunt magis esse narratum, positione eius non montibus, sed praetumidis potestatibus adscribentes: quam dicit a populis conterendam, quibus prius dominata esse videbatur. Refert etiam, decem reges potestatem habituros in terram: unum vero eorum, qui vocatur Antichristus, in fine saeculi reservandum; qui contra Christum bellum quidem parare disponit, sed iniquitas eius Domino vincente subcumbit.

XXVI.

XXVI. *Post vidi alium Angelum descendentem de caelo, habentem potestatem magnam*. Vidit etiam Angelum alium in terra descendentem, cuius claritas in toto orbe lampavit: qui dicebat; *cecidit, cecidit Babylon illa potentissima, quoniam non apud se fornicata est, sed cunctis gentibus pereundi dedit exempla*. Alia quoque vox secuta est, ut congregatio fidelium ab ea celeriter exiret; ne ruina sua populum, qui Domino credebat, involveret. Babyloniae autem reddenda dicit esse duplicia, quae se superbiae praesumptione iactabat: tunc reges, et mercatores eius graviter deflent, in modico perisse eam, quae possidere mundi bona singulariter extimabat. VIII. 1.

XXVII. *Mercatores quoque horum, qui divites facti sunt, ab ea longe stabunt*: et cetera. Trahuntur adhuc verba dolentium, et imputantium Babyloniae, quod ita subito praepotens divitiis, et elata potestate corruit; ita ut pulverem supra capita sua mittentes, amatam . . . . inpensis fe lacrymis consolentur, conversique dicant: *exultate supra eam Sancti, quos persecuta impia voluntate trucidavit*: XVIII. 15.

quo-

quonian sanguis vester de ipsa abunde noscitur vindicatus. Post haec Angelus sustulit molem magnam proiectamque in mari, dixit, Babylonem illam magnam tali impetu esse casuram; nec ulterius ibidem nuptias faciendas, aut audienda quoquo modo verba laetantium: propter quod capax erat criminum, et exemplar omnium undique vitiorum.

XIX. 1. XXVIII. *Post haec audivi quasi vocem turbarum magnarum in caelo*: et reliqua. Postquam Babyloniae, quae dicebantur, impleta sunt; Sanctorum, Angelorum, atque seniorum omnium in caelo gratulatio magna provenit; ita ut adorantes Dominum crebris vocibus, tamquam tonitrua concrepantia, canerent *Alleluia*; qui superbiam pessimae meretricis digna ultione prostravit; addentes hymnum suavissimum, quia Dominus Christus cum sponsa sua, idest Ecclesia sancta, coniunctus est. Tunc Iohanni Angelus dixit: *scribe, quoniam haec verba Dei sunt; beatos esse, qui ad caenam Domini vocantur*. Qui dum eum vellet adorare, prohibitus est; quoniam boni Angeli non se volunt adorari, sed Deum.

um. Tunc elevatis oculis vidit Dominum Christum, sedentem supra equum album; qui nimis mirabili terrore describitur, habens vestem sanguine sparsam propter testimonium passionis: procedebat gladius acutus, quia sermo eius fortis, et efficacissimus approbatur: habens etiam pro significatione carnali in femore suo scriptum: *Rex regum, Dominus dominorum*.

XXVIIII. *Et vidi unum Angelum stantem in Sole, et magna voce clamavit, dicens*: et reliqua. Angelus auditus est, caeli volantibus, idest sanctis viris, dicere; *venite ad caenam Domini*: quales decuit ad eius convivium videlicet invitari. Et ut factae allegoriae contropatio servaretur, dicit, diversorum animalium, quasi variis hominibus, qui sunt in Ecclesia colligendi, carnibus esse vescendum. Visus est quoque diabolus cum magno exercitu, veniens contra membra Domini Christi, bella gesturus; sed captus cum pseudopropheta suo Antichristo, in stagno ignis graviter flagrantis immersus est. Ceteri comites, qui bestiam sunt secuti, gladio Domini trucidati esse noscuntur: cunctisq. avi- XIX. 17.

 bus,

bus, ideft Sanctis, impiitationis pabula praebuerunt. Tunc Angelus de caelo descendens, adpraehenso dracone, qui est Satanas, catena religatum misit in abysso; alligavitque eum mille annis: quod per figuram synecdoche a parte totum dicitur; quando eius finis omnimodis habetur incognitus, qui tamen consensu Patrum a nativitate Domini computantur: ne credituras gentes libera potestate confunderet. In fine vero saeculi dicit eum esse solvendum, quando multi Martyres, et Confessores veniente Antechristo germinabunt. Vidit etiam Martyres Dei, qui nequaquam in frontibus suis signa diabolica perceperunt: primam resurrectionem dicens in fide, qua renascimur ex aqua, et Spiritu Sancto, in qua secunda mors non habet locum. Permanet autem generaliter fidelium de Christo sacerdotium, donec constituti temporis quantitas impleatur.

*

XX. 7. V. Et cum consumati &c. de carcere suo

XXX. *Et cum finiti fuerint mille anni, solvetur Satanas de custodia sua:* et cetera. Exire dicit post annos mille Satanan de custodia sua, ubi nunc cognoscitur esse ligatus (sed et istud acci-

accipiendum est a parte totum, quoniam hoc hominibus constat incognitum) ad seducendas nationes, quae in toto mundo dispersae sunt: quatenus castra Sanctorum impia dominatione pervadant: quos mox ignis divinus extinguit, et diabolum qui eos sollicitaverat in stagno mergit ardenti: ubi et illa crudelis bellua cum suo pseudopropheta Antechristo proiecta fuisse, narrata est. Vidit etiam tronum candidum, et sedentem super eum Dominum Christum, qui in resurrectione futura, facta sua unicuique digna compensatione restituit: tunc videns caelum novum, et terram novam, Hierusalem quoque conspexit ornatam, sicut marito solet comptissima sponsa praeparari: et audita est vox de caelo; *ecce tabernaculum, quod constat esse promissum, ubi hominibus datum est habitare cum Deo; ubi omni tristitia necessitatis exclusa, aeterna noscitur regnare laetitia.*

XXXI. *Et dixit sedens in throno; ecce nova facio omina*: et reliqua. Dicit, sibi dixisse Dominum Christum, ut visa, auditaque conscriberet, quoniam ipse est A, et Ω; faciens nova, XXI. 5.

 mu-

mutansque praeterita; sitientibus aquam vitae praestans; et quicumque fidelis eius fuerit, hereditatem ipsius loco filii possidebit; infideles vero in ardenti stagno mittendi sunt; sulphureo fetore concreto: quae nuncupatur veracissime mors secunda. Unus autem Angelorum, qui plagarum septem fialas tenere relati sunt, Iohannem in montem duxit excelsum, cui ostendit Hierusalem de caelo descendentem, miraculorum varietate pulcherrimam; cui fulgores gemmarum splendidissimi comparantur: et sic tota describitur, ut ad intelligentiam magni mysterii eius decora diversitas applicetur.

XXI. 19. XXXII. *Primum fundamentum, iaspis; secundum, sapphirus; tertium, chalchedon*. et reliqua. Adhuc illius Hierusalem mirabilis pulchritudo describitur; quae etiam in fundamentis suis invicem Sanctorum gemmas pretiosissimas habere narratur. Haec in Apostolorum numerum duodecim portis semper aperta est; cuius platea purissimo auro constrata resplendet; et quod ornatum cunctum, vel omne pretium quantitatis excellit, non de Solis lumine, sed de suo cognoscitur

au-

auctore lucere: ubi nihil inquinatum, nihil sordidum repperitur: sed fluvius vitae de Domini sede progrediens, per medium ipsius perspicuo candore dilabitur: cuius utrasque ripas nemorosae arbores referuntur ornare, quae fructus suos per menses singulos largiuntur: ubi non erit nox, neque ulla indigentia, quoniam Dominus illuminat cunctos, et satiat. Postremum beatos esse dicit, qui huius libri dicta fideli mente servaverint.

XXXIII. *Ego Iohannes, qui haec audivi, et vidi, et cum audissem, et vidissem haec, prostravi me:* et reliqua usque ad finem. Cum se verba libri huius Iohannes audisse diceret, et vidisse, gratias agens, Angelum voluit adorare; cui ab ipso responsum est, Sanctorum se conservum esse, non Dominum: sed illum potius adorandum, qui caelum fecit, et terram. Post haec loquitur, Dominum cito esse venturum, qui operas uniuscuiusque discretione facta diiudicet: beatos dicens, qui conscientias suas bonis actibus mundaverunt; ut in ligno vitae, idest in crucis fide possint habere fiduciam: nam foris a regno Domini excludendi sunt,

XXII. 8.
V. *cecidi*

ſunt, quicumque ſe foedis actibus polluerunt: per multas, diverſaſque ſententias Dominum ſe Chriſtum eſse confirmans. Conteſtans, ne quis in hoc libro quicquam, aut addat, aut minuat, qui ad intelligentiam aeternae vitae conceſſus eſſe dinoſcitur; omnes faciens eſſe praeparatos, cum ſe cito venturum frequenti repetitione teſtetur. Amen.

CASSIODORII SENATORIS IAM DOMINO PRAESTANTE CONVERSI EXPLICUERUNT COMPLEXIONES IN EPISTULIS APOSTOLORUM ET APOCALYPSI.

ADNOTATIONES.

Pag. 1. *Breves Apoſtolorum*.

RGUMENTA, ſive lemmata, quæ præfiguntur, quibuſque textus *quodam nobis compendio panditur* (Div. Lect. cap. L) non modo Titulos, & Capitula Veteres appellarunt, ſed etiam *Breves*. In collectione veterum Titulorum a doctiſſimo Cardinali Thomaſio vulgata, qua Codex unus habet, *Incipiunt Capitula*, præfert alter, *Incipiunt Breves:* vide Cangii Gloſſarium. Hinc in Mss. quibuſdam index lemmatum *Breviarium* vocatur; quo ſane vocabulo uſi ſunt etiam Suetonius, et Plinius. Seneca Epiſt. 39. *vulgo Breviarium dicitur; olim cum Latine loquebamur, Summarium dicebatur*. Innuit autem Auctor, potuiſſe explanationes has ſuas *Breves* etiam appellari,

 cum

cum in ipsis non *cuncta verba discutiat*, *sed summas rerum in parvitate complectatur*: aptius tamen *Complexionum* nomine donandas fuisse, quod præfigenda summaria non sint, sed veluti paraphrases quædam textui sociandæ, & quæ continentur in textu complectentes: περιοχαί.

P. 2. *ammonitus*.

Colliquefactam in hoc verbo sive ab Auctore, sive a librario primitivam literam non miror: miror potius quî factum sit, ut communi scripturæ id vitium non adhæserit, cum ceteroquin consimilia verba corruperit. Illa ius suum tenuere, quibus *m* post *d* consequitur; scribimus enim *admoneo*, *admoveo*, *admitto*, cum scribamus *appono*, *accumbo*, *afflo*, &c. At in hoc libro *ammonet*, *summovet*, *ammirans*, & *quemammodum*.

P. 2. *Cassiodorii*.

Ita vetustus codex ex gentilitiorum nominum regula: præfationem vide.

P. 2. *Domino praestante conversi*.

Conversus dicebatur, qui seculo valedixerat. Ita loquitur D. Benedictus in Regula, Concilium Arelatense can. II. &c. Hoc adiuncto nominis quæcumque scripsit post-

quam

quam intra clauſtra Monaſtica ſe recepe-rat, inſignita antiquitus fuiſſe, par eſt cre-dere. Hinc fortaſſe tum Magni, ſive Marci prænomen abeſt, tum Aurelii nomen: Sena-toris agnomine retento, quo ſingulatim de-ſignabatur. Sequiori enim ævo, quo plura arripiendi nomina mos invaluit, ultimo ut plurimum utebantur.

P. 3. *Epiſtulis*.

Priſca quoque marmora ſic loquuntur: *ab Epiſtulis Latinis* paſſim. *o* & *u* ſæpe con-vertebantur.

P. 3. *Sancti Pauli ad Romanos*.

Ab Actis non incipit, Vulgato enim, ſi-ve D. Hieronymi canoni non inhæſit. In *Divinis* pariter *Lectionibus*. Novi Teſtamen-ti libros in tres partes dividens, Epiſtolas omnes, quas *Canonicas Epiſtolas Apoſtolorum* vocat, in ſecunda collocat, Acta, & Apo-calypſin in tertiam reiicit. Ita & D. Augu-ſtinus de doctr. Chriſt. l. 2. c. 8. Conſpectum accipe:

Vulgata.	Caſſiodorius
Acta	*S. Pauli Epiſt.*
S. Pauli Epiſtolæ.	*S. Petri I. II.*
S. Iacobi.	*S. Iohannis ad Parthos.*
S. Petri I. II.	*S. Ioh. II. III.*

S. Ia-

S. Iohannis I. II. III.	*S. Iudae.*
S. Iudae.	*S. Iacobi ad dispersos.*
	Acta.

P. 4. *ubi etiam et Spiritus Sanctus.*

Idem iterat, ubicumque Spiritus Sancti nomen omittitur: comprobat etiam ineluctabilibus adversus Macedonium, aliosve hæreticos testimoniis.

P. 5. *Ambacum prophetae.*

P. Possevinus initio *Apparatus Sacri*: *Abacuch, quem LXX. interpretes sine aspiratione scribunt Ambacum*. At D. Hieronymus Prol. in Abac. *Scire nos convenit, corrupte apud Græcos, & Latinos nomen Ambacum Prophetæ legi, qui apud Hebræos dicitur Abacuc.*

P. 8. *xxx. Psalmi.*

Beati quorum remissæ sunt iniquitates. In Vulgata est xxxi. in Hebraica serie, & in versione Hieronymi xxxii.

P. 11. *famulandum non dicit esse.*

Hyperbaton hocce vicies fere in his Complexionibus adnotavi: nihil scilicet illo ævo, & ab hoc Scriptore tam diligenter quęsitum, quam perpetuus quidam rhythmus, non sine aliqua ratione metri, ut ex cap. xv. Div.

Div. Lect. argui potest. Ad eum rhythmum superstitiose servandum, pro nihilo habebatur, inusitata verborum collocatione sensum ipsum, aut perturbare, aut invertere. Negans ergo particula sæpissime loco movetur; idem pronomini *se* pariter accidit, præcipue cum adiacet verbo *dico*. Cum scribendum erat, *dicit gentes gloriari non debere*; legitur, *gloriari non dicit debere gentes*: cum expectabas, *dicit, se bonorum suorum conscium non esse*; habes, *conscium se suorum non dicit esse bonorum*: ita, *se non dicit in vanum currere*, pro *dicit, se non in vanum currere*: *non decernat horrere*, pro *decernat non horrere*: *timorem esse in charitate non asserit*, pro *asserit in charitate timorem non esse*: *non se dicit posse*, loco τȣ *dicit, se non posse*; & similia. Transpositionis huiusmodi vestigia quædam in aliis Cassiodorii scriptis conspiciuntur. Ad Psal. VI. *quoniam non se vult a mortuis rogari*: ad LXX. *tunc ergo se petit non debere derelinqui*. Var. l. 5. ep. 42. *qui eum non optat evadere*. Quod vero in editis perraro hæc syntaxis appareat, ea præsertim collocatione, quæ sententiam in contrarium trahit, Criticorum opera evenisse crediderim, qui verborum ordinem restituerint: norunt siquidem quicumque Mss. codices terunt, quam diversa pleraque Au-

ctoribus

ctoribus invitis legamus. Mihi quicquam immutare religio fuit: ceterum de his Lectorem ſemel admonuiſſe, ſatis ſuperque duxi.

P. 13. *nam creatura noſtra.*

Diverſa forte lectio diverſam interpretationem peperit. De natura noſtra videtur Auctor explicare hunc locum: at pro *creatura omni* alii creaturas inanimes univerſas, alii Gentiles intelligendos cenſent; quo ſenſu verba πᾶσα ἡ κτίσις in Novo Teſtamento etiam alibi occurrit. Mar. XVI. 15. κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει: *prædicate Evangelium omni creaturæ*; quod apud Matth. XXVIII. 19. dicitur, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη: *docete omnes gentes.*

P. 18. *cotidie.*

Auctor noſter de Orthogr. cap. I. *Quotidie ſunt qui per* co *cotidie ſcribant, quibus peccare licet: deſinerent, ſi ſcirent quotidie inde tractum eſſe a quot diebus.* At hæc ex Gnæo Cornuto: ex Papiriano vero cap. IV. *Cotidie per c, & o dicitur, ut ſcribitur, non per q: quia non a quoto die, ſed a conſiſtenti die dictum eſt.* Quam deinde ſcripturam elegerit, quis divinet? a Ms. non deſcivi.

P. 22. *quarto et ſexto die*.

Ea verba *diem inter diem* de ieiunio quartæ & ſextæ feriæ explanator accipit; quod ab Apoſtolica uſque ſanctione, ſeu traditione fluxiſſe putabatur. Vide S. Epiphanium Hær. 75.

P. 23. *qui cibos*.

Manichæos innuit.

P. 29. *adeo et ipſe*.

Videtur legendum *ideo*: forte etiam *diſcipulum*, ut ſententiæ, ac ſyntaxi conſulamus, nomine *Apollo* indeclinabiliter ſumpto, ut in Vulgata.

P. 29. *omnimodis*.

Omnino, ſeu omnimodo. Ita non Caſſiodorius tantum, ſed Auctores etiam melioris ævi, ut Lucretius non ſemel.

P. 33. *matrimonio copulari*.

D. Paulum uxorem non habuiſſe, Caſſiodorius ratum facit; quamvis id a quibuſdam in quæſtionem revocatum ſit, præcipue ex S. Ignatii Epiſtola ad Philadelphenſes. Quam ab antiquo Chriſtiana Eccleſia in cœlibatum ferri ceperit, plura comprobant. XIX. ex

priſcis

priſcis canonibus, qui Apoſtolorum nuncupantur: *ut ex iis, qui cum eſsent cœlibes, ad clerum promoti ſunt, ſoli Lectores, & Cantores ſi velint uxores ducant: ἀναγνώστας, καὶ ψάλτας μόνους.* Docebat Hilarius, Romæ ſub Damaſo Diaconus [ad I. Thimoth. inter Ambr. Op.] ſacerdotes noſtros, & ſacros miniſtros *omnes a conventu feminæ abſtinere debere, quia neceſse eſt eos quotidie præſto eſſe in Eccleſia*; quod Levitis antiquæ legis non accidit; eorum enim rarior in ſacrificiis erat opera, ita ut dierum aliquot expiatio præmitti poſſet. Vide Can. x. Ancyranæ Synodi &c. Explanator ipſe noſter paulo ante: *oſtendens innuptas perſonas facilius ſpiritalia cogitare quam coniuges.*

P. 36. *libertas eſt.*

Corinthiis inter Chriſtianos receptis præcipiente Apoſtolo ne Iudæorum more velato capite orarent, nullam ſervitutis notam ob detecta capita ab iis timendam ſubiungit interpres, *quoniam Deo ſubditum eſse libertas eſt*. Libertatis ceteroquin ſymbolum in Bruti numiſmate pileus.

P. 36. *Singillatim celebrationem.*

Locum, quem de Miſſarum celebratione Caſſiodorius interpretatur, de communibus illis

illis veterum Christianorum conviviis (*ἀγάπαις*) accipiunt alii; eorumque reprehendi censent tum pauperum contemptum, tum intemperantiam. At cum Auctor noster illos argui putet, *qui non sustinentes conventum, singillatim celebrationem cupiunt habere Missarum*, Missas intra privatos lares celebratas videtur innuere, quas propterea eius iam ævo in usu fuisse coniectare liceat. Eas quidem D. Gregorii ætate receptas Epistolæ ipsius XLII. & XLIII. ostendunt; quibus ad Venantii Patritii dissensionem tollendam, Syracusano Episcopo præcipit, ut *in domo ipsius Missarum peragi mysteria permittat*. At multum aberat, ut Apostolorum temporibus cognosci possent, cum exiguo fidelium numero Missa unica peragebatur. Quin etiam decernitur Canone Apostolico XXIV. ut presbyter deponatur, *qui contempto suo Episcopo seorsim congregationem faciat, & aliud altare figat*. Cum tamen dicat interpres, *non sustinentes conventum*, intelligi etiam potest de iis, qui Missas consueto quidem, & publico loco celebrarent, sed antequam fideles convenirent: nam *sustinere* apud ipsum *expectare est*: paulo infra, *invicem caritatis studio sustinendum*; quod Apostolus dixerat v. 33. *invicem expectate*: ad Iacobi Epistolam num. X. *iudicem non esse sustinendum*,

dum, ut ſignificaret, expectandum non eſſe.

P. 37. *corpus*, *&* *ſanguinem*.

Catholicæ, & inconcuſſæ de Euchariſtico myſterio ſententiæ novus calculus hic accedit, cum antiquus textus, quo Caſsiodorius utebatur, prætuliſse videatur hoc loco, *panem*, *&* *calicem*, *corpus*, *&* *ſanguinem Chriſti*; qua lectione clariſsime, traditum anterioribus verſiculis dogma iteratur. De Conſecratione Euchariſtica Diſſertationem meam, ad virum ſummum P. Ben. Bacchinium miſsam, iterumque nuper Venetiis cuſam, novo libro Tubingæ edito rurſus oppugnari video a viro inter Lutheranos celeberrimo Chriſtophoro Pfaffio. Eruditionis plauſtra, quod illi ſollenne eſt, in eo volumine congeſta mireris; at quod ad quæſtionem pertinet, ipſi, collatione facta, iudicent in iiſdem caſtris ſuis merentes literati viri, num quæcumque attuli vel minimum labefactentur. Quidpiam tamen aliquando reponam, ubi otium dabitur, ad deceptiones quaſdam detegendas, eludendaſque: in præſens hoc tantum moneo. Quod inter nos primo, & præcipue diſceptabatur, id erat: num Fragmenta ab ipſo reperta, & S. Irenæi Lugdunenſis nomine vulgata, ad ipſum vere pertineant,

tineant, ut acriter pugnat, necne. Abiudicahtem vero me, atque reiicientem docti ipsi viri a nostris sacris alieni minime abiudicarunt, vel reiecerunt; nam hæc lego de Fragmentis hisce in *Historia Critica Reip. literaria* T. IX. *Ie ne m'etonne nullement de ce que Scipio Maffeius* [præclarum, sed alienum opus mihi hic ex errore tribuitur] *les ait combattu, & reiettez. Franchement ie trouve ses raisons touchant leur incertitude, & leur supposition tres plausibles, & tres bien fondées.*

P. 38. *Prophetia Ecclesias instruit.*

Dum hæc relego, ab antiquis lapidibus, quibus nunc vaco, paulisper divulsus, egregia, & nondum vulgata succurrit Inscriptio, cui interpretandæ, ubi *Museum Veronense* proferam, nonnihil opis afferent hi Cassiodorii loci. Eximium lapidem Hieronymus Baruffaldius, quæ clarissimi viri humanitas est, mihi dono dedit. Inscriptio est huiusmodi.

DACIANA . DIACONISSA
QVE . V. AN. XXXXV. M. III
ET . FVIT . F. PALMATI . COS
ET . SOROR . VICTORINI . PRESBRI
ET . MVLTA . PROPHETAVIT
CVM . FLACCA . ALVMNA
. . . . V. A. XV. DEP. IN . PACE . III. ID. A.

P. 39. *Si cui vero de sedentibus.*

Erat in Ms. *sicut vero de sequentibus.*

P. 51. *Videte: si quis confidit.*

Videntur hic abfuisse a Cassiodorii textu prima verba versiculi VII.

P. 51. *modicum insipientiam.*

Ex Græco μικρόν τι : Italice, *soffrite un poco la mia* &c. interpretatio ad literam videri possit nescio quid alieni invehere. Valtonii Polyglotta habent τῆ.

P. 52. *Veniam autem.*

Ea verba, *si gloriari oportet, non expedit quidem*, Cassiodorium non legisse suspicor: inspice Græcum textum, & contextum consule.

P. 63. *sed diverso sexu.*

Ex Apostoli verbis Epistolæ huius IV. 13. surrecturos nos esse *in virum perfectum*, non defuere qui autumarint, feminas non in proprio sexu, sed in virili surrecturas. A meliori parte stat Cassiodorius, atque optimo argumento pugnat. Eumdem Evangelii locum attulerat Gelasius I. hoc idem urgens, Conc. Labb. tom. IV. p. 1257. adde-

dideratque : *quod utique si in unam speciem corporis, unumque sexum omnes fuerant suscitandi, cur diceretur causa penitus non fuisset.*

P. 72. *Ad Thessalonicenses.*

Canon Vulgatæ Epistolam ad Colossenses præponit.

P. 83. *inluminatione depravandos.*

Anceps fui, an *depravare* incongrua significatione idem importaret hic, ac pravitatem tollere, sicut *depretiare* apud Scriptores quosdam medii ævi idem valet, ac pretio minuere. Cum tamen illis Apostoli verbis v. 9. respondere hic sensus videatur, *insipientia eorum manifesta erit omnibus*, legendum arbitror *declarandos*, hoc est manifestandos.

P. 86. *Philimonem.*

At deinde, scribens *Philemoni* : num. II. rursus *Philimonis*; ambigue siquidem & antiquitus ista enunciabantur. Gellius l. 10. c. 24. *consuetum veteribus literis his* (e & i) *plerumque uti indifferenter.*

P. 88. *Ad Hebreos.*

Animadvertendum hic, de Auctore huius Epistolæ Cassiodorium minime ambigu-

um esse. Nihil igitur refert, quod Div. Lect. cap. VIII. Auctor. s nomine non adiuncto eam laudaverit, nec quod eam omiserit, ubi expositores recensens, ait, *Residuas vero Epistolas S. Pauli* &c. præcipue cum eodem loco illam etiam ad Philippenses, de qua nemo dubitavit, obliviscatur. Id quidem satis patebat ex Præfatione in Orthographiam, ubi hæc leguntur: *testis est Paulus Apostolus, qui ex maxima parte in Epistola, quæ scribitur ad Hebræos* &c. Rationem, quam affert, cur Apostolus nomen suum non præmiserit, Clemens Alexandrinus attulerat in Hypotyp. apud Eusebium Hist. l. 6. c. 14. Infra; *non reciperent sospitatem*: in libro de Anima cap. 11. *effectum sospitatis attribuit*. Ad Psalm. LXX. *petit etiam corporis sospitatem*.

P. 95. *probatur esse iam proximum*.

Opinionem de imminente extremi iudicii die Apostolorum ævo emanatam, ad plura secula viguisse scimus.

P. 95. *necdum adhuc susceperant*.

Id cogitaveram prius, an reponerem, *susceperant*: sed cum subsequenti Numero idem repetatur, atque addatur insuper, *ut uno eodemque tempore pius Redemptor omnibus dares,*

vet, *quod cunctis fidelibus noscitur esse pollicitus*; sibi constantem Cassiodorium agnovi, qui cap. XII. libri de Anima hæc tradit. *Nam cum fuerimus hac luce imperio Creatoris exuti - in animæ nostræ natura iugiter perseverantes*, *nihil boni malique faciemus*, *sed usque ad tempus iudicii* &c. Sententiam noscis, quæ in longum ævum audita est, electos scilicet, usque dum corpora restituantur, divina facie interdicendos, ac non nisi post universale iudicium beatitudinem assequuturos. Eamdem obiter Auctor noster etiam in Apocalypsi attingit num. 3. at improbaret modo, si vitam duceret, postquam a Ioanne XXII. reiectam damnavit exinde Concilium Florentinum, atque in Unionis decreto proscripsit.

P. 101. *Complexiones Canonicarum*.

Non ut in cetera sacra biblia affluunt in has Epistolas veterum Scriptorum commentarii. Singulas ante Cassiodorium unus explicaverat Didymus Alexandrinus a doctissimo Simonio in tractatu de Novi Testamenti expositoribus prætermissus. Nihil tamen fere Auctorem nostrum ab ipso mutuatum esse, diversa etiam ac speciali sectione usum, noverit quicumque Latinam, quæ superest, Dydimi versionem in Bibliotheca

Patrum respiciet. In quatuor ex ipsis Clemens quoque Alexandrinus scripserat, at eius commentarium periisse suspicor: quamvis enim hoc nomine quæ extant in Bibliothecæ PP. tomo III. fragmenta recipiant multi, in eam sententiam Cl. etiam Dupinio vergente; mihi tamen plane persuaderi nequit; cum ex eo quod pro Iacobi Epistola, quam a Clemente *Attico sermone declaratam* Cassiodorius in Div. Lect. c. 8. docet, iis fragmentis illustratam video Epistolam Iudæ; tum quia non unus error eas inficit: a Latina autem illarum versione *offendicula exclusisse* Auctor noster ibidem profitetur, ut *purificata doctrina eius securior posset hauriri*. Thomas Itigius in Bibliotheca Patrum Apostolicorum Clementis Alexandrini Supplemento præloquens: *num vero quæ hodie supersunt Adumbrationes, illæ ipsæ sint, quas Cassiodorus a se emendatas dicit, aliis nunc diudicandum relinquimus*. S. Augustini in primam Ioannis opus extat; non in Iacobum, quod etiam in deperditorum enumeratione prætermitti solet, quamvis eam Epistolam Cassiodorio teste *solita diligentiæ suæ curiositate tractarit*. Adeo rari demum in has Epistolas interpretes, ut Cosma Indicopleustes VI. seculo hæc tradiderit Topographiæ Christianæ lib. 7. πάντες οἱ ὑπομνημα-

τί-

τίσωντες τὰς θείας γραφὰς οὔτε εἷς αὐτῶν. λόγον ἐποιήσατο τῶν καθολικῶν. *nullus ex omnibus iis, qui in divinas Scripturas commentaria ediderunt, Catholicarum epistolarum rationem habuit*. Verum enim vero post Cassiodorium quoque prisci Canonicarum interpretes paucissimi numerantur, cum ante Oecumenium, Glossa ordinaria omissa, Beda tantum in medium proferri possit. Oecumenium quidem collectionem, & ex superioribus Grecis Catenam nobis exhibere, admonent eruditi: at quod ad Canonicas pertinet, e quibus eum commentarium decerpere potuerit non video: nisi ex amissis Græcorum Patrum lucubrationibus collectum interpretemur: monente Cassiodorio in Præfatione Divinarum Lectionum fama vulgatum fuisse, quosdam ex ipsis *scripturas divinas veteris, novique Testamenti ab ipso principio usque ad finem Græco sermone declarasse*, atque inter eos Chrysostomum nominante, cuius Abbreviator Oecumenius vocari solet. Vix tamen adducor ut credam, sive Chrysostomi, sive alterius in has Epistolas animadversiones, si extassent, Cassiodorium latere potuisse, quem in eas expositionem aliquam quærentem *magna cogitatio fatigavit* [Div. Lec. Cap. 8.] quive illas Didymi ab Epiphanio transferri curavit: quin potius ex sacris li-

 bris,

bris hunc ab expositoribus ut plurimum prætermissum putaverim, cum ob eius exemplaria forte rariora, tum quia ab Ecclesiis pluribus non nisi sero admodum in sacræ Scripturæ canonem receptus sit. Quomodocumque se res habeat, inter antiquos Canonicarum interpretes eximio loco in posterum Auctor noster habendus erit, utpote primus inter Latinos, qui universas illustrandas susceperit; primusque etiam, ut arbitror, aut certe inter primos, qui eas Canonicas nuncupaverit, etiam in libro de Institutione divinarum literarum, cum olim Catholicæ vocari solerent. Canonicarum quidem appellatione in veteri Prologo enunciantur, sed quem D. Hieronymo certis argumentis viri docti abiudicant; quod minime animadvertit Guil. Cave ubi de D. Hieronymo, neque eximius editor S. Cypriani, qui ad Tract. de Unit. Eccl. integrum recitat, & magnopere commendat. A Laodicena Synodo in Divinarum Scripturarum Catalogo Canonicas appellari Cll. Hieronymi editores docent tomo II. p. 1672. verum fortuita quadam, ut puto, hallucinatione, Catholicas enim vocat cùm Græcus textus eius Catalogi, tùm Latina Mercatoris interpretatio: Dionysius eas nec memorat;

P. 101.

P. 101. *ad Gentes.*

Mendax inscriptio : ad dispersos potius inscribi poterat, πρὸς τοὺς ἐν διασπορᾷ, ut ea D. Iacobi in his Complexionibus inscribitur, cum ad Iudæos pariter missa sit, qui extra Iudæam pedem fixerant. S. Petri Epistolas ante ceteras locat, quem ordinem S. Augustinus amplectitur de doctr. Christ. l. 2. Vide antiquum Prologum Canonicarum.

P. 105. *omni humanæ ordinationi.*

Ita & Didymus legerat, ni Latina versio nos decipiat.

P. 106. *devotione probabili.*

Probabile apud hunc Scriptorem valet probandum, sive laudabile : occurrit passim. In Præfatione Div. Lect. *per expositiones probabiles Patrum.* Id hoc paragrapho animadvertendum; verba, quæ in præfixo hemistichio desunt, errore quodam omissa intelligi ex expositione, in qua legitur : *primum dicens, ut subditæ debeant esse viris suis* : quod propterea noto, ut pateat, quam cautos in his rebus, & circumspectos præstare nos debeamus.

P. 109.

P. 109. *nolite pavescere.*

Ex Græco μὴ ξενίζεσθε : quo verbo turbari significatur aliquando ; turbatio vero a pavore non abest. Geopon. l. 2. c. 46. ξενίζει γὰρ καὶ ταράττει. Legit Beda *nolite mirari.*

P. 115. *octavum Noe.*

Emendet felicior aliquis, ac restituat.

P. 116. *Traditiones patrum.*

Interpretationem animadverte versiculi *Ut memores sitis*, documentumque de *Traditionibus fideliter tenendis.*

P. 118. *Iohannis ad Parthos.*

Eodem titulo Epistolam hanc recensuit Div. Lect. cap. 14. Cur sic inscribatur ex ipsa non est eruere: verum sic antiquitus inscriptam ostendunt, præter D. Augustinum ad Epist. Iohannis, & in Quæst. Ev. etiam Ven. Card. Thomasii Codices, in quibus, *Incipiunt Capitula S. Iohannis ad Parthos.* In Prologo quodam Bedæ adscripto apud Guil. Cave p. 403. *Multi Scriptorum Ecclesiasticorum, in quibus est S. Athanasius, primam eius Epistolam scriptam ad Parthos esse testantur.*

P. 125.

P. 125. *in caelo autem P. et F. et S. S.*

En decantatiſſimum illum S. Ioannis de Trinitate locum, de quo contentione maxima certatum eſt ad hanc diem. Volumen conficerem, ea colligens, quæ in hanc quæſtionem ab eruditis viris plurimis congeſta ſunt. Cœleſtia, ut loquuntur, teſtimonia propugnantibus validiſſimum ſane ſubſidium ex Caſſiodoriano hoc opere accedit; quo demum conſtat, non in Africanæ tantum, quod patet ex Eugenio, Fulgentio, Vigilio, Victore, Facundo, Cypriano quoque, ut videtur, ſed & in antiquiſſimis ac emendatioribus Eccleſiæ Romanæ Codicibus verſiculum illum ſcriptum fuiſſe: cum enim tanto ſtudio Monachis ſuis in Div. Lect. id præceperit, ut præſtantiſſimis, & Græci etiam textus collatione repurgatis codicibus uterentur, utque in ambiguis locis *duorum, vel trium PRISCORUM, emendatorumque codicum auctoritas inquireretur*, ipſum in primis idem præſtitiſſe, quis ambigat? Qui vero Vulgatæ, ſeu Hieronymianæ verſioni eam περικοπὴν olim intruſam putant, deditionem tamdem faciant, atque arma ſubmittant, neceſſe eſt; evidenter enim patet ex quam pluribus harum Complexionum locis, Caſſiodorium alia verſio-

ne

ne a Hieronymiana usum esse, & nihilominus eam περικοπὴν legit. Solemus communiter, cum Scripturæ locus a Vulgata deflectens occurrit, ex Italica decisum asserere; nimis audenter ut plurimum: nam quam multæ antiquitus translationes circumferrentur, D. Augustinus præcipue docet de Doctr. Christ. lib. 2. *Qui Scripturas ex hebræa lingua in græcam verterunt, numerari possunt, Latini autem interpretes nullo modo: ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex græcus, & aliquantulum facultatis sibi utriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari*: ut in veteri, sic & in novo Testamento idem præstitum fuisse, nemo in dubium revocaverit. Verumtamen quæ in hac explanatione vel affert Cassiodorius hemistichia, vel designat, a Vulgata antiqua, sive ab Italica vere deprompta esse, id apud me ferme evincit; quod illa versio probatissima inter ceteras a doctissimis veterum haberetur: quapropter adhibitam procul dubio arbitror ab erudito Scriptore, sacrorumque librorum scrutatore eximio; eoque magis, quo vetustiores Scripturæ codices perquirere solitus erat, & collatos cum Græco textu, quem Cælestia Testimonia præsetulisse, cùm Scriptorum auctoritas, tùm optimi qui supersint Mss. libri testantur.

tur. Cur autem in multis ex vetustioribus hodie Latinis codicibus ea perioche minime appareat, cur illam plures ex Patribus in exemplaribus suis non habuerint, nec legerit Augustinus ipse, quamvis legisse affirmet Cornelius a Lapide, in promptu ratio est: non illa tantummodo, quæ ex D. Hieronymo erui potest, Præfat. in Iosue, fuisse iis temporibus *apud Latinos tot exemplaria quot codices*, sed ulterior: ostendam scilicet, ubi de vetustis agam lapidibus, eorum exscriptores solidum versum, duos etiam non infrequenter præteriisse, cum eædem dictiones exiguo forte intervallo iterantur: facillime enim accidit, ut prioribus exscriptis, cum oculos ad lapidem referunt, incidant in posteriores, & quæ consequuntur arripiant. Idem prorsus antiquo cuipiam librario contigit, S. Iohannis Epistolam transcribenti: cum enim ea verba, *& hi tres unum sunt*, bis ibidem haberentur, interiecta oculo aberrante transiliit: exemplar autem unum innumera procreat, & unius error infinite diffunditur. Quorum verborum, *& hi tres unum sunt*, observanda etiam est paraphrasis ab interprete nostro exhibita, nimirum: *& hi tres unus est Deus*: qua suspicio omnis evertitur autumantium contra communem sententiam, ea verba Arrianis

rianis favere; perinde ac si unitatem non in essentia statuerent, sed in ratione testificandi, qua *unum* pariter dicuntur aqua, sanguis, & spiritus. Ceterum in Cassiodorii textu terrestrium testimoniorum versus praecedebat, quod & in quibusdam Mss. viri docti animadverterunt.

P. 126. *Ecclesiae, filiisque.*

Ad mystica propensus iis accedit, qui Electam hanc, non matronam putant, sed Ecclesiam.

P. 130. *altercans cum diabolo.*

Docet Hieronymus in Tractatu de Scriptoribus Ecclesiasticis, S. Iudae Epistolam, *quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimonium*, olim a plerisque reiectam esse: quod testimonium inferius assumitur vers. 14. *Altercatio* autem de corpore Moysis ex alio libro itidem apocrypho videtur decerpta, cui titulus erat *Moysis Ascensio*: memoratur ab Origene περὶ ἀρχῶν lib. 3. c. 2. Commentarius, qui Clementi Alexandrino tribuitur, ad hunc locum: *hic confirmat assumptionem Moysis*. Vide Sixtum Senensem lib. II. tradentem etiam lib. VII. ab huiusmodi libris citandis S. Iudam non abstinuisse, ut *eos ad quos scribebat etiam ex*

his

bis libris, *qui apud illos auctoritatem habebant*, *productis testimoniis persuaderet*. Beda ad hunc locum adnotat; *simile his aliquid in Zacharia propheta reperimus*: subditque; *Non desunt*, *qui dicant eundem Dei populum Mosis corpus appellatum*, *eo quod ipse Moses illius populi portio fuerit*: *ideoque Iudas quod de populo factum legerat*, *recte de Mosis corpore factum dicere possit*.

P. 136. *fidem sine bonis operibus*.

Perpetuo apud orthodoxos dogmati de necessitate in adultis bonorum operum, quæ ex hac Epistola tam clare evincitur, si novus iterum calculus addi posset, ex interpretatione hac adiiceretur, qua perspicue exponitur, *ex operibus iustificari hominem*, *non ex fide tantum posse salvari*. Idem pluries: pag. 5. *sola qualitas pensanda factorum* &c. Hinc patet quam captiose procedant, & sophistice, qui in alienam significationem locos trahere conantur, quibus *Operum* nomine legalia Iudaica designantur: ut in hoc ipso opusculo p. 6. Abraham *non ex operibus gratiam Domini reperisse*, *sed Fide*; cum paulo ante: *non enim per legem circumcisionis vel alia huiusmodi iustificatur homo*, *sed per legem Fidei*: & p. 13. *gentem dicit per Fidem non ex operibus comprehendisse iustitiam*; cum

sequa-

sequatur: *nam Iudæi credentes ad literam, & non spiritualiter* &c. Pag. 46. *arguit Galatas, quod ad legis opera iterum sint reversi*: ecce quid veniat sub Operum nomine, cum opera improbantur, & ad salutem minime necessaria asseruntur.

P. 140. *praegravatur iniuria*.

Extremæ Sacramentalis unctionis vim, & usum in hac Epistola ostendi, Baronius ad ann. LXIII. fusius prosequitur: at eo remedio adversus iniurias uti, Equestribus, ut vocant, Scriptoribus nostris, quos aliquando excussi, prorsus ignotum. Forte de corporis languore locum accipit, quem alterius iniuria, ac violentia induxisset, cuique olei inunctio, humani etiam iuvaminis ratione, præcipue convenire videretur. Hanc Auctoris mentem esse, facile impellemur ad credendum, si particulam *vel* pro *et* positam intelligamus; qua significatione in his Complexionibus non semel ponitur: *vel reliqua* loco τὸ *et cetera*: *sacerdotes, vel reliqui primates*, pro *et reliqui*. Ita passim apud Scriptores medii ævi.

P. 141. *in septuaginta duobus capitibus*.

Partitio sacrorum librorum, quæ primitus vel ab usu publicarum lectionum in Christia-

ſtianorum cœtibus, vel ad locos facilius allegandos, & reperiendos, vel ab expoſitoribus, interpretibuſque introducta eſt, incerta olim fuit, & ex cuiuſvis arbitrio concinnata. Adnotavimus, quam diverſa ab Hieronymiana capitum diſtinctione illa diviſio ſit, qua in Apoſtolorum Epiſtolis Auctor noſter uſus eſt; numeri ſiquidem ſectionem deſignant, Actorum librum, quem Vulgatus interpres in XXVIII. alii vero in XL capitula, ut apud Oecumenium apparet, partiti ſunt, ſecat ipſe in LXXII. ut Soſpitatoris noſtri diſcipulis, quibus omnibus Apoſtolorum nomen videtur largiri, numero æquentur, atque *ut ſacer Actus Apoſtolorum eodem numero, quo electi ſunt, clauderetur*. Latius olim patuiſſe Apoſtoli nomen, e vetuſto etiam Florentinii Martyrologio diſcimus. At Caſſiodorio valde arridebat is numerus: Div. Lect. c. 13. cum de Auguſtino ſermo eſſet, qui *Scripturas divinas* LXXI *librorum calculo comprehendit*, pergit; *quibus cum Sanctæ Trinitatis addideris unitatem, fit totius libri competens, & glorioſa perfectio*. Quo loco mendum eſt nondum animadverſum, legi enim debet *totius librae*, ut patebit ex ſequentibus: eam vocem, cum librarius non intelligeret quid hîc ſibi vellet, ſubduxit, reponens *libri*.

P. 141. *quantitatem habere librae*.

Hæsi ad hunc locum, Ms. codice LIB tantum exhibente, deletis a vetustate, abrasisque literis ceteris. Ubi me paulisper collegi, supplevi *librae*, agnoscens ex numero libram memorari, quæ Occidua dicta est, sive quia imminuta, sive quia in Occidente usitata. Apparet ergo, longum in ævum consuetudinem perdurasse, numerum septuagesimum secundum designandi per auream libram; quam ea ratione præfinierat Valentinianus senior, ut LXXII aurei solidi libram efficerent, cum sub Constantino Magno ex LXXXIV constitueretur. Vide Gothofredum ad lib. VII. Cod. Theod. tit. 24. l. 1. Legimus in actis Concilii Sinuessani: *hi omnes electi sunt viri Libra Occidua, qui testimonium perhibent*; testes autem LXXII adnotat Binius significari: nomina quidem, quæ ea verba antecedunt, LXXXV sunt: infra tamen LXXII memorantur testes. Ex huius Occiduæ libræ mentione longe post Marcellini Papæ ætatem Acta illa supposita fuisse, argui potest.

P. 142. *triginta tribus capitibus*.

Apocalypsin, quam in LXXII capitula discretam cernimus in commentariis nomen

Are-

Arethæ præseferentibus, quamve Vulgata versio in XXII. distinguit Cassiodorius in XXXIII. duplicem de more velut causam adumbrans: quocumque enim dato numero, mysterium statim invenit, aut creat. De septenario Præfationem vide libri de Artibus: tum infra in Apocal. num XV. *septem ponuntur ad perfectionem scilicet indicandam*. Scripturam sanctam LXXV libris partiens, hunc numerum affirmat duobus miraculis consecrari; nempe annorum Abraham, *quando promissionem Domini lætus accepit*, & animarum, *quæ cum Patriarcha Iacob fines Ægyptios intraverunt*. Div. Lect. c. 14. Orthographiam duodecim libris conclusit, quia XII horarum spatia, XII menses, XII Cælestia signa. Cur vero affirmet hoc loco, *triginta significare cælorum culmen excelsum*, numerorum virtutes, atque arcana perscrutantes discutiant.

P. 142. *Tychonius Donatista.*

In ea expositione Tychonium quædam non respuenda tradidisse, quædam vero venenosi dogmatis sui feculenta permiscuisse, docet Div. Lect. cap. IX.

P. 156. *fideles Domini nocere.*

Ita & Vulgata passim: Act. XVIII. 10.

ut noceat te. Apoc. II. 5. *eos nocere*: nimirum ex constructione verbi *βλάπτω*. Plautus non semel eumdem casum huic verbo adposuit. Græcæ syntaxeos non uno loco in Latina versione vestigia deprehendimus: *obumbrabit tibi*: *oriens illuminare bis*: *decem millia ad te non appropinquabit*: & in hoc ipso Actorum versiculo, *spirans minarum*, *& caedis*, ex iis, *ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου*, ubi Cassiodoriana versio, *spirans minas*, *et caedes*.

P. 165. *Proconsulem*, *& Paulum*.

Vides hic hominem distrahi, & in duos dissecari, ex *Proconsule* scilicet *Sergio Paullo*, *viro prudente*, Sergius Proconsul, & Paulus prudens conflantur. Versiculo 20. *redempto Blasto*, sive ex suo codice, sive persuasionis genus divinans.

P. 167. *Christianum daugma*.

Ita liber: sic *plaustrum* & *plostrum*: Plautia, & Plotia eadem gens. Vetus codex Capitularis Veronæ: *& occisum Aunam*, ubi *Onam* legi solet in S. Hier. lib. I. adv. Iovin. Prænomen *Aulus* in quibusdam lapidibus scribi OLUS, testantur Reinesius, & Fabrettus. *Ou* quoque: vetusta Inscriptio apud Gruterum pag. 506. IOURE *dicendo*:

Vi-

Victorinus in Orthogr. *inde scriptum legitis, loucetios, nouncios*: in nummis *Fourius*, *Foulvius* &c. Vide legum fragmenta ex æneis tabulis eruta a Sigonio, & Ursino.

P. 172. *qui et Marcus*.

Versionis, cui Cassiodorius inhæret, antiquitatem comprobare videtur hic locus; ubi enim Vulgata, *Iohannem, qui cognominabatur Marcus*, legit interpres noster, *qui et Marcus*; Romana, & vetusta formula, ut docent prisca marmora. Romæ in hortis Iustinianeis: FELIX. QUI. ET. CLEMENS.

P. 173. *causa compendi*.

Hoc est *lucri*. Epistola Athalarici Regis ad Iohannem II. *absint enim a nostro seculo damnosa compendia*. Etiam Auctor ad Herennium lib. 4. *duæ res sunt, quæ possunt homines ad turpe compendium commovere*: & Ulpianus in l. si quis a filio ff. de legat. *quod ad ornatum vel compendium Reipublicæ spectat*: opponitur *dispendio*. Antecedente numero animadvertenda optima lectio; *quæ est prima partis Macedoniæ civitas*: consentiente tum Græco textu, tum S. Hieronymi versione.

P. 176. *ſeminiverbium.*

Vulgata xvii. 18. *ſeminator verborum* : Græcus textus σπερμολόγος. Athenienſes ſiquidem homines Attica contumelia Apoſtolum inſectabantur. Demoſthenes de Corona : εἰ γὰρ Ῥαδάμανθος ἢ Μίνως ἦν ὁ κατηγορῶν, ἀλλὰ μὴ σπερμολόγος &c.

P. 179. *repertus quoſdam.*

Εὑρών. novum participium Latinis largitur, Græcos æmulans : ſupra pariter a verbo pœnitet *pęniſos* deduxit, μεταvενοηκότες. *Interrogavit ſi* : more Vulgatæ verſionis, quæ Græcum εἰ, etiam cum pro *an* ponitur, reddit *ſi*. Similiter ſumi videtur a Tibullo lib. 3. El. 1. *Illa mihi referet, ſi noſtri mutua cura eſt, An minor.*

P. 182. *periculum mortis.*

Inſigniter diſcrepabat heic iſta verſio a Vulgata, ſive ut arbitror, inſigniter aberrabat. De adoleſcente, qui de cęnaculo cecidit, legimus in communi textu, *ſublatus eſt mortuus*; at Caſſiodorius legit, *periculum mortis incurriſſe*: & paulo infra pro iis, *adduxerunt puerum viventem*, habet *iis qui aderant reddidit ſanum*. Non deerunt tamen qui putent, diſcrepantiam hanc non imputan-

tandam textui, sed interpreti; qui *mortuum* pro exanimi intellexerit, ac velut mortuo, & ea quae sequuntur, *anima ipsius in ipso est*, ad literam acceperit, quamvis ut simulate, ac velut iocose dicta accipienda sint, quo modo & illa Christi Iesu Matth. IX. 24. *non est mortua puella, sed dormit*.

P. 183. *Ephesum praetermittens*.

Verba libentissime extendit: *contradebat*, *promoventes*, *compromittit*, quod etiam habetur Div. Lect. c. 24. simplicibus nimirum verbis adhibitis, perire videbatur rhythmus, & perpetua illa dictionis veluti modulatio. Inversa autem quandoque significatio minus curae est: itaque *praetermittens* heic pro *mittens*.

P. 188. *turbas intendens*.

Hoc est intuens: sic Pag. 202. *quidquid Sol non intendit*, scilicet non aspicit: Episcopus apud S. Augustinum dicitur *Superintendens*, idest Inspector.

P. 198. *inde Regio*.

Auctori forte probabatur quod e Varrone apud Cornutum retulit Orthogr. cap. I. *R literam, si primo loco ponatur, non aspirari: lector* enim *ipse intelligere debet Rodum*,

tametsi b non habeat, *Rhoidum esse*, *Retorem esse Rhetorem*.

P. 198. *Tribus tabernis*.

In Ms. erat *Tribunus*. Numeratur *Tribus tabernis* in Itinerario Appia via, inter Ariciam, & Appii Forum. In Concilio Romano sub Hilaro inter Episcopos: *Lucifer Trium tabernarum*. In Itinerario Burdegalensi bis id nomen occurrit, non longe a Placentia, & prope Interamnam.

P. 198. *per ordinem a centurionibus.*

Mutilus, ac corruptus locus: inspice sacrum textum.

P. 201. *controfationes.*

Lege *contropationes* a tropo, seu modo, vel figura: infra p. 221. *ut factæ allegoriæ contropatio servaretur*.

P. 203. *nulli hominum*.

Vide quæ ad pag. 95. animadvertimus.

P. 203. *esse Fulgores*.

Hoc verbo Angelos significat: eo usus fuerat in *Formulis* sensu dignitatis: *uni tantum cedens Fulgori*: de Patriciatu loquens uni tantum Consulatus culmini concedente.

P. 203.

P. 203. *Nicolaitarum*.

De Nicolaitis vide Epiphanium, Irenæum, Hilarium, Hieronymum, Clementem Alex. Eusebium, Theodoretum.

P. 204. *Angelum Episcopum dici*.

Interpretatio satis obvia, ratio satis peregrina.

P. 209. *senas habentes alas*.

In ea sententia ostendit fuisse se, quæ viguit inter Hebræos, Mundi ætatem sex annorum millibus circumscriptum iri. Sibi autem constat: Var. l. 1. Ep. 10. *Sex enim millia denariorum Solidum esse voluerunt; scilicet ut radiantis metalli formata rotunditas ætatem Mundi, quasi Sol aureus, convenienter includeret*. Vide Lactantium lib. VII. c. 14. & 25.

P. 211. *mundissimam vitam*.

Pluribus, diversisque harum figurarum interpretationibus hæc quoque erit adiungenda.

P. 212. *omnium beatorum*.

Explicat inferius num. XX. quod de hoc signatorum præfinito numero dicitur, *ad beatos omnes aptandum* esse.

P.

P. 215. *tres et semis annos.*

Ita restitui; erat enim in Ms. *per tressimos annos*. Illud ab Auctore respicitur *per tres dies, & dimidium*. XI. 9.

P. 216. *matrem vero ipsius.*

Quod hic traditur de intemerata Redemptoris matre, audiendum non est: quamvis ipsum quoque Cassiodorium mystice loquutum esse, suspicari possimus ex iis quæ sequuntur. Abditissima mysteriorum involucra, quæ *in magnum sacramentum*, sive mysterium dicta esse, iure merito Tyconius ille asserebat, quis satis apte explicare possit?

P. 218. CXLIIII.

Millenarii notam liber hic linea superducta signat: ita & lapides solent.

P. 221. *Trinitatis dicit.*

Ex eo, *facta est civitas in tres partes*, vers. 9.

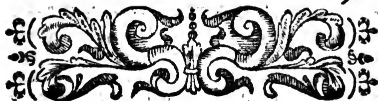
P. 226. *mille annis*

Alligavit eum, ne credituras gentes libera potestate confunderet: cetera per modum parentheseos interiiciuntur. Memorat Cassiodorius Div. Lect. c. 9. Vigilium quemdam, Africa-

Africanum antiſtitem, *de mille annorum intelligentia* pleniſſime diſſeruiſſe; quod opus vel interiit, vel adhuc deliteſcit. Vide Auguſtinum de Civitate Dei l. 20. c. 7. Quod ſubditur, ſpatium hoc multorum Patrum ſententia *a nativitate Domini computari*, ad opinionem multis olim ſubortam videtur referri, milleſimo poſt Chriſtum anno rerum univerſitatem diſſolutum iri, & Antichriſtum adventurum.

Tomo V. nuperæ editionis Italiæ Sacræ, subsequens Epistola inserta est, in qua Capitulares Veronensis Ecclesiæ membranæ memorantur. Iterum autem hic exhibetur, quod ex manco quodam, & inemendato exemplari prior typographus non uno loco fuerit deceptus, ut conferenti patebit.

SCIPIO MAFFEIUS
NICOLAO COLETIO S. D.

NTELLEXI ex tuis literis, te momentis rationum mearum, quibus ab Ughelliana Episcoporum Veronensium historia universe expendenda, documentisque exagitandis abstinere decrevi, tandem acquiescere; ac postulationes tuas eo redigere, ut si quid habeam de vetustioribus saltem Episcopis, quod

quod neque ab Ughellio, neque ab Historicis nostris allatum fuerit; itemque si quem forte Præsulem detexerim, qui nondum innotescat, & a dyptichis nostris adhuc exulet, tecum statim communicem: quæ quidem paucis præstabo.

Nullum extat ea de re monumentum antiquius rhythmica quadam Veronæ Descriptione, regnante Pipino Caroli M. filio, ab anonymo Auctore elucubrata. Priorem illius partem edidit Hieronymus a Curte in hist. Verón. lib. 1. ex Ms. Chronico apud Iesuatos: reliquæ, in qua octo primi Episcopi recensentur, ex antiquissimo libro apud Cœlestinos cœnobii Ariminensis aliquot verba allegat Perettus: frusta quædam occurrerunt mihi multis ab hinc annis in Zenoniano codice. Verum perierat prorsus insignis documenti pars prestantissima, nisi P. Mabillonius ex Lobiensi bibliotheca integrum demum, absolutumque emisisset. Ratherius, multis scriptis clarus, ex eo monasterio ad sedem Veronensem, anno 928. ut Sigebertus docet, translatus fuerat: qui cum deinde Veronæ valedicere, & monastica aliquando claustra repetere cogeretur, Descriptionem illam, simul cum ichnographia civitatis nostræ minio depicta, Lobiam pertulit. Ea quidem membrana, necnon ichnographia,

graphia, quæ historiæ Veronensi maximo adiumento esset, anno 1713. per fratrem meum, Namurcensi tunc Provinciæ Præfectum, operam dedi, ut summa diligentia perquirerentur; Abbatia siquidem Lobiensis vix decem aut duodecim horarum iter ab Namurco abest: verum irrito conatu, multumque conquerentibus Patribus, plures codices vel surreptos fuisse, vel ab iis, qui utendos acceperunt, minime redditos. Cum Mabillonii Analecta vetera, quorum tomo primo rhythmicum id monumentum insertum est, in Italia perquam raro occurrant, eius exemplar, quod fideliter olim exscripsi, ad te mitto: mirum est quam iuvet historiam nostram.

Magna, & præclara pollet Urbs hæc in Italia, in partibus Venetiarum, ut docet Isidorus, quæ Verona vocitatur olim antiquitus.

Per quadrum est compaginata, murificata firmiter, quadraginta, & octo Turres præfulgent per circuitum: ex quibus octo sunt excelsæ, quæ eminent omnibus.

Habet altum laberinthum, magnum per circuitum, in qua nesciens egressus non valet egredi, nisi igne lucernæ, vel a filo glomere.

Foro lato spacioso sternuto lapidibus, ubi in quatuor cantus magnus instat forniceps Platea miræ sternutæ defectis lapidibus.

Fano

Fana tempora constructa ad Deorum nomina Lunis, Martis, & Minervis, Iovis, atque Veneris, Saturni, sive Solis, qui præfulget omnibus.

Et dicere lingua non valet huius Urbis schemata: intus nitet, foris candet circumsepta laminis, in ære pondos deauratos metalla communia.

Castro magno, & excelso, & firma pugnacula, Pontes lapideos fundatos super flumen Adesis, quorum capita pertingunt in orbem ad Oppidum.

Ecce quam bene est fundata a malis hominibus, qui nesciebant legem Dei, nova atque vetera simulacra venerabant, lignea lapidea.

Sed postquam venit plenitudo temporum, incarnavit Deitatem nascendo ex Virgine, exinanivit semetipsum, ascendit patibulum.

Inde depositus ad plebem Iudæorum pessimam, in monumento conlocatus, ibi mansit triduo, inde resurgens cum triumpho, sedit Patris dextera.

Gentilitas hoc dum cognovit, festinavit credere, quare ipse Deus Cæli, Terræ conditor, qui apparuit in Mundo per Mariæ uterum.

Ex qua stirpe processerunt Martires, Apostoli, Confessores, & Doctores, & Vates Sanctissimi, qui concordaverunt Mundum ad fidem Catholicam.

Sic

Sic factus adimpletus est sermo Daviticus, quod Cœli clariter enarrant gloriam Altissimi a summo Cœlorum usque Terræ terminum.

Primum Verona prędicavit Euprepus Episcopus, secundus Dimidrianus, tertius Simplicius, quartus Proculus Confeßor, Paßor egregius.

Quintus fuit Saturninus, & sextus Lucilius, septimus fuit Gricinus Doctor, & Episcopus, octavus Paßor, & Confessor Zeno Martir inclitus.

Qui Veronam predicando reduxit ad Baptismum, a malo spiritu sanavit Galli filiam, boves cum . . . vergentem reduxit a pelago.

Et quidem multos liberavit ab hoste pestifero . . . Non *queo multa narrare huius sancti opera, quæ a Syria veniendo usque in* Italia, *per ipsum omnipotens Deus ostendit mirabilia.*

O *felicem te Verona ditata & inclita, qualis es circumvallata custodibus sanctissimis, qui te defendant, & expugnent ab hoste nequissimo.*

Ab Oriente *habet primum Martyrem Stephanum, Florentium, Vindemialem, & Maurum Episcopum, Mammam, Andronicum & Probum cum quadraginta Martiribus.*

Deinde Petrum & Paulum, Iacobum Apostolum, Præcursorem & Buptistam Ioannem, & Martirem Nazarium, una cum Celso, Victore, Ambrosio.

Inclitos Martires Christi Gervasium, &

Protasium, Faustinum atque Iovitam, Eupolum Calocerum, Domini matrem Mariam, Vitalem, Agricolam.

In partibus meridianis Firmum, & Rusticum, qui olim in te susceperunt coronas Martirii; quorum corpora ablata sunt in Maris Insulis.

Quando complacuit Deo Regi invisibili, in te sunt facta renovata per Hannonem Præsulem, temporibus Principum Regum Desiderii, & Adelchis.

Qui diu moraverunt sancti non reversi sunt, quorum corpora insimul condidit Episcopus aromata, & galbanen, flacten, & argoido, myrrha, gutta, & cassia, & thus lucidissimus.

Tumulum aureum coopertum circumdat praeconibus, color stritus mulget sensus hominum: modo albus, modo niger inter duos purpureos.

Hæc, ut valuit, paravit Hanno Præsul inclitus, per cuius flamma claret de bonis operibus ab Austræ finibus terræ usque nostri terminus.

Ab occidente custodit Sixtus & Laurentius. Hippolitus, Apollinaris, duodecim Apostoli Domini, magnus confessor Martinus sanctissimus.

Iam laudanda non est tibi urbis in Auxonia, splendens, pollens & redolens a Sanctorum corpora, opulenta inter centum sola in Italia.

Nam te conlaudant Aquilegia, te conlaudant

Man-

Mantua, Brixia, Papia, Roma, simul Ravenna, per te portus est undique in fines Ligoriæ.

Magnus habitat in te Rex Pippinus piissimus, non oblitus pietatem aut rectum iudicium, qui bonis agens semper cunctis facit prospera.

Gloria canamus Deo regi invisibili, qui talibus te adornavit floribus mislticis, in quantis & resplendes, sicut solis radiis.

Viden, ubi Pastores prisci recensentur, quam diversa serie?

Anonymus.	*Ughellius.*
Euprepus.	Euprepius.
Dimidrianus.	Cricinus.
Simplicius.	Agapius.
Proculus.	N. incomperti nominis.
Saturninus.	Saturninus.
Lucilius.	Lucilius.
Gricinus.	Diomidianus.
Zeno.	Zenon.
	Proculus.

At cum Ughellius, tum Historici nostri, elenchorumque consarcinatores, ubi pedem figant, non habent, nec antiquum testem proferunt, nec monumento nituntur ullo. Qui ante annos aliquot Ordini Veronensi Episcoporum historiam adiecit, Dimidrianum sextumdecimum statuit, Saturninum decimumquartum, Lucilium, seu Lucillum

decimumoctavum; quo fundamento si exquiras, nihil est quod afferatur. De Agapio inscriptionem proferunt, quam proximis seculis compactam quis primo intuitu non agnoscat? Mihi ergo nec vetustius, nec sincerius documentum usque in hanc diem reperienti piaculum videretur, ab Anonymi traditione recedere: præcipue cum & secundus testis adsit, qui annis plusquam ducentis huius argumenti scriptores cæteros antecessit; nempe Ioannes Ecclesiæ Veronensis Diaconus, qui in Imperiali, quam exaravit, Historia nunc deperdita primos octo Veronensium Præsules iisdem nominibus, ac eodem prorsus ordine recitabat, ut ex Panvinio Antiq. Veron. lib. 4. c. 3. discimus, qui eam Chronicam legerat.

Tempus autem, quo isti sederint, statuere, non ita in promptu est: propterea multorum Veronensium Antistitum, *quorum tam gesta, quam tempora incomperta sunt*, *nuda nomina ordine alphabetico* descripserat Panvinius ibid. lib. 4. c. 7. quamvis post hæc ipsa verba diversa prorsus methodo postumi operis editores seriem adiecerint, & arbitrio suo concinnarint. Trium tamen ex his ætatem deprehendo, unde & cæterorum coniicere, atque arguere liceat; S. Proculi in primis, qui Firmi, & Rustici martyrio inter-

interfuit, ut ex illorum actis liquet apud Mombritium tom. 1. pag. 283. quæ non est cur respuamus, etiamsi alicubi interpolata. Non recensuit quidem Ruinartius, at multa prætermisit ex genuinis. In Lectionario optimæ notæ, & non vulgaris vetustatis Canonicorum codice ipsa eadem non semel legi. Anno igitur CCCIV. quo sancti Martyres sub Maximiano Herculeo passi sunt, huic gregi Proculus præerat; cuius antiquum Epitaphium (cum, inscriptiones aliæ, quæ de his octo Episcopis celebrantur, recentioris ævi sint singulæ) Pario marmori insculptum, & in eius Ecclesiæ confessione superstes accipe. Vulgatum est sæpius, nunquam tamen satis exacte. Gruterus pag. 1058. duo carmina rite concinnans, ut metri rationem haberet, veritatem neglexit; aliquanto melius exhibuit Panvinius non uno tamen loco & ipse deflectens. Verba nullo distinentur intervallo.

HIC CITO CoNSENVI IAM ME PRE
CEDET LONGIOR AETAS ✠
VIVAMQVE DIV MELIORI
BUS ANNIS PRoCVLI EPI
CoRPVS ET SANCToRUM MAR
TYRVM CoSME ET DAMIANI
SEDET CoNFESSoRES MARTINI
RELıQVIAE QVIESCENT IN PACE

Ætas

Ætas Lucilli facilius constat, cum anno CCCXLVII. Sardicensi Concilio subscripserit. Neque S. Zenonis incomperta est, cum liqueat ex D. Ambrosii Epistola ad Syagrium Veronensem Episcopum data, non multo ante id temporis sedisse; sacratam enim Virginem, de qua agebatur, *Zenonis sanctæ memoriæ judicio probatam* docet Ambrosius Epist. 1. lib. 6. *eiusque sanctificatam benedictione*. Scio Baronium (in Adnotationibus ad Martyrologium) quem deinde nostri, ipseq; Ughellus gregatim sequuti sunt, hinc populi Veronensis de S. Zenonis ævo opinionem veritum, hinc Ambrosii testimonio victum, ut omnia componeret, duos huius nominis Præsules nobis tribuisse: at refragantibus Ecclesiæ nostræ, in qua de Zenone altero nihil auditum fuerat umquam, monumentis, vetustisque membranis a me excussis, ac tot seculorum traditione. Quæ de tertio seculo percrebuit opinio, ab ea S. Zenonis vita fluxit, quam Coronatus quidam notarius adornavit, edidere Mombritius, deinde Ughellius corrupte, postremo Henschenius, & Papebrochius: in ea scilicet Gallieni tempore Pastor noster floruisse traditur: sed documentum illud aut mendis scatet, aut secus intelligendum. Rhythmica Descriptio nuper allata S. Zenonem *a malo spiritu sanasse Gal-*

li

li filium præfert. Potuit quidem eo nomine & Gallienus indicari, ut ex quibusdam actis colligo: potuit tamen & privatæ fortis homo; nulla enim adstat Augustei, vel Cæsarei fastigii nota. Gallienum suum Coronatus *Regem* appellat, eiusque *regalem coronam* memorat, quæ Romanorum Imperatori minime aptantur. Imperatorem connotarent equidem prima post proœmium apud Ughellum verba, *temporibus Gallieni*; at insititia sunt, quapropter minime habentur apud Mombritium melioribus, ut solet, codicibus usum. Regulum quemdam innui suspicatur Papebrochius, eoque maxime quod in Missali Ambrosiano habeatur, *filiam Gallieni Principis*. Ad viri docti suspicionem roborandam ea Vitæ verba perpendantur: *non egrediar de corpore isto, nisi Zenon Episcopus venerit*, illaque; *tunc ex iussu Regis milites pergunt ad virum Dei, ille enim sedebat super lapidem*: quibus aperte indicatur a loco, quo puella consistebat, & vexabatur, Zenonem brevi intervallo abfuisse. Clarius iterum quæ sequuntur: *Exurgens autem S. Sacerdos fecit orationem, perrexitque ad Palatium, ubi cruciabatur Rex*. Quis enim hominem longum iter ingredientem *ad Palatium* pergere dixisset? Memini, cum hæc aliquando perlegerem, succurrisse mihi, in Antonini

Itinerario inter Tridentum & Veronam, ab ista M. P. XXXVI. *Palatium* collocari. Num ibi Regulus aliquis, Gallienus nomine, Rhætorum montibus imperitans tunc commorabatur? Quicquid sit de his, nulla satis solida ratio est, qua ad duos Zenones comminiscendos impellamur, cum & Pastoris nostri Sermones, quorum non exiguam partem, doctissima Criticorum natione universa nequidquam adversante, alibi Deo favente tuebor, quarti seculi Scriptorem sæpius prodant. Quid autem apertius iis verbis in Sermone de Continentia, quibus prima Christianorum tempora *ante annos ferme quadringentos* diserte docet fuisse? posteriores quidem editiones, quod incredibiliter aversor, falsaverunt hunc locum, pro *quadringentos*, reponentes *ducentos*; at perperam, & reluctante cum Mss. omnibus principe editione, quæ apud me est, an. 1508. Venetiis adornata. Constat ergo, sicut D. Proculi, & Lucilli; ita S. Zenonis ævum in aperto esse; ex quibus quinque aliorum tempus satis firma coniectura assequi possumus. Doleo profecto, acceptiora me Clero nostro loqui haud potuisse; cum scilicet ante Proculum, adeoque ante quartum seculum, tres tantum Episcopos videamus, de fide Apostolicis temporibus in hac urbe sata, de-

que

que Euprepio a D. Petro Apoſtolo huc miſſo, rumor ruit omnis. At veritati, ut hactenus præſtiti, ita & in poſterum *dum ſpiritus hos reget artus*, unice litare mihi conſtitutum eſt. Populares fabellæ, nec non Hiſtoriolæ decimoſexto ut plurimum ſeculo concinnatæ, cuiuslibet fere Italiæ civitatis Paſtorem primum ab Apoſtolorum ævo, ipſiſque Chriſtianæ fidei incunabulis arceſſunt, ſeriemque Epiſcoporum mirificam, nec interruptam perbelle ædificant: quam plures tamen fuiſſe ex his civitatibus, in quibus ante tertium ſeculum Epiſcopi nomen nec ſit auditum, rerum ordinem, & tempora perpendenti conſtabit; neque enim Chriſtiana religio in omnibus illico univerſæ Italiæ municipiis celebrari potuit, ac radices agere. In noſtra certe, quæ cæteras huius tractus urbes frequentia, opibus, ſplendore, dum res Romana ſtetit, antecellebat omnes, ut nupero libello ſatis oſtendi, quarto iam ineunte ſeculo S. Proculus *propter metum Paganorum cum paucis Chriſtianis non longe a muro civitatis latitabat*, ut SS. Firmi & Ruſtici Acta docent; & eodem demum ſeculo inclinante S. Zeno *Veronam prædicando reduxit ad baptiſmum*, ut Anonymus memorat, hoc eſt, maiorem populi partem ad bonam frugem traduxit.

Quod

Quod attinet ad nondum agnitos eruendos Præsules, mirum quidem videri possit post tot indagines quemquam adhuc latere; multo enim magis peccatum est in intrudendis pluribus, quam in prætermittendis. Duos tamen suggeram. Inter Scriptores rerum Brunsuicensium, quos collegit Leibnitius, Catalogus extat eorum, qui e Goslariensi Canonicorum Congregatione ad Episcopalem sedem evecti sunt. Vilhelmus in his numeratur Præpositus XI, deinde Veronensis Episcopus, quem nemo adhuc noverat. Floruit ea Congregatio sub Henricis III. IV. & V. Inter Dietboldum forte, & Aldegerium, quibus Perettus duos interserit ab Ughello reiectos, Vilhelmus iste collocari possit. Episcopus alter, quem profero, nullis typis nomen dedit unquam; erui siquidem ex Ms. libro Missali pulcherrimo, inter Bibliothecæ Capitularis vetustissimas, sed laceras, semesas, ac discerptas membranas integro, atque incorrupto. In eo magnæ hebdomadæ recensetur Ordo: ad benedictionem cerei: *precamur ergo te, Domine, ut nostrum populum, una cum Papa nostro illo, & gloriosissimo Rege nostro Ottone, nec non & venerabili Antistite nostro Volfkango, &c.* qua prece Volfangus noster ab oblivionis tenebris emergit, catalogis adiiciendus in-

poste-

posterum. Quo tempore Ecclesiam nostram rexerit, investigandum est. Sub Ottone IV ægre crediderim, cum liber altiorem prodat ætatem. Alamannicum quoque nomen, & genus superiorem ætatem subindicant, cum a XII ingresso seculo ex canonica Cleri Veronensis electione indigenæ ut plurimum prodierint Episcopi. Mea vero sententia ex iis, *Rege nostro Ottone* ab an. 983. ad 996. tempus designatur; nam cæteroquin Ottonis nomen sine Imperii titulo nequaquam afferretur; at illo temporis intervallo vacavit Imperatoria dignitas, & Otto III. corona, atque insignibus a Gregorio V. nondum acceptis, Rex tantum dictus. Eidem spatio temporis Volfangum nostrum adsignabimus, quem intrusum fuisse, sunt qui suspicentur: sedisse tamen vetustus, & magnificus, quem appellavi, Veronensis Ecclesiæ Missalis liber evincit. Ecclesiastica eius seculi, eiusque præcipue periodi historia nostra valde in ancipiti est, quod ipse animadvertit Ughellius. Extricassem, ut sperabam, nisi tabularium Capitulare non multis ab hinc annis gravissimas ob causas repente obsignatum fuisset, ac nulli hominum reseratum amplius. Inter Veronenses a nobis hactenus minime recensitos Antistites Nottingus quoque numerandus videbatur, ad quem Rabanus Mau-

Maurus Epiſtolam dedit de Prædeſtinatione adverſus Gotteſcalcum; Veronenſis enim dicitur in eius Epiſtolæ editione a P. Sirmundo procurata: ſed virum doctiſſimum erronea quædam inſcriptio fefellit, nam Brixianæ Eccleſiæ Nottingum præfuiſse conſtat, quod etiam V. Cl. Paullus Galeardus, quem honoris cauſa nomino, in notis ad Ughellum tom. IV. nuper patefecit. Hæc habui, Coleti amiciſſime, quæ de antiquioris ævi Præſulibus noſtris, ac de nondum detectis proferrem. Cura ut valeas.

HUiusmodi Operis revisionem committimus Domino Abbati Antonio Mariæ de Salvinis Græcarum Literarum in publico Studio Florentino Lectori &c. & si aliquid contra bonos mores, & contra Catholicam Rom. Ecclesiam reperiatur, nobis referat. Datum die 17. Martii 1720. ab Incarn.

Horatius de Mazzeis Vic. Gen.

Illustrifs. ac Rev. Domine.

Hisce Complexionibus, seu Brevibus Scholiis Cassiodorii Senatoris in Epistolas Divi Pauli, Catholicas, Acta Apostolorum, & Apocalypsin, perlectis, quæ e vetustissimo Codice Veronensi eruta, publicam lucem videre concupiscunt, una cum Adnotationibus doctissimi Viri Scipionis Marchionis Maffeii, nihil in iis reperi, quod nostræ sanctæ religioni, aut bonis moribus adversetur. Ex ædibus meis. die XVIII. Martii anno ab Incarnato verbo 1720.

Antonius Maria Salvinius, publicus in Patrio Lyceo Græc. litterarum Professor.

Attenta supradicta relatione imprimatur.

Horatius de Mazzeis Vic. Gen.

Ex

Ex Commissione Reverendissimi Patris Magistri Vincentii de Comitibus Inquisitoris Generalis S. Officii Florentiæ admodum Reverend. Pater Magister Iulius Antonius Maria Roboredo Ordinis Servorum, publicus in Florentina Universitate Controversiarum Lector, & huius Sancti Officii Consultor Theologus, videat hoc opus, quod dicitur: Cassiodorii Senatoris Complexiones in Epistolas Apostolorum &c. & referat an publicæ luci donari possit. Dat. in S. Inquisitione Florentiæ XI. Kalendas Aprilis 1721.

F. Antonius Maria Brembati de Bergomo Min. Conv. Sancti Officii Provicarius.

Reverendissime Pater.

M. Aurelii Cassiodori Complexiones in Epistolas D. Pauli, Canonicas, Acta Apostolorum, & Apocalypsin, quas longa oblivione sepultas e ruinis vetustatis eruit, illustravit, ac restituit literariæ Reipublicæ summa diligentia Clarissimi Viri Marchionis Scipionis Maffeii, dignas iudico quæ in lucem nunc prodeant, ut, quod olim optabat magnus ille Ecclesiæ Doctor Chrysostomus, Pauli Epistolæ ad manus omnium deferantur, & Apostolorum gesta studiosius

le-

legantur . Datum in Conv. D. Annunciatæ die 22. Menſis Martii 1721.

Fr. Iulius Antonius Maria Roboredo Ordinis Serv. B. M. V. in Univerſitate Florentina Sacræ Scripturæ , & Controverſ. Lector , Sancti Officii Conſultor , &c.

Attenta prędicta atteſtatione imprimatur.

F. Antonius Maria Brembati Provicarius S. Officii Florentiæ.

Ph. Bonarota Sen. R. C. Aud.

